

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

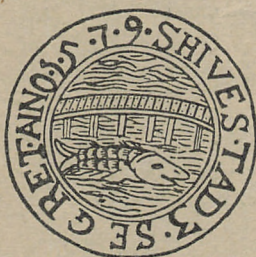
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk årbog for Skive og omegn

42. bind - 1950

SKIVEBOGEN 1950

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

42. bind — 1950

I KOMMISSION HOS JUNGS EFTF. . SKIVE

Udgivet af

Historisk samfund for Skive og omegn

Redaktionsudvalg:

Dr. phil. *Gudmund Schütte*, Eskjær (redaktør)

Lærer *Niels P. Bjerregård*, Skive (formand)

Otto L. Sørensen, Skive (kasserer)

Skive Folkeblads bogtrykkeri

1950

Embedslæger i Skive

Af Niels P. Bjerregård

I den fartens og teknikkens tidsalder, som vi nu lever i, har menneskene meget lidt tid til at tænke over, hvordan forholdene var i gamle dage, og de har også meget lidt tid til at sætte sig ind i gamle tiders være- og tænkemåde, kort sagt, de har ikke tid til at sætte sig ind i, hvordan deres forfædre levede. Man kan vel ikke undres over det; thi skal de følge med i nutidens hastige tempo, skal de, hvad der næsten er nødvendigt for et nutidsmenneske, følge lidt med på det politiske område, er det nødvendigt, at de bruger lang tid til at læse aviser; thi de kan ikke komme ud til venner eller bekendte til aftenkaffe og være uvidende om, hvad der er sket på den politiske arena på hele jordkredsen. Muligvis har de fået en ny udenrigsminister i Argentina eller Bolivia eller et andet land, som man ikke kender noget til ud over navnet, og så ville det naturligvis være en skandale, hvis man ikke vidste det, og man må ikke alene vide, hvad han hedder, men også, hvad han er; man må vide, om han er nazist eller demokrat, altså være klar over, hvordan man skal båse ham i den politiske augiasstald.

Naturligvis har nutidsmennesker også visse gøremål, som de skal passe; for de skal følgelig på en eller anden måde tjene noget for at opretholde livet, og når de så også skal gå i teater, billedteater, til travløb og udfærdige tips-

kuponer, er det ikke så sært, at den daglige tommerom lægger så stort beslag på dem, at de ikke får tid til at skænke deres forfædre ret mange tanker eller interessere sig for, hvordan de levede. Man skulle ellers tro, at de mange opdagelser og opfindelser, der netop i nutiden ændrer menneskenes kår, kunne tilskynde til at stille sig selv det spørgsmål: „Hvordan mon man klarede sig i gamle dage, da man ikke havde de hjælpemidler, som vi nu kender og nyder godt af?“

I en nutidsby kan man næsten få alt, og man kan få hjælp i snart sagt enhver situation; men hvordan var det for et par hundrede år siden? Svaret er naturligvis vanskeligt at give udtømmende, og det skal heller ikke forsøges her; men i efterfølgende artikel skal der gives nogle få oplysninger om embedslægerne og deres virke i Skive.

Før 1787 havde man i hele Nørrejylland kun een embedslæge; han havde titel af landfysikus, og han boede selvfølgelig i Viborg, der dengang måtte betragtes som Jyllands hovedstad. Hvis man nu i Skive havde brug for landfysikus, måtte man sende en vogn, forspændt med heste, de fire mil til Viborg for at hente ham, og hvad kunne der ikke være hændt, før det lykkedes dette hestekøretøj ad de dengang slet holdte veje at arrive i Skive med Jyllands højeste sagkundskab på lægevæsenets område. Intet under, at slægtens fond af gamle husråd blev brugt, eller at man søgte kloge mænd eller vel især koner, der boede i byen eller i nabolaget.

På lægevæsenets område blev der imidlertid gjort et mægtigt fremstød i året 1787, idet der nævnte år blev udnævnt ikke mindre end fire distriktskirurger i det nordvestlige Jylland, henholdsvis med bolig i Viborg, Thisted, Nykøbing og Skive. Dette var et vældigt fremskridt, og man kan vel nok gå ud fra, at datidens skivinger følte noget i retning af, at man var ved at komme med.

Skive bys indbyggere var på det tidspunkt endnu ikke

nået op på 500, og selv om den nye kirurg også skulle betjene oplandet, havde han sikkert ikke meget at gøre, og de første kirurger drev da også anden virksomhed ved siden af den at være kirurg.

Den første distriktskirurg i Skive var *Johan Peter Gorgius*, der i 1754 blev født i Lunden i Ditmarsken, hvor hans fader *Friedrich Gorgius* var kirurg. Faderen flyttede senere til Rendsborg, hvor han var kompagnikirurg, og i årene 1778—1781 var sønnen i lære hos ham. Han blev så sendt til København, hvor han i året 1782 blev udnævnt til kompagnikirurg, og samtidig var han medhjælper hos professor *J. C. Tode**). I 1785 tog han den forberedende eksamen ved „Amfiteatret“ og tog endelig eksamen som kirurg i 1786, hvorefter han den 5. januar 1787 blev ansat som distriktskirurg i Skive. Hans embedstid her varede til den 21. februar 1800, da han blev forflyttet til Ålborg, og i denne by virkede han til sin død den 13. maj 1818.

Om hans virke som kirurg i Skive ved vi meget lidt; men derimod ved vi, at han købte en gård i Nørregade. Det var den, der nu ligger på hjørnet af Nordbanevej og Nørregade, og som har fået navnet *Selchaus* gård. Her drev

*) Johann Clemens Tode var tysker af fødsel. Han kom til verden den 24. juni 1736 i Zollenpieker ved Elben, hvor hans fader, Johann Dietrick Tode, var tolder. Moderen hed Agnes Maria og var født Schlopke. Farfaderen var hamborger, men var gift med en købmandsdatter fra Bergen, så J. C. T. havde også norsk blod i sine årer. Faderen døde tidlig, og Johann kom i huset hos sin ældste søster, der var gift med en regimentsfeltkær i Tønder. Svogeren fik ham senere anbragt i København, hvor han i 1763 — efter forudgående uddannelse — fik ansættelse som rejsekirurg ved hoffet. Dette førte med sig, at han i 1765 fik et kongeligt stipendium til at studere for i udlandet. Efter sin hjemkomst tog han i 1769 doktorgraden, blev 1771 hofmedikus, 1774 designeret professor, men først i 1797 opnåede han en normeret stilling. Han afgik ved døden den 16. marts 1806.

J. C. T. udøvede også en stor litterær virksomhed, først som kritiker, men senere ved at forfatte en række skønlitterære værker. Han skrev i datidens stil moraliserende skuespil; men de er til hobe havnet i glemselens svælg. Også en roman „Kjærligheds Nytte“ udsendte han; men også den har tidens tand tæret på. Han var også visedigter, og endnu kendes hans raske sømandsvise: „Vi Sømand gjør ej mange Ord“. Han var i besiddelse af humor, og det var vel åndsslægtskabet med englænderen Smollet, der fik ham til at oversætte dennes romaner.

Hjørnet af
Selchaus gård

han lidt landbrug og vist også andre kirurgien uvedkommende småhverv. Da han forlod byen, ville han sælge gården; men det var ikke så let. Det lykkedes ham dog efter et års forløb at afhænde den til Skives daværende sognepræst *Jens Høyer Leth*, der kort før sin død i 1812 blev udnævnt til amtsprovst. Amtsprøvestinstitutionen blev oprettet ved en forordning af 5. december 1806; men det viste sig snart, at områderne var for store, og ved kongelig resolution af 17. juli 1822 blev derfor den ordning indført, som stort set gælder endnu.

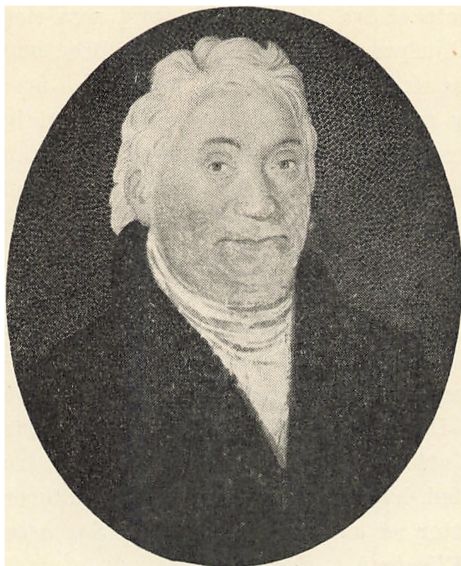
Da *Gorgius* holdt sit indtog i Skive, var han ungkarl; men den 11. maj 1791 blev han i Roslev viet til *Margrethe Stiernholm*, der var datter af sognepræst i Roslev *Niels Christian Stiernholm* og *Helene Grønbech*. Hans kone var født i Roslev den 14. april 1772, og hun blev begravet i Ålborg den 10. maj 1808.

Skives anden distriktskirurg, *Heinrich Andreas Magnus Zetlitz*, var nordmand og født i Stavanger i året 1758. Hans fødselsdag kendes ikke; men han blev holdt over dåben den 21. oktober nævnte år. Hans forældre var regimentsfeltskær *Sigismundus Zetlitz* og *Mette Christine Magnus*. Da han blev 15 år gammel, blev han volontør på rodesygehospitalet i Stavanger, men forlod hospitalet efter 3 års forløb for at gå i apotekerlære på apoteket i sin fødeby.

Han forblev på apoteket fra 1776—1783, først som elev og senere som medhjælper; men sidstnævnte år brød han op fra sin fødeby og drog til København, hvor han i året 1784 fik en stilling som eskadronskirurg; men samtidig studerede han videre, så han året efter kunne bestå den forberedende eksamen ved „amfiteatret“, og i 1786 bestod han den endelige eksamen som kirurg. I 1788 blev han udnævnt til bataillonskirurg; men allerede året efter, nemlig 22. maj 1789, fik han stillingen som distriktskirurg i Viborg. Stillingen der var åbenbart ikke af de fede; thi foruden embedshvervet drev han virksomhed som gæstgiver. Gæstgiverhvervet har vel nok nærmest hvilet på hustruens skuldre. Han blev nemlig gift den 10. marts 1790 med *Mette Cathrine Nandrup*, der stammede fra Sønderhå ved Thisted, hvor hun var døbt den 28. oktober 1770. Hun var datter af examen. jur. *Eggert Sørensen Nandrup* og *Anne Elisabeth v. Post*.

Om *Zetlitz* har ment, at stillingen som distriktskirurg i Skive var bedre end den, han havde i Viborg, vides ikke; men da *Gorgius* i året 1800 forlod Skive, blev *Zetlitz* den 30. november nævnte år kaldet til at være hans efterfølger. Skønt den bortdragne distriktskirurg stadig ejede sin gård i Nørregade, blev den ikke erhvervet af efterfølgeren, der købte en større gård på nordsiden af Vestergade, den, der senere var kendt som Hestbechs gård, og som nu er nr. 10 i denne gade.

Zetlitz led åbenbart af hjemme efter Norge; thi allerede efter godt fire års forløb, nemlig den 17. august 1804, lod han sig udnævne til distriktskirurg i Ekerndal i sit fødeland. Mens han var i Skive, drev han lidt agerbrug og måske også brændevinstilvirkning; men da han kom til Norge, tog han atter fat på sin apotekeruddannelse og nåede i 1806 at bestå farmaceutisk eksamen. Han begyndte derpå at se sig om efter et apotek, hvad der vidner om, at han har anset apotekerstillingen for at være bedre end

Distriktskirurg
Johan Christian Stengel

stillingen som distriktskirurg. Han nåede da også den 6. februar 1807 at blive indehaver af et apotek i sin fødeby Stavanger. Nu havde han endelig fundet et blivende sted, og han drev apoteket, til han døde den 29. juni 1842. Allerede den 22. november 1826 havde han mistet sin hustru.

Da *Zetlitz* rejste fra Skive, afhændede han sin gård i Vestergade til købmand og farver *J. C. Holm*.

Det var først lidt hen på året 1805, at Skives næste distriktskirurg blev udnævnt. Han hed *Johan Christian Stengel* og stammede fra Odense, hvor hans fader, *Augustinus Christian Stengel*, var skarpretter. Hans moder hed *Marie Suhr*. Han kom til verden den 19. august 1772, og i en ganske ung alder kom han i lære hos stadskirurg *D. Thidtk*e i Odense. I en alder af kun 18 år, nemlig i året 1800, blev han kompagnikirurg. Dette hverv passede han, til han i 1801 rejste til København for at fuldende sin uddannelse. I 1804 tog han kirurgisk eksamen, og allerede 1. marts 1805 blev han udnævnt til distriktskirurg i Skive.

Kort efter sin udnævnelse, nemlig den 21. marts 1805, indgik han ægteskab med *Else Cathrine Søegaard*, der var datter af tobaksspinder *Peter Casper Søegaard* og *Margrethe Willatz*. Hun var født i 1774 og døde den 23. august 1833.

I Stengel havde Skive fået en distriktskirurg, der faldt så godt til blandt skivingerne, at han ikke flyttede fra byen, men helligede sig sit hovederhverv og sine små bi-erhverv til sin død.

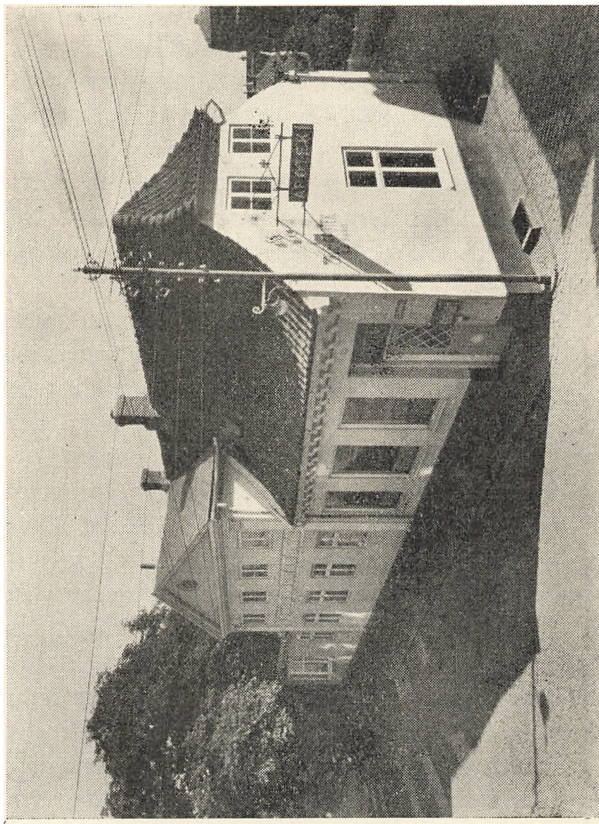
Han købte en gård på hjørnet af Slotsgade og Adelgade, hvor nu „Børsen“ ligger, og her drev han landbrug. På auktionen efter hans død bortsælges da også „nogle gode Malkekøer“, og at det har været et velhavende hjem, der blev opløst, derom vidner de øvrige ting, der var på auktion: „2 holsteenske Vogne, 2 Kaner, en Caleche, en Portechase, en deel Hestetøj, hvoriblandt et Sæt pletteret Bringetøj, en Seilbaad og et nyt, til Badeanstalt indrettet Træhuus“. Om hjemmets åndelige interesser vidner: „en deel Bøger, mest Skuespil, saa og Walter Scotts Napoleons Levned, 21 Dele, og Videnskabernes Selskabs Kort“.

Hjemmet må have været godt økonomisk funderet; thi *Stengel* var en af de 5 velhavende borgere, der formedelst en bekostning på 39 rdlr. lod rejse søjler ved Nørreport og Østerport, da Frederik den Sjette besøgte Skive den 22. juni 1824.

At der i distriktskirurggården dyrkedes åndelige interesser ses ikke alene af de ved auktionen afhændede bøger, men også af den kendsgerning, at digteren *St. St. Blicher*, når han besøgte apotekeren*) i det gamle apotek på den anden side af Slotsgade, var en hyppig og kærkommen gæst hos *Stengel* og frue.

Som et vidne om denne embedsmands menneskelige indstilling kan anføres, at han i ca. 17 år var indehaver af hvervet som „forligelses-commissair“ i Skive by.

*) Se side 12.

Det gamle apotek i Slotsgade

Efter nytår 1830 var der travlhed i *Stengels* hjem; thi den 21. marts skulle distriktskirurgen og hans frue fejre

*) Johan D. Beckmann erhvervede i slutningen af 1814 det „gamle apotek“ i Slotsgade, som han 29. januar 1815 fik bevilling til at drive. Stor var omsætningen ikke, og han måtte slås med tingene, så godt han kunde. Den 1. april 1826 blev der imidlertid oprettet en postmesterstilling i Skive, og apoteker Beckmann blev antaget til stillingen. Han var så et par år indehaver af begge stillinger; men 11. april 1828 afhændede han apoteket, og fra dette tidspunkt ofrede han sin tid på postembedet. Han døde i året 1835. Bekendtskabet med St. St. Blicher stammede fra, at Beckmann var gift med en kusine til ham. Hun hed Laura Blicher og var datter af St. St. Blichers farbroder, Jørgen Gantzel Blicher, der var sognepræst i Vorning, Kvorning og Hammershøj fra 1783 til 1835.

Laura Blicher

sølvbryllup, hvori også *Blicher* skulle deltage; men her kan vi bruge en vending fra *Blichers* produktion: „De sku no it væ sån“. En uges tid hen i februar måtte *Stengel* gå til sengs. Han led af en nervøs feber, der den 26. samme måned gjorde ende på hans liv.

En stor skare af venner, der havde nydt godt både af *Stengels* råd og dåd, fulgte ham til graven og søgte at trøste den sørgende enke. Mellem de deltagende var en søstersøn af fru *Stengel, Nicolaj Krossing**). Han var

*) Født på Christianshavn 13. juni 1798, død 5. februar 1872. Studentereksamen 1816, men tog aldrig nogen embedseksamen. 1819 kantor ved Citadelskirken. Lærer i dansk — fra 1828 ved Borgerdydskolen på Christianshavn. 1821 og 1823 vandt han accessit for universitetets æstetiske prisopgaver. Han skrev en række smukke digte, hvoraf „Tymme Sjællandsfær“ og „Thomas Kingo“ lever endnu. Som dansklærer udgav han læsebøger, og hans „Poetisk Lærebog“ udkom i adskillige oplag.

Fru Stengel

en af datidens kendte, men nu glemte digtere. Han sendte et digt, der blev offentliggjort i „Viborger Samler“ mandagen den 22. marts 1830. Det er en hyldest til hjemmet på hjørnet af Slotsgade og Adalgade. Han mindes sit sidste besøg:

„Jeg gæsted dig som Fugl i Vaar,
 Og derfra har jeg mine Minder;
 Men om jeg nu med Vingen slaaer,
 Og om jeg end til Huset naaer,
 Dets Glædeslyst jeg ikke finder“.

Han mindes sin moster, husker, at hun glædede sig til at holde sølvbryllup, og siger:

„Til Krandsen for den sølvgraae Brud,
 Som Haabets Engle lod forjette,
 Staae nu kun sørgelige Skud,
 Som Tungsind maa, med Haab paa Gud,
 I Kirkens Læ til minde flette“.

Om den stoute hjælpsomme mand siger han:

„Som Martyr kjekt han maatte gaae,
 og eget Liv for andres vove;
 Da maatte Giften Lægen naae,
 Og de Helbredede nu staae,
 Hvor deres Frelser de begrove“.

Han sørger sammen med sin moster, og han beder:

„Saa flyv da, Fugl, med dette Blad,
 Og hendes gamle Kinder bad
 Med Taarer, Søstersønnen græder““.

Også *St. St. Blicher* viede sin afdøde ven et digt; men disse strofer må læses i deres helhed:

„Hvi sysle de saa travlt i Skive hist
 Med Skuespil, Musik og Transparenter?
 Hvi ordnes Højtidsstads? — O det er vist
 En Glædesdag, en Bryllupsfest, man venter?

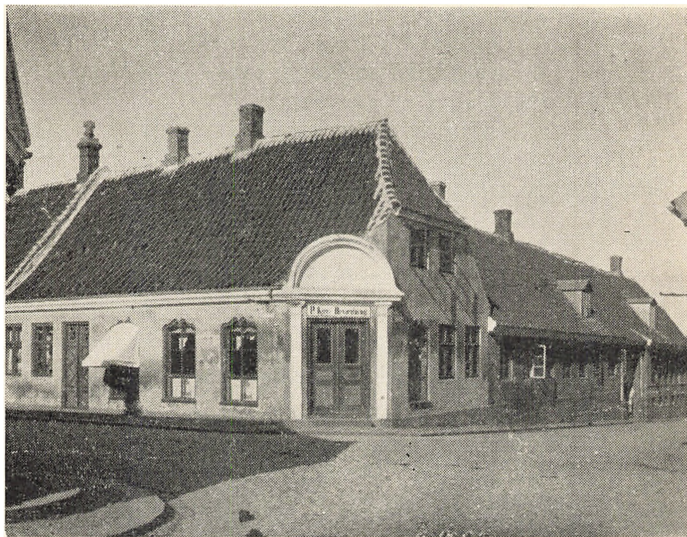
Ja, men forgjæves, ak! de ventede;
 For Brudestads nu bæres Sørgeklæder;
 Thi Brylluppet blev til Begravelse,
 Og ved Ligbaaren Brudeskaren græder.

For Brudeseng en Grav den Brugdom faaer,
 Liigfakkell blier den muntre Bryllupskjerte;
 Der lyder Suk for Sang i Gildegaard,
 Til Sorg omvendes Glæden i hvert Hjerte.

Et Bryllupsvers var digtet. Det er gjemt,
 Paa Kisten det ved Myrthekrandsen findes.
 Men derfor er vor Brudgom ej forglemt,
 Paa anden vis ham Sangeren vil mindes.

Et Sørgeflor han om sin Harpe slaaer,
 Ombytter Plecteret med Marskalkstaven.
 Han uindbuden med i Følget gaaer,
 Og af sig selv han synger over Graven:

*Den Mand, for hvem saa mange Taarer runde,
 Var i sit Liv af Taarer ingen Ven;
 Thi standsed' han og alle dem han kunde;
 Han glæded' andre her — Gud glæde ham igjen!“*

Hjørnet af Adelgade og Slotsgade i 18hundredtallet. Fløjen mod Slotsgade var distriktslægebolig

Blichers digt er offentliggjort i „Viborger Samler“ for lørdagen den 3. april 1830:

Enken afhændede gården til efterfølgeren i embedet, *Frederik Vilhelm Tetens*, der tilhørte en slægt, der på flere områder gjorde sig stærkt gældende. Bedstefaderen var den kendte *Peter Tetens*, der blev kreeret til doktor ved universitetsjubilæet i 1779 og døde i 1805 som biskop over Viborg stift. Faderen, *Jacob Tetens*, var konrektor ved Viborg latinskole, og senere blev han ejer af Asmild kloster. En farbroder, der bar navnet *Stephan Tetens*, endte sin dage som biskop over Als og Ærø. Han oversatte adskillige skrifter fra græsk; men især huskes han for sin hvasse strid med hertugen af Augustenborg, der ønskede at have råderet over skolevæsenet på sine godser, hvad *Stephan Tetens* modsatte sig med fuldt føje. Han kunne og ville som dansk embedsmand ikke finde sig i, at noget sådant fandt sted, og så længe han levede, var han en

årvågen vagtpost, der af al magt søgte at stække hertugens forsøg på at udvide sit myndighedsområde. Også to af F. V. T.'s brødre blev kendt i større kredse. Den ene var *Carl Adolph Tetens*, der studerede teologi og efter endt uddannelse blev sognepræst i Selde-Åsted i Salling; men senere blev han forflyttet til Malt-Folding. Den anden var *Peter Jacobsen Tetens*, der endte sine dage som amtmand over Københavns amt og stiftamtmand over Sjællands stift. Han var godt inde i administrative forhold og udgav en „Håndbog i Lovgivning om Skatter og andre offentlige og kommunale Paalæg samt om Organisation af de vigtigste dertil hørende Indretninger“.

Endnu i vore dage findes der fremstående medlemmer af denne slægt. Vi kan således nævne *Henrik Wederkinch Tetens*, der endte sin virksomhed som sognepræst for Hodde og Tistrup menigheder og provst i Øster og Vester Horne herreders provsti. Han nyder nu sit otium i København. Hans to brødre, kunstmaleren *Vilhelm Tetens* og tegneren *Laurids Nygaard Tetens*, bor i Fredensborg og udsender stadig arbejder, der vidner om høj kunnen.

Den nye distriktskirurg i Skive, *Frederik Vilhelm Tetens*, var som sagt født den 17. januar 1801 i Viborg som søn af konrektor *Jacob Tetens* og *Johanne Cathrine Hansen*. Efter endt skolegang kom han i 1819 til København, hvor han forberedte sig til kirurgisk eksamen, som han bestod i 1824. Han blev derefter ansat som underkirurg i søværnet og fik den 25. november 1827 udnævnelse som reservekirurg; men efter tre års forløb blev han udnævnt til distriktskirurg i Skive den 21. juli 1830. Til minde om hans virksomhed i søværnet blev han den 22. august 1830 hædret med udnævnelse til krigsassessor.

Frederik Vilhelm Tetens' hustru, *Marie Christine Bramsen*, tilhørte den dakendte borgerslægt af dette navn. Hendes fader, justitsråd *Ludvig Ernst Bramsen*, var revisor i det slesvig-holsten-lauenborgske brandforsikrings-

Frederik Vilhelm Tetens

selskab. Moderen hed *Marie Cathrine* og var født *Beutner*. Fru *Marie Tetens* blev født den 15. august 1809.

Tetens faldt godt til i Skive. Han var en dygtig fagmand, der var parat til at række en hjælpende hånd — også uden for sit fagområde, og han var stærkt interesseret i byens ve og vel. Da det første borgerrepræsentantskabsvalg fandt sted i 1838, var han da også blandt de opstillede kandidater. Ved selve afstemningen opnåede han dog ikke så mange stemmer som skivematadoren møller *Ring*; men også *Tetens* kom med i arbejdet, idet han blev valgt til revisor.

Den 12. august 1836 forøgedes familien med en datter, der i dåben blev kaldt *Juliane Caroline Hilda*. At slægten var agtet og anset, kan man vel slutte af, at en herremand, to præster, en justitsrådinde og en byfogeddatter stod faddere, da den lille pige blev holdt over dåben. Denne datter, der som voksen blev gift *Aagaard*, blev senere kendt som forfatter under navnet *Hilda Aagaard*. Hun udsendte bl. a. i 1872 „Stemningsdigte og åndelige sange“ og i 1879 „Tænkt og følt“.

I det tetenske hjem var man stærkt optaget af åndelige interesser. Man læste og diskuterede datidens skønlitteratur og var stærkt optaget af datidens poesi, hvad også datterens senere litterære løbebane vidner om; thi selv om hun var lille, da faderen døde, blev hun opdraget i hjemmets ånd.

Distriktslægen var selv aktiv kunstner. Han håndterede fløjten med stor færdighed, og at han kunne betage ved sit spil, kommer tydeligt frem i efterstående mindedigt, og den kunstner, der har malet den gouache, hvorefter hosstående billede er taget, må åbenbart have ment, at han gennem fløjten gav en særlig karakteristik af manden.

Den 1. september 1838 afgik *Tetens* ved døden, kun godt 37 år gammel; men han havde dog levet og virket så længe, at det blev følt som et savn, at han gik bort, og som nærmest uforståeligt, at hans livsløb skulle ende så tidligt. Som et tegn på, hvordan han havde vundet sig venner, og som en slags karakteristik af manden, skal herefter citeres et digt, som er skrevet af en mand ved navn *Møller*, en mangeårig ven af familien:

WILHELM TETENS

Saa er det Budskab sandt, som bragtes:
Han er ei meer! I Graven ned han lagdes
Udreven brat fra Viv og Venners Favn;
Han tidlig landede i Evighedens Havn.

Hans Navn blandt Støvets Børn ei længer' findes;
 Men hvad han virked' her, skal længe mindes,
 Igjennem Taarer tit vi nævne vil hans Navn,
 De tolke skal vort dybe, bitre Savn.

Han borte er! — fra Sygdoms Leje sukked'
 Saamange, for hvis Nød han aldrig Hjertet lukked',
 Til hvem han ilte Nat og Dag, saa ufortrøden,
 Uegennyttig frelste mangt et Liv fra Døden.

O! hvo kan tænke sig den mand, hvis Glæde
 det var at pleje Syge, Nøgne klæde,
 Der villig rakte Brød til Armods Søn
 Og trøsted', hjælp saa Mange uden Løn.

Hvo tænke sig et saa oprigtigt Hjerte
 Og deler ikke Efterladtes tunge Smerte;
 Vel kunne vi ei staa omkring hans Baare,
 Men derfor ligefuldt vi ofre ham vor Taare.

Han smelted' Hjerterne saa tit i Melodier,
 Fra Fløiten lød de blide Harmonier;
 O! tag den med til Graven Melpomene*),
 I Sørgechor med Æsculap**) du dig forene.

Gravhøien hist sig over ham har lukked',
 I Mismods Mulm hans Hjerte bittert sukked';
 Forsvunden Taagen er for Himmellyset,
 O fryd dig nu! du ofte nok har gysed.

For Fremtids dunkle Skjebner, Sjælen bange
 Omvanked' her i Dage, Nætter lange;
 Hvad her den tabte, har den atter fundet,
 Uvisnelige Krands den nu har vundet.

Tilbage stod nu den 29-årige enke uden støtte eller ret mange midler i økonomisk henseende. Men som før nævnt var *Tetens* og frue faldet godt til i Skive, og en kreds af deres venner med pastor *Peter Deichmann Aagaard* i spid-

*) Melpomene — den gerne syngende — er i den yngre, græske mytologi navnet for sørgespillet's skytsånd.

**) Æsculap eller Asklepios var i den græske mytologi lægekunstens gud.

sen trådte ikke alene hjælpende til; men de stod også enken bi, da boet skulle ordnes, og da den nye distriktslæge blev udnævnt først i 1839, fik de gården på hjørnet af Slotsgade og Adelgade afhændet til ham, så enken fik de penge, som var anbragt i den, gjort fri. Hun flyttede senere til sin fødeby, København, og der lukkede hun sine øjne for sidste gang den 28. april 1892.

Egentlig var *Tetens* distriktslæge; thi ved regulativ af 21. november 1810 fastsattes i § 10: „Det er allernaadigst bifaldet, at Distriktschirurgernes Embedsbenævnelse for fremtiden forandres til Distriktslæger“. Men det tager tid før en sådan ny titel falder mundret for det store lag af befolkningen, og såvidt det kan skønnes, var det først *Tetens's* efterfølger, der fik den ny titel heftet på sig.

Tetens's efterfølger var *Johan Adam Lumholdt*, der var født i København den 23. april 1795, hvor hans forældre, *Peder Jensen Lumholdt* og *Cecilie Sophie Krøyer*, drev en høkerforretning. De første efterretninger om ham meddeler, at han i 1813, altså 18 år gammel, kom til Holsten, hvor han var underkirurg på forskellige lazaretter. I 1822 tog han kirurgisk eksamen og blev kompagnikirurg i Rendsborg. Senere på året, nemlig den 28. august, flyttede han til København, hvor han blev bataillonskirurg. I 1826 flyttede han til Thisted, hvor han praktiserede til den 2. september 1829, da han blev udnævnt til distriktslæge i Nibe. Til minde om og som en cadau for hans tjeneste ved hæren blev han den 20. december 1829 udnævnt til krigsråd. Efter at have virket i Nibe i 10 år blev han den 16. februar 1839 udnævnt til distriktslæge i Skive.

Da han kom til Skive, var han gift. Hans hustru hed *Karen Cathrine Jensen*. Hun var født i København den 14. oktober 1796. Hendes forældre, *Niels Jensen* og *Ane Marie Hansdatter*, drev ligesom mandens forældre høkerforretning i hovedstaden.

Da *Lumholdt* kom til Skive, blev han ret snart ejer af

den gamle distriktslægebolig. Om hans virke her i Skive er der ikke overleveret noget nævneværdigt, så han har åbenbart været en mand, der passede sit hverv og ikke blandede sig i andres sager. Han virkede i Skive, til han den 18. november 1856 afgik ved døden. Hans kone overlevede ham i 23 år. Hun døde den 14. december 1879.

Kort før midten af attenhundredetallet havde de faglærte svende i byerne taget den opgave op til drøftelse, om det var muligt ved en forening eller ved at oprette en „kasse“ at hjælpe kammerater, der blev ramt af sygdom, over den tid, da sygdommen gjorde dem uarbejdsdygtige. I Skive blev der også oprettet en sygekasse for svendene, og den trådte i virksomhed den 1. april 1849. I den første protokol er der indført en overenskomst med distriktslæge *Lumholdt*. Han er gået ind på at yde svendene den nødvendige lægehjælp imod hvert år at få udbetalt af kassen to mark for hvert af kassens medlemmer. Det var altså regnet i vore penge 67 øre pr. år for hvert medlem, og selv om pengene på det tidspunkt var mere værd end nu efter den anden verdenskrig og den foretagne devaluering, må det vist siges, at *Lumholdts* honorarkrav var meget små.

Det var en københavner, der blev *Lumholdts* efterfølger. Han hed *Frederik Vilhelm Lund* og var født i hovedstaden den 1. september 1810. Han var søn af landinspektør *Christian Frederik Lund* og *Inger Cathrine Madsen*. Han bestod studentereksamen i 1830 og gav sig derefter til at studere kirurgi, og i 1836 tog han afsluttende eksamen som kirurg og nedsatte sig samme år som praktiserende læge i Svanike; i 1841 flyttede han sine teltpæle til Neksø. Hans hu stod imidlertid til at få sin virksomhed på et — i hvert fald set med datidens øjne — mere centralt sted, og det lykkedes ham i sommeren 1847 at blive udnævnt til landdistriktslæge i Randers amt, hvor han fik bopæl i Halling; men efter *Lumholdts* død søgte han til Skive,

og hans udnævnelse blev foretaget den 17. februar 1857.

Hans virketid i Skive blev ikke lang; thi allerede den 17. januar 1862 afgik han ved døden. Hans efterladte enke, *Ane Elisabeth*, født *Graah-Fabritius*, overlevede manden i 18 år. Hun døde i Rønde ved Ebeltoft den 28. februar 1880.

Også distriktslæge *Lund* må have været ejer af gården på hjørnet af Adelgade og Slotsgade, i hvert fald ejede hans efterladte enke denne ejendom (Børsen); men dermed var også denne gårds saga som distriktslægebolig ude; thi den næste embedslæge, *C. M. Schou*, ejede og beboede det hus, som nu er arrestforvarerbolig, og som ligger i Torvegade, hvor det er sammenbygget med rådhuset.

Den nye distriktslæge, der bar navnet *Carl Martinus Schou*, stammede fra Randers. Han var født i denne by den 28. december 1819. Faderen, der hed *Jørgen Schou*, var brændevinsbrænder. Han var gift med *Bolette Marie Schifter*, tilhørende den i Ommersyssel ret udbredte Schifter-æt.

De lod sønnen indskrive i den derværende latinskole, hvorfra han tog studentereksamen i 1840. Derefter rejste han til hovedstaden for at uddanne sig til læge. Det var i hans studietid, nemlig 1842, at den gamle kirurgiske læreanstalt, oprettet 1736, blev smeltet sammen med universitetet, og den forbedring, som nyordningen var, kom *Schou* til gode. I 1847 afsluttede han sine studier med lægeeksamen, hvorefter han fra januar til oktober var konstitueret som kandidat ved Frederiks hospital og fødselsstiftelse. Derefter var han i to år — 1848—50 — konstitueret som skibslæge, men vendte så tilbage til Frederiks hospital, hvor han var kandidat fra 1851—53. Efter 13 års ophold i København længtes han nu efter at fylde sine lunger med den friske, jyske luft, og han begyndte at overveje, hvor han skulle slå sig ned. Valget

Else Hasselriis: Dr. Schou.

faldt på Skive, hvor han begyndte at praktisere som læge i 1853. Da *Lund* døde medio januar 1862, overtog *Schou* fra 1. april samme år stillingen som distriktslæge, og samtidig blev han også sygehuslæge ved det af Viborg amt og Skive by i 1854 oprettede sygehus, der lå i Søndergade, og også efter opførelsen af det nye sygehus på Resenvej i 1888 vedblev han at være sygehuslæge.

Kort tid efter, at *C. M. Schou* havde nedsat sig som

praktiserende læge i Skive, stiftede han eget hjem, idet han den 15. februar 1854 i Visborg, nord for Mariager fjord, indgik ægteskab med *Charlotte Amalie Fasmer*, der oprindeligt stammede fra Norge. Hun var født den 1. juli 1832 i Kristianssand. Hendes fader hed *Jens Fasmer* og var skibsfører; moderen hed *Mette Marie* og var født Blicher.

Schou var en elskværdig og omgængelig mand, der havde ry for at være en meget dygtig læge, og det varede derfor ikke længe, før han havde oparbejdet en stor praksis, som han også førte videre, selv efter at han i 1862 var blevet både distriktslæge og sygehuslæge. Han var flittig, udholdende, hård, ja, næsten hensynsløs over for sig selv. Til tider kunne han have så mange landture, at han ikke fik anden tid til hvile og søvn end den, som han tilbragte i „doktorstolen“, fastspændt på sidefjælene i en stiv vogn, der skumplede hen ad Salling eller Fjends herreders dengang hullede og ujævne veje; men han kunne ikke sige nej, når der kom en vogn for at hente hjælp, og han vidste, at når der først blev sendt bud efter ham, var der også brug for ham; thi de gamle landboere sendte ikke bud efter en læge, før alle deres gamle, nedarvede traditioner og hjemmeråd havde været prøvet uden held, og *Schou* var rede til at tage med, hvad vejr der end var på sky. Engang var han på landet i en forrygende vinter; men da han skulle hjem, turde ingen vove sig ud med heste og vogn. Schou blev lynende gal. Han skulle hjem for at passe sine andre klienter og sit sygehus, og han havde derfor ikke tid til at ligge på landet, til det passede vejrguderne og landboerne at få ham bragt til Skive igen, og da han ikke kunne sætte igennem, at der blev stillet en befordring til hans rådighed, gik han hjem, skønt det var en tur på ca. 15 km, og han var dengang over 70 år gammel. For en ordens skyld skal det tilføjes, at han slap fra den livsfarlige tur uden men.

Skønt man skulle synes, at en mand, der havde så meget at gøre inden for sit eget hverv, ikke kunne få tid til at interessere sig for andre ting, var dette dog langt fra tilfældet. Som borger i Skivø var han stærkt optaget af denne bys ve og vel, og da nogle af borgerne ønskede, at han skulle lade sig vælge til byrådet, undslog han sig ikke, men tog tønnen som byrådsmedlem fra 1861—1873. Han interesserede sig også stærkt for læsning. Ud over sit eget fag var det især skønlitteratur, både dansk og fremmed, der havde hans store interesse, og han samlede på bøger. Hans bogsamling skal efter sigende have været på omkring 13,000 bind; men han samlede ikke på bøger for at læse dem igennem og så sætte dem i en reol for at glæde sig over dem, tværtimod; han vidste, hvilken åndelig rigdom han selv havde ved læsning af disse bøger, og derfor skulle de ikke stå og mugge på hylderne; de skulle læses, og hans mange omgangsfæller havde gratis hjemlån af hans efter den tids sædvane ret store privatbibliotek.

Schou var en mand, der havde sine egne meninger, og at rette sig efter, hvad andre folk mente, lå langt uden for hans horizon. Han blev derfor noget egen i opførsel, tale og klædedragt. Han stak af fra andre, blev en ener, som folk, der ikke havde et meget nøje kendskab til ham, kaldte en særling, en original; men de, der kendte ham nøjere, vidste, at der bag den lidt ureglementerede påklædning og den lidt kantede og til tider kommanderende fremtræden, fandtes et menneske, i hvis bryst der bankede et ædelt hjerte.

Da februar 1895 var ved at gå på hæld, blev den gamle distriktslæge syg; han fik lungebetændelse. Han fulgte selv nøje sygdommens forløb, og da han var klar over, at hans livlys ebbede ud, kaldte han en af sine sønner til sygelejet, befalede ham at læse navnene op på de klienter, som skyldte ham penge, og de, som, han vidste, sad småt

i det, forlangte han slettet. Det kunne hænde, at han ved oplæsningen af et navn sagde: „Ja, det er egentlig en snavs karl, men slet ham alligevel“. En sådan ytring vidner om, at Schou, der havde været læge for kroppen, også havde studeret og vurderet sine klienters sjæleliv.

Den 5. marts 1895 bukkede den gamle kæmpe under for den kraftige lungebetændelse.

Den mand, som skulle blive *Schous* efterfølger, hed *Carl Ludvig Theodor Ibsen Lindemann*. Han var falstring, født i Nykøbing på denne ø den 24. oktober 1853. Forældrene, *Frederik Ferdinand Lindemann* og *Helene Amalie Walseth*, drev købmandshandel, men ønskede, at sønnen skulle gå den studerende vej. Han blev derfor indskrevet i byens latinskole, hvorfra han tog studentereksamen i 1872. Efter endt eksamen drog han til København for at optage et brødstudium, og han valgte at læse til læge. Han tog afsluttende eksamen i 1879 og blev straks konstitueret som kandidat ved kommunehospitalet i København; men allerede samme år drog han tilbage til fødeøen, idet han blev praktiserende læge i Skjelby på Falster. Han havde imidlertid udlængsel, ville gerne se andre egne, og i året 1882, den 9. marts, overtog han stillingen som distriktslæge i Julianehåb på Grønland. Han virkede blandt eskimoerne i 10 år, så fik hjemlængslen overhånd, og han drog atter til Danmark. Efter at være kommet hjem overvejede han, hvor han skulle slå sig ned, og valget faldt på Skive, hvor han begyndte som praktiserende læge i 1893. Samme år rejste dr. *Ring* fra byen, og *Lindemann* blev hans efterfølger som læge for håndværkersygekassen. Det varede dog ikke længe, før arbejdet for håndværkersygekassens medlemmer blev for omfattende, og i 1903 valgtes så læge *Kæmpegaard* som kassens anden læge. At *Lindemann* var afholdt af sine klienter inden for denne sygekasse, kan man se deraf, at han på 25 årsdagen for sit virke som sygekasselæge fik overrakt et sølvskrivetøj af de medlem-

mer, der havde ham til læge. Han vedblev at virke som læge for denne sygekasse indtil sin død, den 10. april 1922.

Da stillingen som distriktslæge blev ledig ved *Schous død*, meldte *Lindemann* sig som ansøger, og han blev ansat ved skrivelse af 22. maj 1895.

I 1810 var titlen distriktskirurg blevet ændret til distriktslæge. I 1915 var man nået så vidt i sproglig forståelse, at man ombyttede distrikt med kreds, så byens embedslæge blev kaldt kredslæge; men denne navneændring havde ingen indflydelse på manden, som var indehaver af stillingen, og iøvrigt gik det her som på andre områder, *Lindemann* blev blandt byens borgere kaldt med det gamle bestillingsnavn, så længe han fungerede.

Da *Lindemann* havde bestået endelig eksamen som læge, lod han sig den 3. juni 1879 vie til *Flora Martine Conrardine Walseth*, datter af melhandler i København *Niels Iversen Walseth* og *Emilie Constance Weiner*. Både *Lindemann* og hans hustru var altså grene på ætstammen *Walseth*.

Lindemann var i al sin færd en jævn og omgængelig mand, der vandt sine klienters tillid ved sin omhu og imødekommenhed. De, der kom til at stå ham nær, satte pris på ham for hans gode, menneskelige egenskaber. Han gik op i sit arbejde som læge og embedsmand. Han søgte aldrig at trænge sig frem, og uden for sin egentlige gerning deltog han kun, når han kunne gøre nytte som læge.

Schou havde været både distriktslæge og sygehuslæge; men ved hans død blev de to stillinger løst fra hinanden, så *Lindemann* kun fik distriktslægestillingen. Sygehuset var nemlig vokset så stærkt, at den ledende læge der havde sin tid fuldt optaget, og hele udviklingen inden for sygehusvæsenet havde ført med sig, at sygehusenes fast ansatte lægestab måtte møde med en speciel uddannelse, netop beregnet på at gøre dem særlig kvalificerede til at fylde en plads som læge på sådanne anstalter.

Kredslæge
Jens Kragh Kamp

Da kredslægestillingen blev ledig ved *Lindemanns* død i 1922, var den mand, der skulle overtage den, allerede praktiserende læge i Skive. Han var endogså konstitueret i stillingen de sidste måneder af *Lindemanns* levetid og ansat 2 måneder før hans død.

Efterfølgeren blev *Jens Kragh Kamp*, der endnu er indehaver af kredslægestillingen. Han er vestjyde, født i Ringkøbing den 20. marts 1884 som søn af sagfører *Mads Poulsen Kamp* og *Hedevig Margrethe Kragh*. Han gik på latinskolen i Ribe, hvorfra han tog studentereksamen i 1902, og ved universitetet gik han lægevejen. Han tog endelig lægeeksamen i 1909 og blev derefter reservelæge på Holbæk amtssygehus. Han var så i et års tid ansat ved amtssygehuset i Skive. Fra marts til juli 1911 var han skibslæge ved ØK og var derefter et år kandidat ved kommunehospitalet i København. I august 1912 nedsatte han sig som praktiserende læge i Åkirkeby, og han var samtidig sygehuslæge.

Han kom til Skive som praktiserende læge i 1917, tog embedslægeeksamen 1920, blev konstitueret som kredslæge i august 1921 og endeligt udnævnt den 1. februar 1922.

Den 1. august 1912 indgik han i Skive ægteskab med *Poula Augusta Sørensen*, født i Skive den 27. maj 1894 som datter af købmand *Andreas Sørensen* og *Christine Severine Erichsen*.

Da embedslægestillingen blev oprettet i 1787, var der vel næppe flere læger i Skive og omegn end distriktskirurgen, og skønt folketallet dengang var lille i forhold til det nuværende, kunne en mand naturligvis ikke overkomme at betjene by og land på en nogenlunde fyldestgørende måde. Men det brede lag af folket havde vel også mere tro på og tillid til kloge koner og mænd, og de søgte kun kirurgerne, som dog ikke kunne erstattes af kloge koner.

Nu er forholdet et helt andet. Sygehuset er kommet til og er blevet så stort, at det kræver sin egen lægestab. Sanatoriet er også opstået og har sine egne læger. Der findes en speciel øjenlæge og ligeledes en speciel læge for øre-, næse- og halslidelser, og desuden findes der i Skive foruden kredslægen op imod en halv snes praktiserende læger. Samtidig er der bosat praktiserende læger i mange af oplandets landsbyer.

Forskellen mellem 1787 og nu er altså iøjnefaldende. Folketallet er gået frem, men ikke nær i samme grad som antallet af læger. Denne forandring er naturligvis først og fremmest at tilskrive lægevidenskabens store fremgang i den forløbne tid; men også folkeoplysningen har sin andel i den nuværende tilstand. Den har på mange områder fået gammel overtro til at falde og selv i de brede lag af folket skabt tiltro til de resultater, som man når frem til ad videnskabelig vej.

Det ptolemæiske Danmarkskorts Oprindelse

Et Spørgsmål til Professor Lauritz Weibull

Det ptolemæiske Danmarkskort, vort Lands ældste historiske Aktstykke, er *slet* udforsket, som jeg har påpeget i „Danske Studier“ 1948, jfr. min Kronik i „Jyll. P.“ 19. April. Professor *Weibulls* højt skattede Artikel „Upptäckten av den skandinaviska Norden“, „Scandia“ 1934, går ikke tilbunds i Problemet. Og han nægter at fortsætte Drøftelsen med mig. Men den *skal* og *må* fortsættes.

Lægfolk troer sikkert, at Problemet er gruelig indviklet. Det er en Misforståelse, kære Lægfolk! Hele Kildestoffet til dets Løsning kan rummes på nogle få Spalter.

Udgangspunktet er følgende Ord av Weibull, 1934, S. 106, om Kortet over Jylland: „Dess uddar och utsprång måste ha kringseglats“. S. 107 kalder han Kortet: „det största steg framåt, som dittills tagits i den skandinaviske Nordens upptäcktshistoria“.

Dsv: Korttegneren er en Oldtidens *Columbus*, burde forlængst have haft en Hædersstøtte i Kjøbenhavn eller Rom, se min Art. 19. April. Dæri ligger videre: den omtalte Kringsejling kan umulig være udført av en geografisk uskolet Pæreskudeskipper, der enlig og våbenløs vovede sig ind i den vildt barbariske og fjendtlige Nordverden.

Den må være udført på en ypperlig udstyret og våbenstærk kejserlig Opmålings-Expedition.

Kender vi nu en sådan? Javist, endogså særdeles vel.

Kejser *Augustus* siger i sin Triumfindskrift i Ankara om Nordlandsexpeditionen anno 5 e. Kr.: „Flåden sejlede fra Rhinens Munding til den opgående Sols Egn, hvorhen ingen Romer forud var nået, være sig til Lands eller Vands“. Historikeren *Vellejus* og Geografen *Plinius* priser i høje Toner den vidunderlig dristig gennemførte Opdagelse av et hidtil ukendt, skythisk Østhav.

Har da denne Expedition ikke hjembragt det ptolemæiske Danmarkskort? Nej, ikke ifølge Weibull. Han nægter det kategorisk, uden nærmere Undersøgelse. Da Kortet først er overleveret i 2det Århundrede, er det „selvfallet betydelsesløst“ for Spørgsmålet om Nordlandsopdagelser i 1ste Århundrede.

Meget kategorisk, ja! Men også meget overfladisk!

Weibull, ligesom Professor Scheel i Kiel, påstår, at Flåden ikke nåede videre østpå end til Elbmundingen.

En urimelig, vrang Textlæsning! Thi i det sydlige Vesterhav indtil Elben var der for Romerne på Kristi Tid intet at „nyopdage“. År 12 f. Kr. havde Drusus overvundet Bruchtrerne i Søslag ved Emsmunden (Strabon), og samme År havde han opereret langs Chauchernes Kyst mellem Ems og Elben (Dion Kassios). At tale om „Nyopdagelser“ i disse forlængst kendte Egne vilde have været latterligt Værnemagt-Pral. Weibulls Tydning av Rapporten om Toget anno 5 er aldeles umulig.

Nu videre. Når Weibull nægter, at det som Førsteoptagelse aldeles ypperlige Danmarkskort skriver sig fra Togtet anno 5, så skylder han os at udpege *et andet Tidspunkt, hvor der kunde være foregået en Expedition, som muliggjorde et så fortrinligt Kort*. Han skylder os at påvise et efter-augustæisk gunstigt Tidspunkt og en kejserlig Opgavestiller Nr. 2, der kunde hamle op med Augustus i

nordlandsforskende Initiativ. Jeg har stillet ham dette Samvittighedsspørgsmål, men han møder det med hårdnakket Tavshed.

Læseren tænker nu, skræmt av en Weibulls Autoritet: når selv sådan en stor Mand ikke kan kloge det ud, så er det da rent håbløst for en stakkels Lægmand som mig. Nej, kære Læser. Fat Mod! *Jeg* trøster mig til at påpege alle avgørende Tidsvilkår sådan, at enhver Læser *med alm. sund Menneskeforstand* kan give Svaret. Vær bare inte ræd for Professorens „Sagkundskab“. Han er tydelig nok slet ikke gået tilbunds i Sagen.

Hvordan var Mulighederne for en ny romersk Opmålings-Expedition til Nordlandene efter anno 5? Svaret er let at give: der var overhovedet *ingen* Muligheder. Romernes Nordlandspolitik efter anno 5 er en eneste uavbrudt Vigen.

9 e. Kr. gav Teutoburg-Katastrofen det romerske Herredømme i Nordtyskland et skæbnessvangert Knæk. Romerne veg tilbage til Chauchernes Kyst, Nordhannover. Interessen for de pinlige Affærer nordpå tabte sig.

Efter 20erne ophørte Germanicus' Straffe-Expeditioner til Nordtyskland. Fortsat Vigen.

41 meldes Chauchernes første Vikingetog til Gallien. 47 det næste.

47 trak Kejser Claudius de romerske Garnisoner tilbage fra Chauchernes Kyst. Stadig Vigen.

C. 79 omtaler Plinius Chauchernes Øer ved Zuidersøen. Vikingernes Pionerer har altså allerede slået sig varig ned lige for Næsen av Roms Grænsevagt ved Rhinmundingen. Stadig Vigen.

I 200tallet huserer saxiske og eruliske Vikinger på Vesterhavet. Skuepladsen er nu Britannien. Om Jylland høres ikke mere Tale. Stadig Vigen.

Hvor i dette Perspektiv av uavbrudt romersk Vigen vil Weibull finde en Lejlighed til romersk Nordlandstog?

Hvor vil han finde en Augustus Nr. 2, der ejede Initiativ og Mod til at sende Romerflåden ud på en halsbrækkende Columbusfærd midt ind i den Hvepserede, som de frygtede nordlandske Vikingers Hjemland måtte være?

Hvor vil han finde en officiel Indskrift om en kejserlig Flådefærd Nr. 2 nordøstpå?

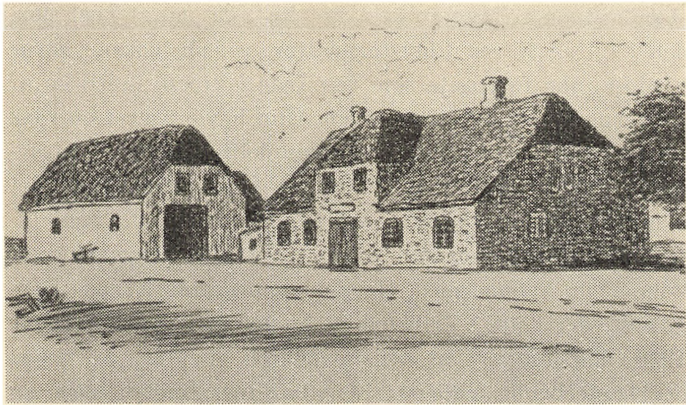
Kan Weibull påpege Kildestof til at udfylde ovenstående Liste med, var det av Interesse at få frem.

Men simpelthen at undvige en Diskussion, der ikke konvenerer een, giver ikke Tillid til eens Resultater.

Jeg venter på Svar (Frist: 3 Uger fra Dato), og udel bliver Svaret, skal jeg nok vide, dærav at uddrage de nødvendige Følgeslutninger.

Eskjær, 30. maj 1950.

Gudmund Schütte.

Hagebro kro, som den så ud, da Neess i 1855 havde opført den efter branden.
Ved kroens gavl ses Rosgaardslægtens mindetræ

Kromanden i Hagebro

*examinatus juris Anton Waldemar Neess og lidt af
kroens samtidige historie*

Ved *S. Rasmussen*, lærer i Vridsted

„Det går med navne som med stjernes kud. De kommer, glimrer og forsvinder“. Sådan siger digteren Vilhelm Bergsøe i sin novelle „Pillone“, og sådan er det gået med den mand, som her skal fortælles om.

Engang var han kendt vidt omkring som kromand i Hagebro, og nu er der kun en ganske enkelt, der erindrer at have hørt navnet Anton Waldemar Neess. Det er derfor på tide, at der bliver ristet en lille minderune over ham og fortalt lidt om hans liv og færden, før det bliver for sent; for han er uden tvivl en af de betydeligste skikkelser i Hagebro kros nu tohundrede og halvtredsårige historie.

Da kroholder og gårdmand Kristian Pedersen Rosgaard den 4. juni 1846 i en alder af 68 år lå på sit dødsleje i den såkaldte Jødestue, et lille kammer ved siden af

skænkestuen i Hagebro kro, var der håb om, at hustruen, den dygtige Karen Christensdatter, ved de voksne børns hjælp kunne fortsætte som værtinde i kroen, indtil en af sønnerne kunne overtage kroen. Hun havde været en rask og virksom kvinde, der nød almindelig agtelse. I kirkebogen for Vridsted sogn tituleres hun madame, hvilket ellers kun faldt i præste- og degnekonens lod. Madame Rosgaard havde et lyst sind, og rappe bemærkninger kunne hun komme med. Hendes sønndatter Karen „Rosgaard“, der døde i Vridsted 83 år gammel den 2. februar 1928, har fortalt, at bedstemoderen engang, da nogen beklagede hende, udbrød: „Jeg har fået femten børn, og kunne for den sags skyld sagtens få femten til, det er ikke noget at snakke om“. Et minde om den raske krokone står endnu ved kroens vestgavl. Her plantede hun et elmetræ, der voksede op og overlevede de ildsvåder, som lagde kroen i aske. Træet har en anselig stamme, der hurtigt grener sig ud og danner en bred og meget smuk krone. Der er stadig gennem årene blevet værnet om dette træ af de forskellige ejere, og det tjener dem til stor ære. Måtte dette mindetræ over slægten Rosgaard få lov at grønnes gennem årene, som kommer.

Men de mange fødsler havde måske alligevel tæret for hårdt på krokonens kræfter; for allerede året efter mandens død ligger hun alvorlig syg og dør den 16. maj 1847 af brystsyge og hoste, og næppe er hun stedet til hvile på Vridsted kirkegård, før børnene må tage en kamp op for at bevare barndomshjemmet i slægtens eje. Den kun 22-årige søn Jens Lorentzen Rosgaard gjorde sig store anstrengelser, og det lykkedes ham virkelig ved indrømmelser fra søskende og mod søskende at blive ejer af kroen. Men hvad så end årsagen er, må han knap en måned senere ved en såkaldt „Forening“ overdrage „stervboet med rette tilliggende mur- og nagelfaste genstande, derunder indbefattet kakkelovne og grubekedlen,

den i jorderne nedlagte sæd og indbjærgede afgrøde såvel som den til stedet hørende rettighed til krohold“ til møller Jens Jensen af Krogsgaard mølle og gmd. Simon Christensen af Tastum.

Foruden de ikke ubetydelige pengesummer, de to mænd må udrede til den unge ejer og hans søskende, får døtrene noget indbo, og Jens forbeholder sig: „2 får, som jeg selv udvælger af den i gården værende flok, en seng med fornødne sengeklæder og lagner, 7 planker, en sadel, et par sporer, et par vognhjul, en spanskrørstok med sølvknap, et chatol med skab og en kiste“.

Ved denne overdragelse, der finder sted den 7. decbr. 1847, afsluttes første del af Rosgaardslægtens herredømme i Hagebro kro, som begyndte den 30. novbr. 1813, da Christen Jensen, murermester i Skive, gav skøde på kroen i Hagebro til Kristian Pedersen Rosgaard med aftægtsforpligtelser til ham og hans hustru Dorthea Andersdatter.

Imidlertid trådte mølleren i Krogsgaard tilbage, og Simon Christensen fik ene adkomst tinglyst på kroen og beholdt den, indtil han den 19. juni 1849 sælger den ham tilhørende gård Hagebro kaldet i Egebjerg by, matr. nr. 4, til hr. Anton Waldemar Neess af Fousing for en købesum af 3000 rd. Sælgeren holder køber fri for en på ejendommen hvilende årlig udredelse af 24 rdl. til hver af en foregående ejers døtre, nemlig Dorthea Kirstine Christiansdatter Rosgaard og Marie Christiansdatter Rosgaard.

Hvem var så denne Anton Waldemar Neess, der skulle prøve på at videreføre de rosgaardske traditioner eller måske føre nye traditioner ind i den gamle kro? Navnet Neess er et særpræget slægtsnavn, der måske kunne tyde på, at slægten stammede fra sognet Nees ved Nissum fjord i Vestjylland; men indenfor slægten går der to traditioner, som peger en anden vej. Den ene tradition siger,

at slægten stammer fra Holland, og den anden hævder, at Belgien er slægtens oprindelige hjemsted; men disse to traditioner kan vist godt forenes til een, at slægten stammer fra Flandern eller Nederlandene. Imidlertid er den sag ikke undersøgt nok, men givet er det, at slægten i flere århundreder har boet i Danmark.

Anton Waldemar Neess' farfader hed Henning Ulrich Neess og døbttes 1720 i Guldbjerg kirke ved Bogense. Den 26. aug. 1761 ægtede han den 25-årige Cecilie Brandt i Bogense kirke. Hun var datter af postmester Jens Jørgen Brandt og hustru Marie Cathrine Ivarsdatter Pedersen i Middelfart. En tid har Henning Ulrich Neess en stilling på godset Wedelsborg, senere bliver han storkøbmand i Odense og erhverver sig så stor rigdom, at han kan købe den gamle kgl. lensgård Rugård ca. 20 km nordvest for Odense i året 1773. Han døde 1787 i Odense, og hun overlevede ham i 39 år og døde 90 år gammel i Odense i året 1826. I deres ægteskab fødtes 13 børn, hvoraf tre sønner blev præster. Vilhelm døde som provst i Varde, Christoffer endte sine dage som præst i Steenløse-Fangel på Fyn, og endelig var der Christian, som i det følgende skal omtales nærmere, fordi det var hans søn, der i året 1849 blev kromand i Hagebro.

Christian Neess fødtes på Rugård den 2. marts 1774, blev student fra Odense 1794 og tog theologisk embedsksamens 1804. Fra 1810—14 var han residerende kapellan i Hjørring. Her døde hans første hustru Ane Kirstine Thostrup efter et års ægteskab kun 21 år gammel, og året efter, den 8. marts 1813, giftede han sig med den nittenårige Anna Christine Wulff, datter af sognepræsten i Hjørring, Palle Valdemar Wulff.

Fra 1814—17 var Christian Neess residerende kapellan for Asminderød—Grønholt—Fredensborg, derefter sognepræst til Slaglille—Bjernede fra 1817—32 og udnævntes

Christian Neess, sognepræst til Strøby-Varpelev, på hans 85 års fødselsdag. På billedet ses den sølvkalk, menigheden skænkede ham

der til consistorialråd; herfra kaldedes han til sognepræst i Nykøbing på Falster, men søgte tre år senere igen til Sjælland, hvor han fik embede i Strøby—Varpelev på Stevns, og her blev han, indtil han tog sin afsked 17. maj 1860. Han blev i Strøby præstegård indtil sin død den 9. febr. 1861.

På sin 85 års fødselsdag modtog han fra sin menighed en smuk sølvpokal, hvori givernes navne er indridset, og med pokalen fulgte et gavebrev, der bestemmer, at denne ej må sælges, men skal forblive i slægtens eje, indtil denne uddør, hvorefter den skal tilbagegives til Strøby—Varpelev kirker som nadverkalk. Den gamle præst blev fotograferet på sin 85 års fødselsdag med den skænkede kalk ved sin side. Denne opbevares endnu i slægten. Fotografiet viser, at Christian Nees endnu i sin høje alder var en særdeles livskraftig mand.

En prædiken af ham er bevaret, idet den blev trykt

og udgivet i København 1825. Prædikenen blev holdt i Sorø kirke den 10. juli 1824 på det Sorøiske Bibelselskabs stiftelsesdag, og dens emne var:

„Hvad har man fornemmeligen at agte paa, at den i vore Tider svækkede christelige Følelse igjen kan vorde vakt og befæstet og frembære velgjørende Frugter“.

Alt tyder på, at den gamle præst har været en betydelig teolog og en dygtig prædikant, at han også vandt sin menigheds agtelse, beviser sølvkalken.

Christian Neess havde med sin første hustru sønnen Jakob, og med sin anden hustru havde han tre sønner, Anton Waldemar Neess, Frederik Sofus Neess og Ludvig August Neess.

Af disse skal kun omtales Anton Waldemar Neess. Han skal være født den 8. marts 1814 i Hjørring og blev døbt i hjemmet; men den 15. juli fremstilledes han i kirken, og følgende honoratiores stod faddere for ham: „Kammerraadinde Larsen bar det, og Frøken Sporon stod hos; Amtmand Sporon, Pastor Neess og Cand. Mathiesen“.

Hvorledes det går Anton Waldemar i de første ungdomsår kendes ikke. Først i året 1839, da han er 25 år gammel, får vi et livstegn fra ham. Han er da skriver på amtskontoret i Sorø og kalder sig examinatus juris.

På ottendedagen efter Frederik den Sjettes død, altså den 11. decbr. 1839, sender han et brev til „Den Frisindede“ og får det optaget i dette blads nr. 110 af 17. decbr. 1839.

„Den Frisindede, et Ugeblad af blandet Indhold“, udkom i København i årene 1835—46 og udgaves og redigeredes af digteren og frihedsmanden Claudius Rosenhoff, og det var ikke få bøder og beslaglæggelser, der så at sige regnede ned over den modige redaktør og hans blad, som var til stor forargelse for Frederik den Sjette og hans efterfølger og for enhver kongetro borger. Selv Johan

Ludvig Hejberg ærgrer sig over „Den Frisindede“ og giver sin harme luft i „En Sjæl efter Døden“, hvor han lader sjælen — det liberale publikum — komme til helvede og der spørge ud om stedets forhold og blandt andet også retter følgende spørgsmål til Mefistofeles:

„Men sig mig, er ej „Den Frisindede“ her?
Thi fremfor alle var den mig kær.
Den går så fortrinligt i det små,
og holder så godt sig fra det store,
fra det, som ej alle straks kan forstå.“

Og da den snedige djævel, Mefistofeles, lader ham forstå, at bladet er der og også falder i hans smag, fortsætter sjælen sine rosende bemærkninger om „Den Frisindede“ og dens redaktør:

„Jeg sætter den højt over „Fædrelandet“,
som ofte bliver mig så forbandet
aristokratisk i lærd forstand,
at ingen djævel det læse kan.
Jeg sandheden den erklæring skylder,
at Rosenhoff jeg for alle hylder,
thi ved ham jeg blev, hvad jeg blive kan ...“

Anton Neess, som han oftest skriver sig, viser ved sit brev til „Den Frisindede“ to ting, for det første, at han hørte til blandt de liberale, og for det andet, at han som de allerfleste af frihedsmændene regnede med, at nu efter den gamle enevoldskonges død skulle frihedsideerne føres ud i livet i Danmark. At han, hvad dette sidste angår, tog fejl, ved vi; men det var han som sagt ikke ene om.

Brevet begynder med et citat af Gleim, den mandige tyske digter, der faldt som officer i slaget ved Kunersdorf i året 1759. Citatet lyder således:

„Ich soll von hier aus dir ein wenig Nachricht geben?
Man lebt, und will nichts mehr, als leben.“

Derefter skriver Anton Neess om Sorø søs udtørring, som han angriber stærkt: „— nu skulle Du blot see, hvorledes Søen er trængt tilbage i sin Seng, og skal det vare

ved i nogle Aar, saaledes som det er begyndt, da skal Sorø sandeligen ikke mere rose sig af sin skønne Beliggenhed. Fiskeriet er allerede aldeles ødelagt, men derimod kan man rigtig leve paa Fransk med Frøer, og saavidt jeg kan forklare mig det, saa hidrører alt Dette, deels fra smaalige gjerrige Hensyn, og deels fordi Vedkommende ikke forstaae sig paa det, hvormed de give sig af; thi skal da endeligen denne Spadserevej over til Justitsraad Povelens Pavillon og øvrige Ejendom paa hin Side Søen existere, og skal der endelig laves en Eng, som Gud maa vide, hvem der med Tiden skal nyde godt af, saa bør da Søen aftappes til den modsatte Side, hvor den har sit rette Fald, og hvilket tillige vilde have til Følge, at den ikke tabte sig saa meget oppe ved Academiet og øvrige Deel af Byen. Du maa imidlertid ikke troe, at Sorø Indvaanere skulle have saa liden Interesse for deres By, at de betragte alt Dette med Ligegyldighed; nej, tvertimod see de med Bekymring hver Dag paa Søens Forsvinden, men hvad formaae de vel, naar Academiets Bestyrelse kommer med et lille „jag vil!“ ? —“.

Dernæst angriber Neess i brevet, at „Justitsraad Povelens eller Academiet paa tre Gaardes Jord i Alsted By har ladet opføre een Bygning. — Du kan nok huske, vi engang taledede om, dengang da det gjorde os Begge saa ondt for Sønnen af den Mand, der besad den sidst tillagte Gaard, da denne nemlig saa nødig efter Faderens Død vilde have forladt den, og gjorde sig al mulig Umage for at faa den i Fæste, men al hans Møje var forgæves; med betyngtet Hjerte maatte han vende sin Fædrearv Ryggen, idet han saae sit Ungdoms gladeste Haab og beskedne Ønske gaa op i Røg — jeg kan endnu ikke begribe, hvorledes man kan forlange Fædrelandskjærlighed og hjemlige Dyder af Nogen, som man gjør fremmed i sit Barndomshjem. Nu tænker jeg forresten, at gamle Jespers Gaards Jorder snart ogsaa smelte ind under Alstedgaarden; thi

man har ladet ham paadrage sig en temmelig betydelig Restance, saa han vel ikke længe hænger ved det —“.

Disse uddrag af brevet viser os ikke så lidt af den unge Neess' karakter. Stridbar er han åbenbar; men han er også en mand, der harmes over en uret, som han mener er begået. At han har fået en god og ret alsidig uddannelse tyder brevet på.

Justitsråd Povelsen må åbenbart være fremkommet med et svar i opposition til hr. Neess, og denne sender atter et indlæg til „Den Frisindede“, som imidlertid ikke tør optage det; men gør opmærksom på, at indlægget kan fås andetsteds, idet bladet af 2. april 1840, nr. 39, lader følgende meddelelse indrykke:

„Hr. Anton Neess har udgivet en Brochure, betitlet „Sandheden skal høres“, der faaes hos Boghldr. Philipson, Gothersgade Nr. 335, og indeholder et Brev fra Sorøe. Vi ansee det for vor Pligt at henlede Opmærksomheden paa dette Brev, da det har været tilstillet os til indrykkelse i „Den Frisindede“, men vi af forskjellige, Offentligheden uvedkommende, Grunde ikke have kunnet opfylde Forfatterens Ønske“.

Neess må altså selv tage ansvaret for sin pjece, der er på 13 tættrykte sider og omhandler de ovenfor nævnte stridsspørgsmål, og i sit forord håber han, „at de, der hørte mit første Raab, ogsaa maae høre mit andet“.

„Blank er Voven,
Seet fra oven.
Sig i Dybet
Skjuler Krybet“.

„ — — at Naturen har tabt endeel af sin Ynde paa dette Sted for nogle vandede Anlægs Skyld, vil vistnok Enhver finde, som har et aabent Øje for det sande Skjønne. Tager jeg en Brillant og sliber til en Rosensteen, faaer jeg vel altid en smuk Steen deraf, men dens tindrende Ild er forsvunden, og med den det ædlere gaaet

tabt, — eller sætter jeg paa et Landskab en løvrig Bøge, hvor der før stod en gammel knudret Eg, da har jeg maaskee netop derved forstyrret hele Indtrykket og bortdrevet den Aand, som før hvilede saa smukt derover. Saaledes forekommer det mig ogsaa at være gaaet til her, og det uden Nødvendighed, da Sorøeegnen er saa rig paa Steder, hvor smukke Promenader kan anbringes, at man vistnok ikke har nødig at ty til Moserne — “.

Den omtalte promenade må, som det synes at fremgå af pjecen, være den nuværende vej fra Sorø til banegården. Neess skriver videre om denne promenade: „Jeg erkjender ogsaa Behageligheden ved at den fører til Aca-
demiets Skove, og dens Nytte ved at føre til Liunge, hvorimod Lystanlæggene paa Parnasset ikke nyde stort godt deraf, eftersom den endnu for dem, som ej ere meget godt bestøvede, er inpassabel paa hiin Side Pavillonon —“. Neess nævner ogsaa Møllediget langs med Philosophgangen, hvorved en stimand en mørk aftenstund lurede på Inge-
mann, men overfaldt ham ikke, da han mente at se ham ledsaget af en bevæbnet mand.

Hvilke følger, denne polemik havde, er ikke kendt nu; men det kan se ud til, at Neess har måttet forlade den levevej, han var slået ind på, og vælge landbruget som sit fremtidige virkefelt. Vi finder ham nemlig godt fire år senere som godsforvalter over stamhuset Ausumgaard mellem Holstebro og Struer. Der er visse ting, der tyder på, at han er blevet hjulpet frem ad sin ny bane af greven på Hardenberg; men derom senere. Anden juledag 1844 køber Neess af Christen Mortensen af Meldborring i Fa-
berg den ham tilhørende gård Fousinggård i Fousing sogn vest for Struer. Gården var på 6 tdr., 6 skp., 2 fdk. og $2\frac{3}{4}$ alb. hartkorn, og købesummen var 3800 rbd. sølv. For at kunne klare denne store handel må han samme 2. juledag låne 2500 rbd. sølv af by- og herredsfoged, justitsråd Harhoff i Ringsted, som nævnte dag må have

været tilstede på Ausumgård. Lånet skal tilbagebetales med 100 rbd. til 11. decbr. 1846 og 100 rbd. til 11. decbr. 1847, 200 rbd. hver derpå følgende 11. decbr. i 4 år og 300 rbd. hver derpå følgende 11. decbr. i 5 år. Forud for disse 2500 rbd. skylder Neess 2600 rbd. til den forrige ejer Christen Mortensen, så han var altså spændt godt for, hvad gæld angår.

Den 25. januar 1846 ægtede han i Ølby kirke sin husholderske, pigen Mette Christensdatter.

Hun var datter af gårdmand Christen Jørgensen og hustru Maren Olesdatter af Søndergård i Vester Ølby. Hun var født den 22. novbr. 1819, og da hun konfirmeredes i Fousing kirke 1. søndag efter påske 1834 stod hun som nr. 1 af pigerne, og præsten gav hende i kirkebogen følgende karakterer:

Kundskab: Meget god.

Opførsel: Meget god.

Hen på året 1846 var der bryllup på Fousinggård, idet gårdens unge pige, Ane Jensdatter, blev gift med den unge murermester Thor Jensen fra Nees sogn. Måske der paa den tid er blevet foretaget en del ombygninger på Fousinggård hos Neess.

Den 16. april 1848 fødtes deres første barn, en søn, der ved sin dåb i Fousing kirke den 11. juni s. å. fik følgende navne: Waldemar Hugo Thuerecht Rudolph Holch Neess. Moderens slægt mødte stærkt frem som faddere; men ingen af hans slægt var med. Hans fader var langt oppe i årene, og der var langt fra Strøby til Fousing i de dage.

Engang i året 1847 har Neess været på en udenlandsrejse, men hvor længe og hvor langt vides ikke; men endnu findes i slægten et fotografi af ham, taget i Berlin i nævnte år. Det viser, at han har været en smuk mand med et intelligent og viljefast ansigtsudtryk. Men den 25. januar 1849 må Neess udstede et skadesløhedsbrev til

Kromand, examinat. juris Anton Waldemar Neess. Billedet er taget i Berlin i året 1847

Christen Mortensen til yderligere sikkerhed, så denne nu også får 1. prioritetsret over Fousinggårds besætning og alle løse og faste inventariedele. Hvorledes han kommer fra Fousinggård kan ikke findes i Hjerm herreds skøde- og panteprotokol, men i amtstuens skatteprotokol kan det ses, at gården — rimeligvis snart efter — er blevet delt i tre mindre gårde.

Så er det, at vi den 19. juni 1849 midt under treårskrigen finder Neess som ejer af Hagebro kro. En måned senere — den 22. august, da høsten er bjerget ind, aflægger han et besøg hos pastor Rønholt i Vridsted, hvis svigersøn, examinator juris Ole Mælum Thorgersen, tre uger før havde ægtet præstens datter, Cathrine Marie Rønholt, og som havde ordnet papirerne på handelen om Hagebro kro. Der er ingen tvivl om, at besøget fra Neess' side var regnet som et rent høflighedsbesøg; men Rønholt tog det åbenbart som en pligtig tilmeldelse og indførte Neess, hustru og barn i tilgangslisten for tyende i kirkebogen. Neess er

Anton Waldemar Neess' ældste datter som barn

indført som „Examinatus juris og Værtshusholder i Hagebro“. I Hagebro fødtes den 3. januar 1850 datteren Anna Meta Christiane Frederikke Ludoviga Neess. Ved hendes dåb i Vridsted kirke stod følgende faddere: Jomfru Albine Rønsholt, hustruens søster, pigen Ane Cathrine Christensdatter fra Ølby, smed Christen Rosgaard fra Haderup sogn (den senere Kræn Håbro), gårdmændene Villads Løvig og Jørgen Højgaard af Haderup sogn. Den 23. februar 1854 fødtes Neess' tredje barn, som i dåben fik følgende navne: Emma Marie Ida Agnete Neess. Denne gang skriver Rønsholt kun „Kroholder“ om Neess, og denne gang er der ingen præstedatter med som gudmoder; for der er kommet noget mellem Neess og Rønsholt. Neess brød sig ikke om at høre Rønsholt prædike. Denne var en udpræget rationalist, der talte mere om den rette landbrugsdrift end om evangeliet, og desuden havde Rønsholt tillagt sig så mange armbevægelser og fagter under prædikenen, at Neess sagde: „Nej, ham vil jeg

Pastor Johansen,
sognepræst til Vridsted og Fly

ikke høre, for han ligner for meget en af dem, der hænger på væggen, og som spræller med arme og ben, når man trækker i en snor“. Neess havde vel også snart erfaret, at Rønsholt, hvis hustru, Anna Christine Aarøe, var død i året 1842, levede et forargeligt samliv med sin husholderske Kirsten Thuesen eller, som sognets folk sagde, Kjen Præjst. Det var ved denne tid, at Jens Vistisen i Holmgård eller, som han kaldtes, gamle Mørk en dag i kirken mødte beruset, og da som sædvanlig sad og snakkede med sig selv. Rønsholt holdt da inde med prædikenen og sagde til Mørk: „Vil Mørk tie, så taler jeg, men vil Mørk tale, så tier jeg!“ „Så fortsæt heller du får“, sagde Mørk, og præsten fortsatte.

Da Rønsholt 1857 afløstes af pastor Johansen, fik Vridsted og Fly en præst af en helt anden støbning. Han var en meget smuk mand med et fint, men noget strengt væsen. Der er ingen tvivl om, at Neess har syntes godt om

den nye præst, selv om han, som de fleste i sognene, syntes, at han var lidt for værdig. Engang kom Johansen dog tilkort med en gårdmand fra Åkjær, der kom med tiendekorn. „Der er jo for lidt, mål det om!“ sagde præsten. Men da de så fik målt om, viste det sig, at der var nogle skæpper korn for meget, og bondemanden sagde så: „Ja, så tager jeg det, der var for meget, med hjem igen“. Og han gjorde, som han sagde.

I sin bog „Skitser og Eventyr“ fortæller Thomas Lange, at han engang i året 1850 eller 51 med extravogn passerede vejen fra Viborg til Holstebro og gjorde holdt i Hagebro, hvor de til middagsmad fik en dejlig, stor laksørred, som en gammel mand fangede i åen, og som derefter blev tilberedt af en ældre morlille. Krofolkene selv var ude i engen at bjerge hø. — Hvem var nu denne gamle fisker og denne kone? Jo, for år tilbage fik jeg af den gamle brevsamler Palle Kristiansen i Vridsted at vide, at i Neess' tid kom der hver sommer en gammel fisker til Hagebro fra Viborg. Hans kone var meget dårligt gående, og han trak hende derfor den lange vej på en lille trækvogn, og som hjælper til at trække havde han en gedebuk spændt for vognen. Neess selv fiskede aldrig i Karupåen; men han købte fiskene af den gamle, der boede i kroens udhus hele sommeren. Der kan næppe være tvivl om, at det var disse to gamle, som Thomas Lange mødte i Hagebro og fortæller om i sin bog. Når folk undertiden tror, at det har været Kræn Håbro, der optræder i fortællingen, så er det helt hen i vejret, for han var jo på det tidspunkt smed i Haderup og var forøvrigt en ung mand i 1850.

Det skete engang imellem i Neess' tid, at kroen fik besøg af den kendte Laust Glavind. Iver Larsen i Trevad havde været soldaterkammerat til ham, og allerede i soldatertiden kunne han vise kammeraterne det kunststykke at krybe ned i et ølkrus, der stod på bordet, så kun det øverste af hovedet og øjnene var over krusets rand. Endnu

er der nogen, der erindrer første vers af en hjemmedigtet sang om Laust Glavind:

„Hvo kan ej Laust Glavind mindes.
Var en Finger hugget af
og blot Stumpen kunde findes,
fluks han med sin Troldestav
saa behændig og i Hast
atter satte Fingren fast.

Den 11. juli 1861 var en stor dag for Hagebro kro, idet Frederik den Syvende og grevinde Danner da gjorde holdt ved kroen. En del af lodsejerne syd for Hagebro var bange for, at dæmningen ved åen skulle hindre vandets frie løb og forårsage oversvømmelser i engene. De havde derfor besluttet at møde op, når kongen kom, for at bede ham tage sig af sagen, og til ordfører valgte de en mand fra Koldkur. Men da kongen kom, gik mandens mund rent i baglås, og da så kongen ville opmuntre ham med ordene: „Nå, hvad vil så du, min gode mand?“ fo'r det ud af manden: „A sejr te æ vand ska ha si gång“. Mere kunne han ikke få frem, og da Frederik den Syvende ikke kunne forstå, hvad der blev sagt, måtte det oversættes for ham. Da lo kongen hjerteligt og sagde: „Du har ret min gode mand“. Samme dag var det, at Frederik Halm nær ved Viborg havde rejst en æresport over landevejen og her holdt en lille tale til de kongelige og overrakte grevinden en pengegave. Hun tog dog ikke imod den, men sagde: „Min gode mand! Har I mere, end I selv behøver, så giv det til de fattige; for jeg har nok“. Senere satte han en sten ved landevejen, og på denne står en kort indskrift om mødet med Frederik den Syvende og gemalinde. Også til Hagebro kom Frederik Halm, der undertiden skrev viser og sange, som han udgav i et lille hæfte tilegnet Poul i Trevæld. Engang, da Frederik Halm og den gamle Haderupdegn Mikkelsen mødtes og sidstnævnte holdt sig lidt lystig over førstnævntes digtning, lavede denne følgende digt på stående fod over degnen:

„Hos høkeren har du dit stade,
der udspyr du din galde og din gift,
der slår du mangan løgn og plade,
du største løgner i Ribe stift“.

Om det var efter den omgang, den gamle degn sagde:
„A vil go op å ring æ suel nie i mi træsko; det varmer
så dejlig“, det melder historien ikke om.

Neess havde ingen heste, men drev gården ved hjælp af to store, sorte stude, der var afhornede. Selv tog han dog næppe ret meget del i arbejdet med landbruget, da han altid havde både karl og pige i kroen.

Når han gik ud, fulgtes han som regel af sin tamme ravn. Når han rakte hånden ud, fløj den straks hen og satte sig på den. Helt ud til Christen Poulsens i Egebjerg fulgte den ham. Denne mand og senere hans enke, Ane Kirstine, boede i gården, matr. nr. 1 i Egebjerg. Her kom Neess ret ofte, også efter at hun var blevet enke. Hun var en særpræget kvinde, der styrede sin gård med stor dygtighed. Hun kørte selv sit korn ind og tog del i næsten alt arbejdet. Streng var hun mod sine folk, og alligevel havde hun et godt hjerte for dem. Da drengen Palle engang drev køerne i bløde i Store Blørphwol, havde hun, om ikke plejesønnen Søren havde bedt godt for ham, pryglet ham med et ris, og den følgende hjoredreng, der ellers sad på langbænken ved væggen, måtte, når han havde været slem mod køerne, sidde på indersidebænken, så hun, hver gang hun gik forbi, kunne ruske ham i håret.

Neess kom ellers ikke meget ud, men kunne han hjælpe en og anden med juridisk bistand eller med at årelade kreaturer, så var han altid villig.

Engang imellem fik han, der var en ivrig og meget dygtig jæger, besøg af en grev Holch. Når greven blev kørt fra Viborg eller Skive til Hagebro, kunne han ofte pludselig give sig til at græde; men når han så blev spurgt om, hvad der var i vejen, så svarede han, at det

vidste han ikke. Men når så Neess fik ham med på jagt livedes den tungsindige greve op.

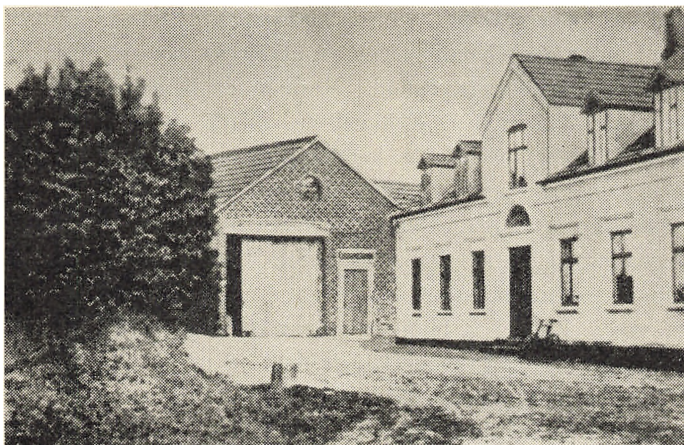
Denne greve var Carl Ludvig August Rudolph Holch-Hardenberg-Reventlow til Hardenberg-Reventlow, som var født i 1818 og således var fire år yngre end Neess. Greven var gift med Ida Louisa Henningia von Qualen; men der var ingen børn i deres ægteskab. Neess' børn er alle opnævnte efter greven og grevinden. At der har været et venskabsforhold mellem de to mænd, er sikkert; men hvorledes og hvornår, det er opstået, vides der intet om.

Neess var en høj og smuk mand, der som oftest gik med åbent bryst, og børnene, der gik til Haderup skole, skulle gå barfodede for at blive hærdede. Han var en meget vittig mand, og han var egnens sagfører og dyrlæge, sådan lød de gamles ord om ham. At han også havde et noget stridigt sind, er der visse ting, der tyder på. Da således kvægtienden afløstes i hans tid i Vridsted sogn, ville Neess og to andre mænd ikke møde for kommissionen i Vridsted og måtte så idømmes bøder for udeblivelse.

Thomas Lange beskriver i sin omtalte bog Hagebro således: — en ussel, lav og smal straatækt Bygning, omgivet af gule Lerskrænter og vilde sønderrevne Lyngbakker“.

Denne bygning forsvandt ved brand, og i stedet for opførte Neess i året 1855 en ny kro med grundmur, men tækket med strå og lyng. Denne kro stod indtil 1905, da den påny brændte. Der findes et gammelt billede af denne kro, og man ser straks af dette, at der var god stil over den, og at den har passet særdeles godt ind i landskabet. Ved kroens vestgavl ses det træ, som den tidligere kro-kone, madame Rosgaard, havde plantet; men dets omfang var rigtignok af mindre format end nu i 1950.

Da krigen rasede i 1864, var Neess en mand på 50 år; men da den senere hedeopdyrker, daværende ingeniør-kaptajn Enrico Dalgas henvendte sig til ham og bad ham

Hagebro kro efter ombygningen 1905

være dansk efterretningsmand, tog han sig dette farlige hverv på. I krigsministeriets arkiv findes følgende brev:

„Velbaarne

Herr Ingeniør capitain Dalgas.

Jeg takker for Deres Tillid, som jeg ej heller skal svingte. Tømmerfolkene har arbejdet ved Broen i 3 Nætter og 1 Dag. Slidedækket blev til dels splittet ad og kastet i Aaen med Opmuntring til Folk om, at de langvejs skulde fiske det op og bringe det bort, da det vilde blive liggende i Krogene. Skal dette Materiale tilbage igen, kan det sikkerlig skee ved straks at efterlyse det ved Kirken, da i modsat Fald enhver ellers vil be-
trachte det som Krigsbytte.

I Gaar modtog jeg Efterretning fra Ritmester Moe, om at man nu nærmest skulde observere i Egnen vesten for Broen. Jeg har holdt en Post ved Vrouve Højderne i 3 Dage og 2 Nætter og derfor betalt 3 Rd., som er mig refunderet ved Tømmermester C. Nielsen.

Hagebro, 17/3 1864.

Ærbødigst

A. Neess“.

Neess viser sig her som en god dansk mand. At Dalgas henvender sig til ham, viser os, at Neess har været en af egnens betydeligste mænd. Morsom er bemærkningen i brevet, at „i modsat Fald enhver ellers vil betragte det som Krigsbytte“. Neess kendte åbenbart sine sognefolk godt, og han havde sikkert hørt om, hvorledes det gik i 1848, da rygtet gik, at slaverne var brudt ud af Rendsborg fæstning og hærgende nærmede sig Vridsted. Man kastede Hagebros broplanker i åen for at hindre slavernes fremtrængen. En del af plankerne drev til land i Trevad, hvor boelsmand Iver Larsen fiskede dem op og brugte dem til gulv i sit sovekammer. Det skal forøvrigt have været det første bræddegulv i Trevad.

To gange skal Hagebro under krigen have haft besøg af store fjendtlige styrker, og i den følgende tid skal Neess vistnok forgæves have søgt om erstatning for de under krigen lidte tab.

Muligvis er hans økonomiske forhold blevet forringede. Engang i årene efter 64 overdrager han kroen til Christen Rosgaard — den kendte Kræn Håbro — en søn af den Christian Pedersen Rosgaard, der døde i kroens Jødekammer i året 1846, og dermed begynder en ny periode af Rosgaardslægtens herredømme i den gamle kro.

Hvor Neess rejste hen, vidste ingen. Kun Kræn Håbros datter — den gamle Karen Rosgaard i Vridsted — fortalte, at Neess' søn engang havde besøgt hende og talt med hende. De havde gået i skole samtidig, og nu var han som gammel mand kommet til Vridsted for endnu engang at se den gamle barndomsegn. Karen fortalte senere, at Neess var rejst til Sverige, og hun havde ret.

Dengang kromanden forlod Hagebro fik han hjælp af greven på Hardenberg, idet denne skænkede ham en gård i Asby sogn i Skåne. Senere ejede Neess også en anden gård i nævnte sogn, og her døde han i året 1900. Hustruen døde samme sted seks år tidligere.

Samtidig med at grev Holch skænkede Neess omtalte gård, forærede han herregården Skeinge i Asby sogn til en brodersøn. Og nu gik det sådan, at den ældste datter, den smukke Anna, blev forelsket i kusken på Skeinge og giftede sig med ham. Hun har åbenbart haft noget af sin faders viljekraft. Neess syntes imidlertid ikke om partiet og gjorde hende arveløs. Hun fødte to døtre, hvoraf den ældste døde som barn. Men allerede 1891 døde Anna, kun 41 år gammel, fra sin lille fire år gamle pige, der så blev opfostret på Skeinge og endnu lever. En søn af hende, Lennart Lindholm, som bor i Malmø, har meget elskværdigt meddelt mig dette. Hr. Lindholm skriver, at der i Asby sogn endnu går mange fortællinger om den gamle Neess, der åbenbart til det sidste blev ved at være en særpræget personlighed.

Sønnen Rudolf fik en gård på Lolland — jeg tænker, at også den var en gave fra greven — og fra ham stammer to børn, Valdemar og Emma, der endnu lever. Det hørte til Rudolf Neess' største fornøjelser at få lov til at fortælle om sine slægtninge langt tilbage i tiden, og hos hans børn opbevares endnu den gamle sølvkalk, der skænkedes deres oldefar, den gamle præst i Strøby.

Ja, så er historien egentlig tilende, og har den kunnet kaste lidt lys over en interessant periode i Hagebros historie og samtidig bevare mindet om en af kroens betydeligste ejere — måske den betydeligste — så er hensigten med afhandlingen nået.

Jydens Arter

Av Gudmund Schütte

„Kært Barn har mange Navne“. Og Jyden tykkes have været et særligtært Barn, thi hans Arter har i den folkelige Geografi ikke mindre end 14 særlige Navne. Det stemmer med, at den jyske Folkeart er noget av det sjoveste, man kender. Der er ligeså mange Skæmtehistorier om den som om Skotterne, og de jyske er i Reglen bedre end de skotske.

Den rige jyske Navnemasse er aldrig bleven ordentlig undersøgt; det gøres første Gang nedenfor.

1. *Kronjyder* er Åboinger i Åbo Syssel*). Navnet hentyder til, at Kronen hær har haft særlig meget Bøndergods. Kronjyderne synes oprindeligt at være indvandrede fra Sjælland. Hos dem ligesom på Størstedelen av Sjælland savnes de gamle Indbyggernavne på *-ing*; Formen Åboinger (ligesom Åbutter) høres kun hos Naboerne i Ommer Syssel, ifølge Aage Sørensen i Mellerup. Ligeledes savnes de typiske jyske Stednavne på *-sig*, plattysk — *siek*, „fugtig Jord“.

2. *Muldjyder* er Molboer på Mols, der oprindeligt hed Mulnæs. Det Præg av Løjerlighed, som Folkeviddet tilskriver dem, tyder på, at de er oprindelige Indbyggere fra før Åboingernes Indvandring. Hos Muldjyderne fore-

*) Lærer Bjerregaard meddeler, at Navnet også bruges om Kronens Bønder i Ommer Syssel (Dronningborg Krongods).

kommer også de Stednavne på *-sig*, der ellers savnes i Åbo Syssel. I Dagbladet „Stormen“ lavede man Udtrykket „Muldjøder“ om Børn av en Racedansker og en Jødinde; dærmed sigtes til Ordene „Muldyr“ og „Mulæsler“ om Krydsning av Hest og Æsel.

3. *Skrabalderjyder* er Skanderborringer, boer lige på Grænsen mellem Åbo Syssel og Løver Syssel. De har, jeg veed ej med hvad Ret, Ord for at „skrabaldre op“. Det turde være udledet av Navnet Skanderborg. Jeg tilføjer, at Byen, ligeledes av uviss Grund, har fået Øgenavnet Skander-Leipzig.

4. *Træskojoyder* er Skov-Lovringer i Løver Syssel. Hos Silkeborringerne blomstrede jo Træskosnitret, indtil det blev lavet om til Maskindrif.

5. *Grødjyder* er Vejlinger, Indbyggere av Jelling Syssel. Nu hedder Jelling Herred jo Tørrild Herred, og det har, som Dr. Marius Kristensen viser, Navn efter en Thors-Helligdom, Thor-hillæ*). Og den oprindelige Herredskirke lå ifølge Trap på en Bakke ved Navn Grødbanke. Navnet har intet med Madnavnet „Grød“ at gøre, men kommer, som Lærer Jørg. Pedersen påviser i „Vejle Amts Aarbog“ 1948, 118, av oldn. *grjótt*, „Sten“. Efter dette Herredscen-trum har altså Grødjyderne Navn. — Vi forlader nu Øst-kysten og springer over til Vestkysten.

6. *Potjyder* er Warrer el. Vardboer i Varde Syssel, hos hvem Tilvirkningen av de navnkundige Jydepotter blomstrede.

7. *Uldjyder* er Indbyggerne av Hammerum Herreds Bindestue-Egn i Hardsyssel. De havde tidligere kgl. Privilegium på at bisse Landet rundt som Uldkræmmere.

8. *Ravjyder* tænker jeg mig som de Ravjysk talende Indbyggere av den Kyst, hvor Ravet skylles op, altså som Hardboer eller Hardsysselboer i Hardsyssel. Dette Syssel

*) Knud Jensens Indvendinger i „Vejle Amts Stednavne“ mod denne Tydning er vrang, se min Art. i „Vejle Amts Aarb.“ 1949, 30.

er faktisk på en viss Måde den mest ravjyske Egn. Medens hele Jylland ellers er oversvømmet av den fra Sjælland udgående Stednavnetype *-lev*, er to Områder næsten fuldstændig frie for den. Det ene er Nordfrisland, det andet er Hardsyssel. Der er kun to hardsysselske Exempler, og det ene av disse findes lige på Østgrænsen. En sådan Iagttagelse taler for at opfatte Ravjyderne som Hardsysselboer.

9. *Kvabjyder* er mit eget Hjemstavnsfolk, Sallingboerne. Det er næppe det samlede Salling-Syssels Indbyggere, men kun Folket i de fire Sallingherreder. Navn har det efter de Ålekvabber, der fiskes i de omgivende Fjordvande. Jeg må hær fortælle en Skæmtehistorie. En Jyde kommer om Natten til et kjøbenhavnsk Hotel og ringer på. En Piccolo springer til og lukker op. Da han hører det jyske Tonefald, siger han: „Nå, De er fra det Land, hvor det skeer, at når man pirrer med en Stok i en Myretue, så springer der en Kvabjyde frem“. Hvorpå Jyden riposterer: „Ja, og når man i Kjøbenhavn trykker på en Knap, så springer der en Avekat frem“. — Såvidt som til og med Kvabjyderne har alle Jydens Arter kunnet stedfæstes med nogenlunde Sikkerhed. Men nu kommer vi til fire Arter, der ligesom Kvabjyderne har Navn efter Fisk, men ikke er ligeså utvivlsomt stedfæstede. Jeg kan kun pr. Gisning fordele dem, idet jeg enten går ud fra Navnets Forbogstav eller fra et eller andet fremtrædende Naturtræk.

10. *Torskjyder*, kan være Tyboer, Indbyggerne av Ty Syssel. Også Værnehelgenen St. Thøgers Navn börjer jo med *t*.

11. *Flynderjyder*, giver to Muligheder. Enten er det Indbyggerne av Hardsyssels nordøstlige Herred, Ginding, som rummer den store Sø Flynder. Eller også er det Fjandboerne i det tilstødende Fjends Herred. Hær har vi jo samme Indledningsbogstav som i Flynderjyder.

12. *Skrubjyder* kunde være Skalsingerne i Skals Sogn i det til Fjendsherred stødende Rinds Herred indenfor den sydlige Del av Syslet Himmerland*).

13. *Sildejyder* turde være Indbyggerne i Himmerlands nordlige Herreder, Slet og Horn(h)øg. I Sildefiskeriets Glanstid kunde jo Løgstøringerne og Nibingerne øse Silden op med Øsekar.

14. De hæsliig kendte *Fnatjyder* danner Slutpunktet i Listen. Dem vil ingen vedkende sig; man skubber altid Navnet over på Naboer, hvem man har et godt Øje til. Det hedder jo, at Fnatjyden har en Kløpind stående i Stuen, og det er enhver høflig Værts Pligt at modtage Gæsten med disse Ord: „Å, væsgue å gå hæn te Pælen!“, (men i Østjylland siges: „te æ Pæl!“, for at Foreteelsen kan henvises til Vestjylland).

Helt uden Avhjemlinger forbliver Østhimmerland, Ommer Syssel, Vendsyssel og Sønderjylland. Hvis nogen skulde kende særlige Jydenavne fra disse Egne, bedes han meddele mig det.

Eskjær, Jebjerg, 3. Januar 1949.

Gudmund Schütte.

*) Man kunde også tænke på Skaghoerne i Vendsyssel.

Den skotske Hjærtenstone „Auld lang syne“ GENGIVEN PÅ JYSK

Av Gudmund Schütte

Aakjærs Yndlingsdigter, *Robert Burns* (1759—96), har skænket Skotland det mest alkennte Udtryk for bred skotsk Hjærtelighed, Sangen „Auld lang syne“. („Grumme længe siden“). Den er skreven på skotsk Folkemål og er alle ægte Skotters Yndlingssang. Synges særlig, når Venner tager Avsked med hinanden. De syngende slutter Kres og rækker hinanden Hænder overkors: hver Person rækker sin højre til venstre Sidemands venstre, og sin venstre til højre Sidemands højre. Under Sangen går man i Runddans og svinger de korslagte Arme op og ned. Det er det typiske Udtryk for skotsk Hjærtelighed, modsat engelsk Stivhed. Og det finder lydelig Genklang i nordiske Sind. Skotsk Lynne står jo særlig Jyden nær.

Hær skal Sangen meddeles på Originalsproget.

Should auld acquaintance be forgot
and never brought to mind?
Should auld acquaintance be forgot,
and the days of auld lang syne?
For auld lang syne, my dear,
for auld lang syne,

we'll tak' a cup of kindness yet
for auld lang syne!

And surely you'll be your pint stoup,
and surely I'll be mine,
and we'll tak' a coup o' kindness yet
for auld lang syne.

We twa ha'e run about the braes
and pu'd the gowans fine;
we've wander'd mony a weary foot
sin' auld lang syne.

We twa ha'e paidl't in the burn
frae morning sun till dine;
but seas between us braid ha'e roar'd
sin' auld lang syne.

And here's a hand, my trusty frien',
and gie's a hand o' thine,
we'll tak' a right guid willy waught
for auld lang syne*).

Så mange var Ordene. Nu er Spørgsmålet om Gengivelse på Dansk. Jeg har fundet en Oversættelse på Rigsmål av C. E. H.; den skal nedenfor avtrykkes.

Skal gammelt Venskab glemmes helt,
så intet bli'r igen?
Skal gammelt Venskab glemmes helt
med Tiden, som svandt hen?
For gamle Dage hæver vi
vort Glas, min gamle Ven!
Så drikker vi en Broderskål
for Tiden, som svandt hen!

Først gi'r du vel en Broderskål,
så gi'r jeg een igen,

*) Til Oplysning for danske Læsere tilføjes, at „lang syne“ på Skotsk ikke udtales som på Engelsk, læng sain, men nøjagtig som på Jysk: læng sin. Ligeså „mine, thine“ ikke main, thain, men min, thin. Det hedder ikke, som der står skrevet, „about“, men abut, osv.

og vi vil tømme vore Glas
for Tiden, som svandt hen.
For gamle Dage etc.

Vi to har løbet Højen rundt
og plukket Blomster, men
vi vandrede os trætte tit
i Tiden, som svandt hen.
For gamle Dage etc.

Vi soppede i Bækkens Vand
fra Gry til Kvæld, min Ven;
men siden skilte Havet os,
og Tiden, som svandt hen.
For gamle Dage etc.

Her er min Hånd, min gamle Ven;
ræk mig nu din igen!
Så drikker vi en Broderskål
for Tiden, som svandt hen!
For gamle Dage etc.

Når vi syner denne Oversættelse, må vi sige, at den vistnok meget godt gengiver Originalens Mening. Den er også skreven på godt, rent Dansk uden Spor av skæmmende Fremmedord. — Men der savnes alligevel noget ved den, og det er ikke egentlig Oversætterens Fejl, men skyldes det danske Skriftsprogs Natur. Det er ikke egnet til at gengive „bredt Skotsk“.

Nej, kom til Jysken, min Far! Dær møder vi den rette ægte Genlyd av Skotsken. Og hvor skulde vi søge den, undtagen hos den glødende Elsker av Robert Burns' Poesi, *Jeppe Aakjær*? Selvfølgelig! Hær sætter jeg nu hans Oversættelse, som findes i enhver nyere Højskolesangbog.

Skuld gammel Venskab rein forgo
og stryges fræ wor Mind?
Skuld gammel Venskab rein forgo
med dem Daw så læng, læng sind?

Di skjönne Ungdomsdaw, åja,
 di Daw, så swær å find!
 Vi'el løwt wor Kop så gladle op
 for dem Daw så læng, læng sind!

Og gi så kons di Glajs en Top
 og vend en med di Kaw'.
 Vi'el ta ino en jenle Kop
 for dem swunden gammel Daw'.
 Di skjönne Ungdomsdaw etc.

Vi tow, — hwor hår vi rend omkap
 i æ Grön så manne Gång!
 Men al den Trawen Verden rundt
 hår nu gjord æ Bjenn lidt tång.
 Di skjönne Ungdomsdaw etc.

Vi wojed sammel i æ Bæk
 fræ Gry, til Höns war ind.
 Så kam den Haw og skil wos ad.
 Å, hwor er æ læng, læng sind!
 Di skjönne Ungdomsdaw etc.

Dær er mi Hånd, do gammel Swend!
 Ræk öwer og gi mæ dind.
 Hwor er æ skjøn å find en Ven,
 en hån mist for læng, læng sind!
 Di skjönne Ungdomsdaw etc.

Hær har vi en tilforladelig Gengivelse, således som kun Folkemålet evner at give den.

Læg Mærke til, hvordan Aakjær med fin Træfsikkerhed har gengivet vigtige Ord i Originalen med næsten de samme Lyde. Det indledende og gentagne „should“ bliver naturligvis til samme Ord, „skuld“. Første Linjes Slutning „forgot“ bliver til „forgo“. Anden Linjes „mind“ bliver stående som „Mind“. Fjerde Linjes Løsens-Ord „lang, lang syne“ („længe siden“) gengives ved det nøje tilsvarende „læng, læng sind“. Og Omkvædets „cup“ bliver stående som „Kop“. Dærved kommer første Vers og Om-

kvædet til at danne et ypperligt Spejlbillede av Originalen. Ånden og Tonen er lykkelig bleven overført.

Et enkelt Ord vil falde vanskeligt for Folk, som ikke er jyskkyndige, nemlig „Kaw“ i Vers 2 — „venstre Hånd, Kejten“. Iøvrigt er den jyske Text jo lige ud ad Landevejen.

Når den rigsdanske Oversættelse gengiver Originalens „fræ morning sun till dine“ ved „fra Gry til Kvæld“, så må dette jo kaldes en god og smagfuld Gengivelse. Men hær tager Aakjær sig den Frihed at skrive: „fræ Gry, til Höns war ind“. Denne digteriske Frihed må siges at virke frisk og levende.

På samme Måde er det med Ordene „my trusty frien“. De gengives på Rigsmål godt nok med „min gamle Ven“, men hyggeligere og djærvere lyder dog Aakjærs „do gammel Swend“, og udmærket er Tilføjelsen om den tabte og genfundne Ven.

Alt ialt vil man vist give mig Ret i, at Sammenligningen mellem de to Oversættelser viser Folkemålets Overlegenhed i et Tilfælde som det foreliggende. Ligesom „Auld lang syne“ er lodigt skotsk Hjærtetsprog, så har Oversættelsen måttet ty til det kærnefulde Jysk for at frembringe den fulde, hjærtegribende Genklang.

Nys havde jeg Lejlighed til på Eskjær Strand at synges „Auld lang syne“ i Dansekæde sammen med en dansk-englensk Præst, født i England, hans engelske Hustru, en Lærerinde fra Vestsalling og en anden jysk Lærerinde, nu virkende i Sydslesvig. Det var som et Billede på nordisk Ånds Søkendekæde efter skotsk Exempel.

Det var at ønske, at Aakjærs ypperlige Gengivelse av Robert Burns' skønne Digt måtte blive ligeså folkekært hos os, som Originalen er hos vore skotske Stamme-frænder.

Eskjær, 27. August 1948.

Gudmund Schütte.

AF RØDDINGS HISTORIE

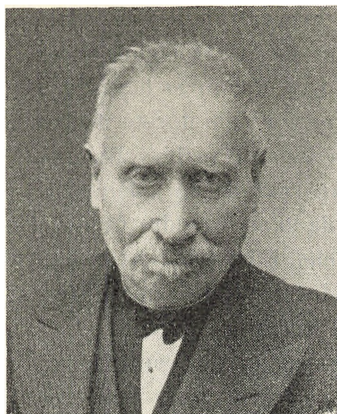
A. P. NIELSEN

AF RØDDINGS HISTORIE

VED

Niels P. Bjerregård

SKIVE MCML

Hver egn har sit særlige præg. Selv om bygder, der grænser op til hinanden, i mangt og meget kan være ens, er der altid små særegenheder ved de enkelte dele. Højdeforholdene er forskellige. Placeringen i forhold til hav og fjord, egnens gennemskæring af åer og bække, tilstedeværelsen af trævækst, hvad enten det er oprindelig skov eller plantage, giver hver plet af vort land et særpræg. Men også menneskenes indsats har præget de enkelte egne. Gravhøjene står som minder om de ældre slægter, der har levet og virket på stedet. Stednavnene fortæller ofte om fortids virke, vidner om, hvordan vore forfædre skaffede sig boplads og levemuligheder ved at rydde skov og opdyrke udmark, dræne her og planere der. Levn af gamle borge, herregårde med vinde vægge i udhusene og gammel munkestensskifteføring i hovedbygningerne, hvidkalkede kirker på bakker, omgivet af gårde og huse, samlet til en lille by, alt dette er forskelligt, hvor man kommer frem, og giver særpræg på hvert sted, så en tur ud over det danske land er afvekslende og for naturelskere særdeles udbytte- rig. Men den, der er født på et bestemt sted, ønsker noget mere end at glædes over egnens skønhed, han ønsker at vide lidt om sin slægts og sin bys virke i gamle dage,

ønsker at vide, hvordan de levede, og hvad de led, og for den slags folk er de efterfølgende sider skrevet.

De strejflys over Røddings historie, der findes aftrykt i det følgende, er for den største dels vedkommende samlet af *A. P. Nielsen*. Han blev født den 16. juni 1869 i Rødding, og han voksede op i denne by, dog var han en tid i Vejby, og da hans forældre fandt, at det var en bedre skole i Vejby end i Ejstrup, hvor han ellers skulle gå, var han også elev i Vejby skole, efter at han atter var rejst tilbage til Rødding.

Efter at han var blevet konfirmeret, opholdt han sig hjemme i nogle år; thi hans fader, der havde en landejendom, kunne ikke undvære ham. Da han blev 20 år, måtte han aftjene sin værnepligt. Han lå som infanterist i Viborg. Han drog atter tilbage til sin fødeby, men drog dog senere ud for at lære lidt mere, end han havde fået med sig fra børneskolen. Den videregående undervisning modtog han på Ry højskole den første vinter, efter at denne skole var blevet startet.

I 1896 stiftede *A. P. Nielsen* eget hjem, idet han den 23. juli nævnte år indgik ægteskab med *Ane Jacobsen*, og det nygifte par kom til at bo i en ejendom, hvor de begge var født.

A. P. Nielsen har gennem tiden været stærkt optaget af, hvad der var sket i Rødding, og hvilke kår hans fædre havde levet under. Det blev efterhånden bekendt, at han var en mand, der vidste meget om Røddings fortid, og der var flere, der opfordrede ham til at skrive ned, hvad han vidste. For fire år siden gav han efter for anmodningerne og gav sig til at optegne, hvad han vidste.

Disse optegnelser har undertegnede haft til rådighed, og det er altså *A. P. Nielsen*, der har skaffet det meste af stoffet, medens mit hverv har været at forme det.

Niels P. Bjerregård.

RØDDING

Rødding ligger i Vestsalling og er det største sogn i Rødding herred. Den ældste form for sognets navn, som vi kender, stammer fra Valdemar den Andens jordebog, hvor navnet skrives Rything, i 1407 finder man formen Røthing, og når man i 1410 finder formen Rydyng, må man gå ud fra, at udtalen har været sådan, at den for nogle lød, som om der var y i første stavelse, for andre, som om der var ø. Navnet går vel tilbage til rytja og betyder rydning. I sognet findes endvidere byen Møllerup. Den er en af de såkaldte torpbyer, og forledet må enten være muld eller komme af det gammeldanske mandsnavn moldi. Så er der endnu en torpby, nemlig Ejstrup, der i 1442 skreves Esdrup, og dens forled må enten være mandsnavnet Esi eller mandsnavnet Esgi. Den lille lokalitet, der bærer navnet Kær, skreves i 1664 Kierbye, der viser, at den nuværende form kun består af forledet kær, som ikke trænger til nærmere forklaring. Den lille bebyggelse Knud skrives i 1664 og 1683 Knud Bye, men i 1688 Knuds Bye. Den forkortede form Knud var i hvert fald fremme i 1844. Knud er en sideform af navneordet knude i betydningen en lille bakke, en lille forhøjning. Der går det sagn, at byen har fået navn efter Knud Daneast, Gorm den Gamles søn, idet han skal ligge begravet på Knud hede.

Om Mølvad og Grundvad kan siges, at efterledet vad oprindeligt har betydningen vadested, hvad egentlig også fremgår af beliggenheden. Forledet i Grundvad er enten

navneordet grund eller tillægsordet grund i betydningen grundet.

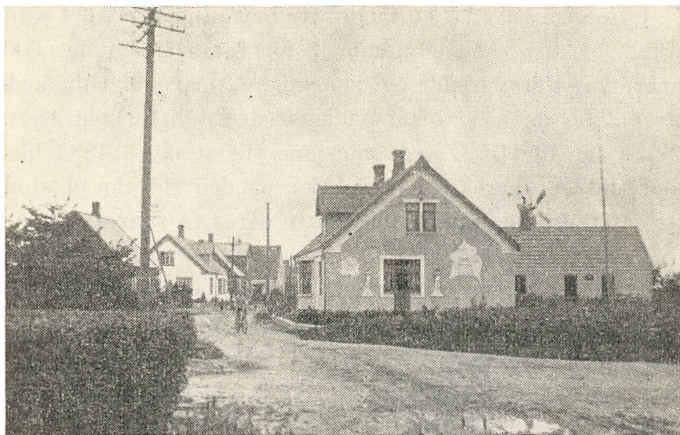
Af gårdenes navne skal her kun omtales Spøttrup, hvis endelse er torp, og hvis forled kan være et gammelt mandnavn Spytte, og Vilsgård, hvis forled er ejefald af det gamle, danske mandnavn Wivil, eller som det hed på oldnordisk Vifill.

Rødning sogn ligger mod vest i Rødning herred, et af de fire Salling herreder. Det er omgivet af anneksognet Krejbjerg samt sognene: Balling, Ramsing, Vejby og Lime. Grundvad bæk og Spøttrup bæk er til dels skel mod de omliggende sogne. Mod vest grænser Rødning sogn til den del af Limfjorden, som kaldes Kås bredning. Rødning å, der delvis danner østgrænse, løber gennem Mollerup sø, og mod vest løb Spøttrup bæk tidligere ud i Spøttrup sø; men denne sø er nu udtørret. Terrainet er bølgeformet og højest mod øst, hvor det højeste punkt er Volshede høj, en tidligere bavnehøj, der rager 38 m i vejret. Sognets jorder er dels sandmuldede og dels skarp-sandede, men dog med lerunderlag.

Medens Rødning sogn er en selvstændig kommune, er det i gejstlig henseende forenet med Krejbjerg, der er anneks til Rødning.

Rødning sogn har åbenbart tidligere været ret tyndt befolket; men dette forhold er undergået en ret stor forandring i de sidste 100 år. I 1801 havde sognet kun 381 indbyggere, i 1850 var tallet steget til 484, 1901 var tallet nået helt op til 1198 og var ved sidste ordinære tælling den 5. november 1945 på 1487 indbyggere.

Det store tal af Rødning sogns indbyggere var i hvert fald tidligere beskæftiget ved landbrug, selv om der naturligvis også var en del beskæftiget ved fiskeri, hvad den lette adgang til Kås bredning naturligvis forårsagede. Fangsten var for største partens vedkommende ål og rødspætter. Nogle — især dem med de mindre brug —

Rødding kort efter år 1900

forenede hvervet som landbruger med hvervet som fisker; ved denne fremgangsmåde blev deres eksistensmuligheder bedre. Efterhånden som folketallet steg, måtte der ske udparcelering, og der fremkom derved — især i Rødding by — adskillige ejendomme, der ikke havde jord til at drive landbrug, kort sagt, Rødding fik præg af at være en stationsby, vel endogså før den ved anlægget af Vest-sallingbanen virkelig blev stationsby. Den stærke vækst krævede nemlig håndværkere af forskellig slags, og de havde nok at gøre med at passe deres erhverv, så de som regel ikke havde landbrug; men folketallets stigning førte også til, at der skulle flere forretninger, så der findes både en brugsforening og flere købmandshandeler, og af andre virksomheder kan nævnes et maskinsnedkeri og et par møller samt et elektricitetsværk. Naturligvis findes der også både en brødfabrik og et bryggeri.

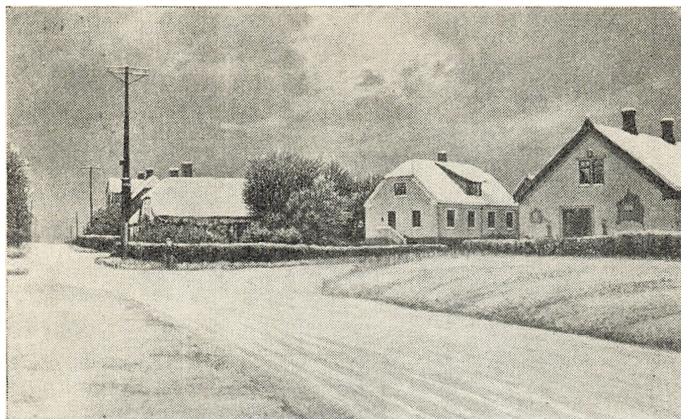
Da landbruget i firserne, tvunget af udviklingen på verdensmarkedet, skiftede om fra at være kornsælgende til at producere kød, flæsk og smør, førte dette med sig, at der blev bygget et andelsmejeri i Rødding i 1889.

I firserne, der på en måde var brydningsår i vort samfund, år, hvor meget gammelt forsvandt, fordi det ikke mere var tidssvarende og lønnende, og meget nyt dukkede frem, blev der også brug for ændrede kreditforhold. Dette førte for Røddings vedkommende til, at der i 1884 blev oprettet en sparekasse, hvad der på den tid var et stort fremskridt. Der kunne folk sætte deres få spareskillinger ind og få lidt renter af dem, og der kunne håndværkere og andre forretningsdrivende få lån, så de ikke skulle være i forlegenhed for driftskapital, og i årene, der er gået, har „Rødding og Omegns Spare- og Laanekasse“ da også ved sin vækst vist, at der var gode grobetingelser for en sådan institution.

Røddings forbindelse med omverdenen var som for de fleste landsbyers vedkommende veje; dog havde Rødding forbindelse med Mors ved en færgerute, der gik til Silberslevøre. Indbyggertallets stærke vækst førte imidlertid med sig, at der måtte tænkes på andre og bedre forbindelser med omverdenen. Det var vel egentlig rigsdagens vedtagelse af lovforslaget om anlæg af en bane fra Skive til Glyngøre, der ligesom gav de vage tanker form. Lovforslaget om banen til Glyngøre blev færdigt fra rigsdagen den 3. februar 1881, og den 15. maj 1884 blev denne bane åbnet.

Adskillige røddingboer og andre vestsallingboer sluttede sig efterhånden sammen for at agitere for anlæg af en bane; men der skulle dog hengå ca. 40 år, før drømmen om baneforbindelse skulle blive til virkelighed.

Naturligvis var der delte meninger, både om man skulle have en bane og om, hvor den skulle gå; men ved århundredskiftet tog arbejdet fart, blev mere målbevidst og mere samlet. I banens forhistorie spiller Ramsing en rolle. I denne bys forsamlingshus var der indvarslet til møde den 3. marts 1900, og her nedsatte man et udvalg til at arbejde for banesagen. Udvalgets formand blev gdr. *Jeppe*

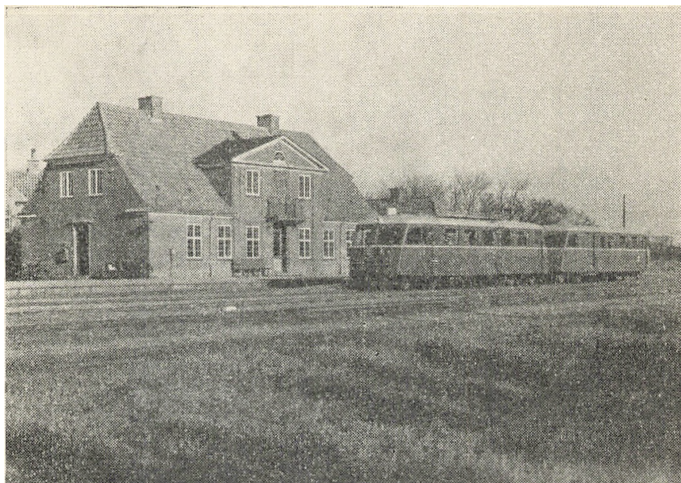

Rødning i vinterdragt

Chr. Christensen, Vadum møllegård. Der skulle dog hengå 24 år efter den tid, før man var nået til vejs ende med arbejdet. Der blev gjort svinkeærinder, og der blev undersøgt, også om en elektrisk bane ikke var at foretrække. Ved jernbaneloven af 1908 blev banen optaget som en elektrisk bane; men denne blev aldrig til virkelighed. Ved et møde i Ramsing den 12. februar 1913 blev der valgt et nyt udvalg på ikke mindre end 40 mand, og *Gudik Gudiksen* blev valgt til formand. Det var et ståsted på vejen, hvor man så både frem og tilbage. Der blev flere af dem; men vejs ende blev dog nået. I årene efter første verdenskrig byggedes banen, og den blev indviet den 10. dec. 1924.

Navnet Rødning blev dog ikke hæftet til banen; thi ved indlemmelsen af Sønderjylland i 1920 fandtes der allerede en station af dette navn, og endestationen på Skive-Vestsalling banen fik derfor navnet Spøttrup efter Rødning sogns gamle ridder- og bispeborg.

Naturligvis var det en stor dag for Rødning, da banen blev åbnet. Man var med et slag ligesom kommet nærmere til det øvrige Danmark. Dette blev også erkendt. I „Skive Folkeblad“ for den 10. december var der trykt

Stationen med lyn-bussen

„En lille Vise i Anledning af Vestsallingbanens Indvielse“.
 „Digteren“ underskriver sig en røddingbo, og han er klar
 over rækkevidden af det skete:

„„Skyw“ var Verdens Ende før,
 nu er den vor Udgangsdør
 til den store Verden
 med dens Liv og Færden“.

Han mindes de mange hårde nap og tabte slag, men
 også, at der var en, der stod fast og ildnede til at tage
 „endnu et bitte Nøk“, og derfor digtede han:

„En især dog Læsset trak,
 han stod støt, naar andre slap,
 Gudik Hestehave
 derfor Tak skal have!“

Også skumleren, der ser sort på fremtiden og mener,
 at banen ikke kan klare sig, så nu vil skatterne stige, får
 en lille optimistisk salut:

„Banen nok sig svarer,
 og din Mønt du sparer!“

Men Rødning var nu blevet det, som den allerede havde tendens imod ved de mange udstykninger og opdelinger, den var blevet en stationsby.

Selv om den tid, der er gået siden Vestsallingbanens åbning, har vist, at det var på et sent tidspunkt i banernes århundrede, at dette banebarn kom til verden, og at bilernes tidsalder var så fremskredet, at der måske havde været andre muligheder med hensyn til at skaffe Rødning og Vestsalling forbindelse med den store verden, så har banen for Røddings vedkommende dog ikke alene været et vindue ud mod det øvrige Danmark og verden, men også noget, der gav byen en vis fremdrift og gjorde indbyggerne ranke i sindet.

Fra fællesdrift til udskiftning.

Medens mange sogne tidligere kun bestod af jord, som beboerne havde fæstet fra en eller anden herregård, bortset fra en enkelt selvejergård, var der i Rødning sogn både fæsteejendomme og herregårdsjord. Til herregårdsjorderne hørte Spøttrup, Hestehauge, Gamlehede, Ny Mølle og Strømhuset. Resten af sognet var altså fæstejord. Fæstebønderne skulle ikke alene passe den jord, de havde i fæste; men de skulle også drive herregårdsjorden; de måtte efter tur møde til det såkaldte hoveriarbejde, og de havde også pligt til — efter herremandens forgoftbefindende — at springe soldat. Man kan vist uden overdrivelse sige, at fæstebønderne havde alle pligter, medens herremændene havde alle rettigheder, og pligterne var naturligvis størst og holdt kraftigst i hævd over for de fæstere, der boede dør om dør med herremændene, og da fæsterne i Rødning sogn boede lige op til Spøttrup, var de sikkert godt med, når hovararbejde og andre pligter skulle fordeles.

Rødning sogn var sikkert derfor et sted, hvor der ikke var megen velstand til huse, og sognet var tidligere meget tyndt befolket, hvad man kan slutte af, at gårdenes antal engang kun var ca. det halve af, hvad der fandtes ved udskiftningen. Ved denne bestod Rødning sogn væsentligt af halve gårde eller gårde på hver 4 tdr. hartkorn; men de var med hensyn til pligter og afgifter koblet sammen to og to, og man må da formode, at to halvgårde, der havde pligter og ægt sammen, engang har været en helgård. Ordet ægt er beslægtet med age og brugtes især om fæstebøndernes pligt til at gøre kørselsarbejde for herremanden.

Grundvad var oprindelig den nordligste gård i Sønder Andrup og hørte under Kås; men på en eller anden måde er den kommet under Spøttrup. Denne gård blev delt i to. I den østlige boede *Anders Ladefoged*. Navnet havde slægten fået, fordi stamfaderen havde været ladefoged på Spøttrup. *Niels Møller*, der for få år siden afstod gården, var den sidste ejer af denne slægt. Den anden gård, som lå mod syd, ejedes af en *Skytte*, der stammede fra Mollerup. Den sidste fæster på denne gård, *Kristen Madsen*, måtte i flere år drive gården på sin stifmoders fæstebrev. Han var i unåde hos *Nis Nissen*, fordi han ville jage på ejendommen. Stednavnet Salsawer (Sals = stuehus, awer = ager) må vist hentyde til den oprindelige gårdsplads. En gravhøj, som lå derude, er nu sløjfet helt.

Den lille torpby, Ejstrup, ligger på begge sider af en lille bæk. Gårdene syd for bækken kaldes Søndebækgårde, og de nord for Nordenbækgårde. Beliggenheden er vel valgt med det for øje, at man i bækken havde vand til de forskellige formål, som man nu engang skal bruge vand til i en by. Den gård af Søndebækgårdene, der lå nærmest ved bækken, kaldtes Bækgården, og manden kaldtes altid *Bæk*, hvad navn han så end bar. Nordenbækgårdene lå tidligere tæt ved hinanden; men de er blevet udflyttet

undtagen den østre gård, som ejes af *Kristian Kristensen*.

Før udskiftningen var udmarken fælles græsgang, hvor man drev kreaturerne ud; men der var altid en fælles hyrde, der havde det hverv at vogte dem. Han havde tiest en dreng til at hjælpe sig, og man ville gerne sige, at hyrden tog den med ro. Hvis der var nogle kreaturer, der prøvede at fjerne sig fra agrene, de skulle gå på, var det altid drengen, der måtte af sted for at få dem på ret vej igen.

Udmarksagrene tog nærmest til i omfang; thi var der en fremadstræbende, ung mand, der gerne ville tjene lidt ekstra, fik han lov til at dyrke lidt af heden. Han brækkede så i heden og dyrkede en ager. Han havde så lov til i nogle år at tage indtægterne af en sådan ager som løn for sin ekstra umage; men når der var gået nogle år, tilfaldt en sådan ager bysamfundet, blev altså inddraget under fællesskabet. Mellem disse hedeagre var der gerne nogle lyngbevoksede skel, der som regel var fyldt med hugorme; for den del af heden, som blev opdyrket, blev jo ranet fra hugormenes område, derfor tyede de til de få og små områder, som ikke var blevet gravet eller pløjet.

Når kreaturerne skulle drives ud til *æ fælles bund* for at græsse, blev de drevet ad en vej, der var hegnet med diger og grøfter. Den kaldtes *æ wajs*. Nærmest byen, hen forbi tofterne, kaldtes den *æ stakke wajs*; men længere sydpå kaldtes den *æ lång wajs*. Wajs findes med forskellig udtale i vore folkemål, og det betyder en ophøjet eller opdæmmed vej over en eng eller dal med mosebund. Ordet er ikke dansk, men stammer fra middelnedertysk wase, der havde betydningen kvasbundet eller faskine. Den germanske rod af ordet er vel was, der betyder vikle eller binde, og wajs må derfor betyde en vej, der oprindeligt er bygget på sammenbundne kvasbundter eller faskiner. *Æ fælles bund* tilhørte Rødding by og Rødding udmark,

12 gårde ialt. Også de andre byer havde fælles jord, og det var der naturligvis tidt uenighed om.

Før udskiftningen fandt sted, havde hver gård en toft, som tilhørte gården og var unddraget fællesdriften. Marken var opdelt i agre, som gik på omgang eller blev fordelt ved lodtrækning. En gård fik derfor sine agre på flere forskellige steder, hvad naturligvis var både generende og tidsspildende. Ved udskiftningen gjaldt det naturligvis om at fremskaffe en deling, hvormed alle kunne være tjent. Da gårdene mange steder lå tæt sammen, ville de, hvis man ikke ændrede dette forhold, få langt til deres marker og derved blive vanskelige og bekostelige at drive, eller hver gård ville få sin tilliggende jord på flere forskellige steder, hvad jo heller ikke ville virke heldigt, da et sådant forhold ville blive ret tidsspildende, og meningen med udskiftningen var ikke alene, at enhver skulle have sin egen jord, men at driftsforholdene skulle forenkles og billiggøres. Dette var der også taget hensyn til i de kongelige forordninger, der gav ret til at beordre udflytning, hvis en sådan var nødvendig eller ønskelig for at få gode forhold.

I Rødning Nederby lå der dengang 8 gårde. Det var som tidligere nævnt halvgårde, der to og to var fælles om pligterne over for godsejeren. Fæsterne på sådanne to samvørende gårde måtte så møde på Spøttrup, hvor de trak lod om, hvem der skulle flytte ud. Den gård, som loddet traf, fik så sin jord samlet ude i marken, medens den, der blev liggende i byen, fik den udflyttede gårds toft og byggeplads, og resten af jorden, som tilfaldt den, kunne ligge på to eller tre forskellige steder.

Før udskiftningen var der meget, som man var fælles om i byerne, og de, der måtte flytte ud, havde man ondt af, fordi de på en måde blev sat uden for fællesskabet. Det falder godt i tråd med dette, at *Jens Nielsen Jebjerg*, der var fæster på den ene af Kæmpegårdene, beklagede

Esper Henriksen, som var fæster på den anden af dem, og som ved lodtrækningen var blevet den, der skulle flytte ud, med disse ord: „Åh, Gud nåde dig, dit arme menneske, at du skal flytte ud“. Og det var ikke alene *J. N. Jebjergs* umiddelbare udbrud, men en udtalelse, der sikkert — selv om lidt varieret — er blevet udtalt mange gange.

Imidlertid var en udflytning som regel en fordel, og de, der ynkede udflytterne, måtte, hvis de levede længe nok til at se det, sande, at de, der havde lavet forordningerne, fuldt og helt havde været klare over, hvad de gjorde. Ændringerne og levevilkårene siden da har også gjort genen ved at være udflytter mindre og mindre, og den glæde, at kunne stå ved sin husgavl og overse alle sine herligheder, er ikke forundt dem, der blev tilbage, men det er et af de privilegier, som udflytteren fik uden at måtte betale derfor.

De øvrige seks gårde i Nederbyen lå i en klynge omkring en branddam, der havde navnet Pildam; men nu er dammen groet til, og ploven vender furer, hvor forhen vandet stod. Vest for dammen lå en gård; men nu er jorderne solgt, og udhusene revet ned. I udskiftningstiden var der en mand ved navn *Jens Høg*, hvis datter blev gift med *Kristen Stampe*, den første af stamperlægten i Rødding.

En anden udflyttergård fik navnet Mølvadgård, måske efter det stykke jord, der hedder Mølvadagre. Den fik stort jordtilliggende, men blev senere delt mellem tre brødre.

Der lå en gård på Skrivers toft; men da den blev udflyttet, fik den navnet Korsbakgård efter Korsbakkerne. Udflytteren hed *Kristen Jacobsen Bak*, og *Jens Sørensen Strøm* fik lov at blive tilbage. Han var min kones tip-tip oldefader.

Endelig blev også Hellerupgård flyttet ud. Manden hed vistnok *Ole Juul*; men da hoverioverenskomsten blev lavet

en halv snes år senere, var der en fæster ved navn *Laust Madsen*.

Selv om det ikke var så kostbart at bygge dengang, som det er nu, og selv om man holdt udgifterne nede ved at flytte bindingsværket og taget ud, kostede det dog penge, men der skulle kongens kasse eller — som vi siger nu — statskassen træde til. Det var ejeren *Mathias Richter* til Spøttrup, der skulle formidle den del af sagen; men der siges godt nok, at han måtte vente længe på godtgørelsen; men der tilføjes, at han fik et ridderkors til gengæld.

I Overbyen var der ved udskiftningen 4 halvgårde og præstegården, som var på 8 tdr. hartkorn. Præstegården har haft den skæbne, at den røde hane har galeet over den i hvert fald to gange. En søndag i juni måned 1681 brændte den, medens præsten stod på prædikestolen i Krejbjerg, og i 1904 nedbrændte gårdens udhuse, hvorefter den del af jorden, som lå mellem Spøttrup mark og vejen mod syd fra Rødding blev frasolgt. Tidligere var udmarken afhændet til sognefoged *Lavrs Lavrsens* moder *Ane Cecilie*. Nu har præstegården kun 16 tdr. land, og der findes foruden præsteboligen en bolig til forpagteren.

På den del af præstegårdsmarken, som kaldtes Volshede, fik en mand ved navn *Mads* lov at bygge et hus, og han opdyrkede så megen jord, at han havde et par køer. Senere købte hans svigersøn hele jordlodden og byggede en gård. Han frasolgte dog et stykke, kaldet „Rævebakken“, hvorpå der blev bygget en gård. Der har ligget tre høje på denne jord; men de er blevet sløjfet.

Ud til vejen havde præstegården noget jord, som forhen kaldtes gadejord. I det sydøstlige hjørne af gadejorden lå en branddam, som blev kaldt præstens dam. Den er nu udtørret, ligesom en derværende mergelgrav er blevet tildels opfyldt. Der lå tidligere tre små huse på denne gadejord. I pastor Rosendahls tid boede der to kvinder i det østre hus. Det var moder og datter. Den ene kaldte man

„*Trind Ane*“ og den anden „*Trind Mette*“. I det midterste hus boede „*Hans Kjæmpe*“. Han har dog vist ikke svaret til sit navn; thi præsten kaldte ham altid „*Lille Hans*“ på gaden. Muligvis var navnet blot et kælenavn; thi han stod højt for præsten, fordi han kunne mere end et håndværk og var villig til at hjælpe, selv om han ikke var helt snild på noget område. I det tredje hus, der lå mod vest, boede en gammel pige, der gik under navnet „*Bitte Karen Mari*“. Hun havde — som man siger — ikke opfundet krudtet, og præstens søn og hans kammerat lavede løjer med hende. På gadejorden var desuden Tekilden.

I almindelighed havde gårdene kun tre huse eller længer; men af de fire halvgårde i Overbyen havde den, der lå nærmest præstegården dog fire; men vejen gik gennem gården. Denne gårds toft og den toft, som hørte til præstegården, kaldtes Pushauge og var Røddings bedste jord. To andre af gårdene var i virkeligheden bygget sammen, så det så ud som en gård; men det havde de jo også engang været. Den fjerde gård lå på en brink sønden for vejen og kaldtes Bakgården, og skrås overfor lå Dalhuset, hvor nu bryggeriet har plads. Bakgården blev senere flyttet og kom til at ligge, hvor der engang var en bavnehøj, og så fik den navnet Bavnehøjgård.

Den firlængede gård ejedes en tid af *Hans Kr. Nielsen*, der blev direktør i „Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger“, og i denne gård fødtes sønnen *Frederik*, der er direktør for „Nordisk Andelsforbund“.

Ved vejen fra Rødding Overby og til Krejbjerg lå tidligere tre gårde, der kaldtes Kærgårde. Nu er der kun en gård, sådan er der handlet om med dem. Da der var tre gårde, boede der i den østre gård en mand ved navn *Laust*. Manden i den mellemste gård hed også *Laust*, og man kaldte dem *Øster-Laust* og *Mellest-Laust* for at skelne dem fra hinanden. I den vestre gård boede *Niels Godsk*. Da denne gård gik over til selveje, kostede den 400 specier.

Byen Kjær havde tidligere 5 gårde; men de er flyttet sådan med, at det ikke er nemt at gøre rede for. Den gård, der ejes af *Jens Kristian Sørensen*, ligger dog på sin gamle plads. En af gårdene havde ægt sammen med en gård i Kærgårde, uden at de dog vist nogen sinde har hørt sammen. I en af gårdene boede i slutningen af 17 hundrede og fyrrerne en mand ved navn *Hans Tomasen*. Salling blev i 1747—49 hærget af kvægst, og han mistede 12 kreaturer. At man kan konstatere det, skyldes, at han var selvejer. Præsten *Peder Nielsen Rosenstand* mistede 7, og præsteenken *Christine Pedersdatter Waltenberg* mistede 1, medens herren til Spøttrup måtte ofre 39. Den øvrige del af Rødding sogn mistede 34 kreaturer. Det var naturligvis et hårdt tab for *Hans Tomasen*; men han må have kunnet tage det; thi endnu i udskiftningstiden var han ejer af gården.

Mollerups jorder ligger i en bremme mod nord, vest og syd omkring Kjær bys jorder. Mollerup havde 3 helgårde: Mollerupgård, Glompsgård og Vilsgård. Desuden lå ind efter Rødding til Rødding smedegård; men den havde kun knapt 4 tdr. hartkorn. Mollerupgård ligger på sin gamle plads, medens de andre er flyttet. Den vestlige gård fik navnet Søgård, da den blev flyttet. Den østlige gård kaldte en af ejerne for Torbjerggård. Fra denne gård er senere solgt et stykke jord med lidt mose, og i denne mose fandt man i 1940 ca. 11.000 ravperler, der nu kan ses på Skive museum, hvor de er udstillet.

Knud er den vestligste af bebyggelserne i Rødding sogn. Den ligger i halvmåneform omkring Spøttrup sø mod nord. Byen bestod af 6 halvgårde og et hus, der lå mod sydvest helt nede ved søen. Huset lå på gaden, og dette har fremkaldt familienavnet Gade.

På Knud mark ud mod fjorden har der før været en gravhøj; men den har den grådige fjord for længst udsløttet.

Af Knuds 6 gårde blev kun en flyttet ud; men ved forskellige handler er de enkelte gårdes marker blevet ændret, hvad beliggenhed, form og areal angår.

Jordstrækningen mellem Knud og Ny Mølle og et godt stykke østerpå var ved udskiftningen uopdyrket hede. Det var dog også nødvendigt med hede på den tid. Man skulle have lyng til brændsel, vel også lyngtørv eller hedetørv, og endelig brugte man lyng som foder, især til får. Naturligvis blev lyngen kun brugt, når der var for lidt hø og halm, og der var også tider, hvor der var så knapt med foder, at endogså kreaturerne måtte have en gift lyng af og til.

Nord for Vilsgård mark ligger et hus. Lodden, som det er bygget på, var tidligere udlagt til underhold for degneenkerne. Mod syd derfor ligger der to andre husmandslodder, der tidligere var udlagt til underhold for præstenkerne, selv om det ikke var tidt, at man havde sådanne; thi den nye præst skulle svare pension til den afdødes enke, og det gjorde han tidt på den måde, at han ægtede hende, så faldt pensionen jo bort. En fjerde husmandslod var tidligere til underhold for smeden, efter at smedegården var blevet nedlagt.

Der var i sognet flere husmandssteder, end der her er nævnt, og også disses ejere skulle gøre hoveri; men de gjorde ikke dette pligtarbejde sammen med gårdene. De havde deres egne arbejder at udføre. Blandt andet skulle de gå post til Skive et par gange om ugen, de skulle feje gården og vejen vest for borggården, og endelig havde de på deres kappe at slå og bjærge høet i den del af engen, som lå øst for Spøttrup sø, og derfor blev den mand og mand imellem kaldt husmændenes eng.

Herregårdsjord.

Ingen skriftlige overleveringer fortæller os, hvornår Spøttrup er bygget; men ser man nøjere på stenstørrelse,

skifteføring og andre enkeltheder i byggemåden, kommer man til det resultat, at borgen må være opført i slutningen af 14 hundredtallet eller i førstningen af 15 hundredtallet. Selve hovedbygningen er trefløjet; men ved en spærremur mod vest har den fået udseende af at være en lukket gård med fire fløje. Fra denne spærremur springer porttårnet frem, og i dette har der været plads til borgens vogtere. Man kunne herfra drage vindebroen op og bestryge indkørselen. Murene er ret svære, især ydermurene, der har en tykkelse af indtil 1,75 m. Der findes to voldgrave med en ca. 9 m høj vold imellem.

Selvfølgelig er borgen undergået ændringer i tidens løb. I slutningen af 15 hundredtallet blev der således foretaget en omfattende restaurering eller ombygning, hvorved der indsattes tønneagtige renæssancehvælve i stedet for de middelalderlige hvælve i nord- og sydfløjen. Inde i gården blev der opført to trappetårne, et firkantet i sydøsthjørnet og et rundt i nordøsthjørnet. Omtrent samtidig blev den vestlige ende af nordfløjen nedrevet, dog blev muren ind mod gårdspladsen stående, sammenbygget som den var med spærremuren mod vest.

I 17 hundredtallet blev gården atter restaureret, selv om de ændringer, der foretoges, ikke var overvældende store. Det var under Rosenkrantzernes, at dette arbejde foregik. Gehejmeråd Mogens Rosenkrantzes og hans hustru, Christine Hornemanns initialer står tilligemed årstallet 1762 på porttårnet, og det må vel vidne om, at de i hvert fald har ladet foretage den store del af restaureringen, og at den har været tilendebragt i 1762.

I 1855 var det af den daværende ejer påtænkt at nedrive hele borgen; men dette blev dog heldigvis ikke gennemført. Han nøjedes med at fjerne hvælvingerne i nordfløjen og omdanne denne del af borgen til et brændevinsbrænderi.

I førstningen af 19 hundredtallet rejste man af og til

i pressen spørgsmålet om den gamle middelalderborgs skæbne. Man ønskede fra flere sider, at der skulle foretages noget både for at forebygge borgens forfald og for at få det ærværdige middelalderminde gjort tilgængeligt, så enhver kunne få adgang til at se det. Der blev også gjort flere forsøg på at få en overenskomst i stand mellem den daværende ejer og de offentlige myndigheder, man havde fået til at tage sig af sagen; men det var ikke muligt at få en aftale, som både ejeren og autoriteterne kunne og ville samles om.

Den 3. marts 1937 skete der en vending i det tovtrækkeri, der havde fundet sted gennem mange år. Nævnte dag galede den røde hane over Spøttrup, det vil sige over ladegården; thi borgen undgik at blive luernes bytte. Derefter gik jordlovsudvalget i forhandling med den mand, som ejede herligheden, og den 29. maj 1937 fik dette udvalg hele herligheden tilstået.

Jordlovsudvalget var nærmest interesseret i jorderne, som de udstykkede og lavede til små, pæne brug; men borgen med de nærmeste omgivelser blev afhændet til indenrigsministeriet. Dette tog nu initiativ til at få borgen restaureret og gjort offentlig tilgængelig. Det indledte forhandlinger med Ny Carlsbergfondet, og efter at man var blevet enige om, hvad der skulle gøres, og hvordan man ville ordne forholdene, blev restaureringen sat i scene. Voldgravene, der i tidens løb var blevet jævnet, blev atter udgravet, og der blev — som der oprindeligt havde været — bygget en vold mellem inder- og ydergrav. Der blev anbragt broer over gravene — dog ikke vindebroer, og gennem volden blev lavet en overdækket gennemkørsel ind til borgporten i vagttårnet ved spærremuren. Ved restaureringen førte man dog ikke borgen helt tilbage til middelalderskikkelse, idet man lod nogle af de lidt senere tilføjelser blive stående.

Da det var hensigten at gøre borgen offentlig tilgænge-

lig, meldte spørgsmålet om et traktørsted sig ret snart, og efter nogen overvejelse enedes man om at bygge et sådant. Det blev lagt uden for gravene og opført i en sådan stil, at det ikke virker generende over for middelaldermindet og ved sine bygninger og omgivelser gør et hyggeligt indtryk på den turist, der har lagt vejen om ad Spøttrup.

Da man ved igangsættelsen af arbejdet så sig om efter en kyndig leder, faldt valget på *Mogens Clemmesen*, der var både arkitekt og arkæolog, og som, da han i 1923 havde skrevet en afhandling om Spøttrup, måtte anses for at være en mand, der sad inde med alle forudsætninger for at løse opgaven tilfredsstillende. Der blev nedsat et udvalg til at forestå og overvåge arbejdet, og dette fik fhv. handelsminister *C. N. Hauge* til formand, og da han grundet på sygdom måtte træde tilbage, blev fhv. indenrigsminister *Bertel Dahlgaard* formand. Af de øvrige udvalgsmedlemmer kan nævnes formanden for det særlige bygningstilsyn, Nationalmuseets direktør, dr. phil. *M. Mackeprang* og direktør i Ny Carlsbergfondet *V. Thorlacius-Ussing*.

Det blev i stort omfang *Mogens Clemmensens* flerårige medhjælper *Arne Nystrøm*, der blev leder af arbejdet; thi *Mogens Clemmensens* helbredstilstand var vaklende, så hans kræfter ikke slog til. Ved gennemførelsen af de storslåede forsvarsværker, der omgiver borgen, og anlæggene uden for voldgravene medvirkede kongelig haveinspektør *Alfr. Carlsen*.

I foråret 1941 var istandsættelsesarbejderne færdige, og den 15. juni nævnte år blev ved en sammenkomst arbejdet afleveret, og borgen gjort tilgængelig for offentligheden.

Rødning sogn kan derfor glæde sig over at have et af Danmarks mest strålende minder fra middelalderen.

Spøttrups ældste historie taber sig i fortidens mørke,

hvor det ikke er let at udrede trådene. I 13 hundredtallet tilhørte Spøttrup *Niels Bugge*, der kendes som ejer af Hald, og som var adelens talsmand, da denne stand satte sig op mod *Valdemar Atterdag*. En ætling af *Niels Bugge* overdrog i 1404 Spøttrup med tilliggende til Viborg bispestol, og derefter forblev borgen i bispestolens eje til reformationen. Bedst kendt af de bisper, der i embeds medfør har haft råderet over Spøttrup, er vel nok *Jørgen Friis*. Han var indehaver af bispeembedet, da reformationsrøret fandt sted, og han har vel nok af og til, når forholdene i Viborg var alt for urolige, taget sig en lille „ferie“ på Spøttrup. Men i al almindelighed overvågedes borgen og godset af en official eller foged, og oftest var det en af Sallings præster, der var indehaver af denne post, selv om også en adelsmand som *Oluf Pedersen Glob* var blevet viborgbispernes tillidsmand; han var leder af godset 1486—95.

Krejbjerg birk synes fra gammel tid at have hørt under Spøttrup; men dette måtte dog i 1458, da biskop *Knud* var indehaver af bispestolen, godtgøres ved lovhævd. Det synes dog, som der også i *Jørgen Friis*'s tid har været en vis aversion mod denne tilstand, så han i 1523 måtte udvirke et kongebrev om, at han og efterfølgende bisper vedblivende måtte beholde Rødning sogn med alle dets indbyggere under „Krøgeberg“ birk, og „at han må lade lægge samme ting på et belejligt sted hos hans gård Spøttrup til der at lade holde birketing og birkeret og hjælpe hver mand som bygge udi fornævnte birk til lov og ret“.

Sidst i 15 hundrede og tyverne havde *Jørgen Friis* en urolig tid. *Hans Tausens* fremtræden i Viborg var ikke det eneste. Også andre skyer truede. *Jørgen Friis* havde forleninger; men han havde tilbageholdt en del af de skatter, som skulle have været afleveret til de kongelige embedsmænd. Han trak sig tilbage til Spøttrup med sin pengekasse, men måtte følgelig atter til Viborg. I hele

reformationspostyret, der, som enhver ved, også var politisk, søgte han at sikre bispestolen så meget som muligt.

Efter herredagen i 1533 lod han derfor, som loven dengang krævede, Spøttrup tildømme bispestolen ved 4 domsbreve eller låsebreve, som de kaldtes. Men al hans emsighed hjalp kun lidet. Ved reformationen gik Spøttrup over i kronens eje. Et afsnit af denne borgs historie var gået til ende, og sidst i dette afsnit havde der været alvorlig fare på færde. *Skipper Clement* og hans skarer drog hærgende og skændende gennem dele af Jylland. Også Salling måtte lide under hans hærgninger. Blandt andre gårde gik det ud over Spøttrup. Sagnene fortæller, at den blev brændt af; men andre ting tyder på, at det ikke er gået slet så galt, selv om den røde hane havde sat sig til rette i et hjørne af borgen.

Nu begyndte en ny tid for Spøttrup. I førstningen var den lagt under Hald len; men i 1559 blev den udskilt som særligt len, der overtoges af *Otto Krumpen*, og samtidig får man at vide, at Krejbjerg birk er blevet omdøbt til Rødding birk. Han fik gården uden afgift, så det har åbenbart mere været en slags cadeau til den gamle rigsmarsk end en almindelig forlening. *Otto Krumpen* var en meget streng herre over for bønderne både under hans lenssæder og hans private ejendomme, og af de sidste havde han ikke få. Han havde efter sin fader arvet Trudsholm i Ommersyssel; selv købte han senere Skarregård på Mors, og en tid var han medejer af Mejlgård i Djursland. Han var to gange gift, og hans første hustru bragte ham Højbygård på Lolland, hans anden hustru, den gerige og trættekære *Anne Lykke*, formerede boet med Demstrup i Ommersyssel, Brejnholm i Vrads herred og Hvirringe på Fyn. Når man så husker på, at *Otto Krumpen* var en god husholder og streng over for sine bønder, forstår man, at denne mand var i stand til at forstrække kongen med adskillige lån. Røddingbønderne holdt ikke af

denne mand, klagede også over ham, men naturligvis uden resultat. Hvad betød en bondes klage? Hvad vejede en bondes vidnesbyrd? Intet over for en rigsmarsk. Det har åbenbart ikke været sorg, men et lettelsens suk, der gennembevævede røddingfolkene, da de den 29. juni 1569 erfarede, at den forhadte Otto Krumpen var gået til sine fædre. I Mariager kirke findes en ligsten med portræt af denne bondeplager.

Det næste 10 år er en broget tid i Spøttrupshistorie. Enken efter *Otto Krumpen*, *Anne Lykke*, ville gerne beholde gården; men allerede 1. august 1570 giver kongen marskal grev *Günther af Barby* livsbrev på borgen. Han var tysk adelsmand, men skulle ægte den danske adelsfrøken, jomfru *Dorthe Krabbe*. Der skulle imidlertid ordnes en del økonomisk mellemværende mellem kongen og *Anna Lykke*, og overleveringen af gården til grev *Günther* fandt derfor først sted i førstningen af 1572. Grevnen døde i september 1572 og nåede ikke at ægte *Dorthe Krabbe*. Hun skulle dog alligevel blive frue på Spøttrup; thi i efteråret 1573 overlod kongen gård og gods til hofsinde *Bendix Ahlefeldt*, og han ægtede *Dorthe Krabbe* den 2. oktober 1575. Kongen gjorde selv deres bryllup, og det blev fejret på Frederiksborg slot. I juni året efter var *Bendix Ahlefeldt* med i kongens følge på en gæstefærd hos hertug *Ulrik af Meklenborg*, kongens svigerfader. Det har åbenbart gået lidt hårdt til; thi der fortælles om den nygifte ægtemand, at han „blev hastigen død af drik, da han drak en velkommen“. Enken giftede sig med *Erik Lykke* til Eskjær, og *Jørgen Sehested* fik Spøttrup.

Medens Spøttrup i årene efter reformationen var i kongens eje, skete der i 1579 en ændring i dette forhold; thi 10. juli dette år fik *Henrik Below* kongeligt gavebrev på gård og gods. Han var tysker, men kom i rigsrådet allerede efter 6 års ophold i Danmark. Han var højt anskrevet hos *Frederik den Anden*, endogså så højt, at kongen i 1583

gjorde hans bryllup på Koldinghus. Det var en af dronningens jomfruer, *Lisbet Lauridsdatter Skram* til Hastrup, der var den udkårne, og som blev frue på Spøttrup. Kongen holdt også deres førstefødte, en søn, over dåben, og ægteparret ærede den kongelige gudfader ved at opkalde ham. Sønnen levede kun et par år, og den ejendommelige „barneligsten“ på Rødding kirkegård har ligget over hans grav.

Henrik Below var en mand, der var dygtig til at samle til huse. Der havde i umindelige tider stået strid om ejerforholdet ved Vadum eng og mølle; men denne strid fik han ud af verden ved et forlig på Spøttrup 5. april 1594, og en gammel strid om retten til brug af færgestedet mellem Nymølle og Sillerslevøre på Mors fik han ordnet på et møde i Viborg domkirke den 25. september 1594, og endelig oprettede han af jorder i Krejbjerg og Rødding ladegården Hestehave. Det voldte noget misnøje; thi nogle bøndergårde blev lagt „slet øde“, og præsten mistede nogle indtægter.

Henrik Below døde i 1606, hvorefter sønnen *Klavs Below* overtog gården. Han var næppe faderen jævnbyrdig i begavelse, i hvert fald ikke i initiativ og virketrang. Forbindelsen med kongehuset var heller ikke som i faderens tid; dog var *Kristian den Fjerde* gæst ved hans bryllup i 1610 i Viborg. *Klavs Below* døde allerede i 1620, og i det næste kvart århundrede var det hans enke, *Karen Hansdatter Lange*, der holdt tøjlerne på Spøttrup; men da hun døde i 1644, overtog *Henrik Below den Yngre* styret på borgen. Det var kun kort tid, han var herre til Spøttrup; thi allerede i 1648 solgte han gård og gods til *Sophie Staverskov*, og dermed var Belowernes saga ude, hvad Spøttrup angår.

Sophie Staverskov var to gange gift, og med sin første mand *Otto Kruse* havde hun en søn ved navn *Mogens Kruse*. Han fik lidt senere overdraget Spøttrup; men i krigens hårde tider, altså i halvtredserne, gik det tilbage,

og enevældens indførelse gavnede ikke adelen. *Mogens Kruse* måtte låne penge, og et par brødre fra Kiel, *Joachim* og *Marcus Kohlblatt*, hvoraf den første var fyrstelig gottorpsk amtsskriver, og den sidste både kongelig og slesvig-holstensk landsretsnotar, forstrækkede ham med mønt. Disse to brødre lånte penge til jyske adelsmænd, og når lånene skulle indfries, lod de sig gårdene og godserne udlægge. *Mogens Kruse* var kommet sådan i kløerne på disse spekulanter, så han måtte afstå Spøttrup til dem, og de ejede så gården i fællesskab fra 1666—69, da de delte, hvad de havde fået samlet, og *Joachim* blev eneejer af gård og gods i Salling. Han boede ikke på Spøttrup, som han lod styre ved forpagtere, og som *Poul Kohlblatt* senere ejede, idet han 1681 nævnes som „herre til Spøttrup“. Han søgte at samle, hvad Kruserne havde spredt; men i 1702 afhændede han gården med tilliggende og alle rettigheder til *Axel Rosenkrantz*, dog ikke birkeretten; thi den var blevet ophævet 1688. På den tid var det samlede hartkorn 279 tdr. Deraf lå 30½ tdr. under selve Spøttrup, 11 under Hestehave, 4½ under Nymølle, 27½ tdr. var Rødding sogns kirketiende, og resten var bøndergods.

Axel Rosenkrantz, der i 1698 var blevet gift med *Karen Reedtz*, boede selv på gården, og han forbedrede den i høj grad; men allerede i 1724 afgik han ved døden, og Spøttrup gik over til sønnen *Mogens*, der imidlertid kom til at beklæde så mange embedsposter — assessor i højesteret, finansdeputeret m. fl. — at han måtte opholde sig den meste tid borte fra gården, og dette førte til, at han i 1776 måtte afstå Spøttrup til *Mathias Peder Richter* fra Fredericia for 39,800 rdl. Hele herligheden bestod dengang af 45 tdr. hartkorn af hovedgårdstakst, liggende under Spøttrup, Hestehave og Nymølle, 3 tdr. mølleskyld, 43½ tdr. kongetiende, 27½ tdr. kirketiende og 247 tdr. bøndergods. Vadum mølle havde fået navneforandring

og kaldtes „Ålekisten“ eller „Strømhuset“, desuden lå der en lokalitet kaldet „Gamle Hedehus“.

Den nye ejer blev forpligtet til at yde præsten i Rødding 8 tdr. af hver af de tre kornsorter årlig samt 4 rdl. til Rødding sogns fattige. *Richter* var en noget retshaverisk herre, der gerne ville have noget i sin egen lomme. Da regeringen gjorde brændevinsbrænding til et skatteobjekt, anmeldte han nogle bønder under Spøttrup for hjemmebrænding, og ved dommen på Skive rådhus i 1782 blev han som anmelder tilkendt de værdifulde kobberredskaber. Han må også have været en noget romantisk person; thi han bortførte sin elskede fra hendes hjem Åbjerg og giftede sig med hende uden hendes forældres viden.

Medens Spøttrup før 1776 i alt væsentligt havde været en adelsborg, blev den fra *Richter* overtog den et gods i borger- og bondeje.

Richter blev ikke gammel på Spøttrup. Allerede i 1784 mageskiftede han med *Peder Nissen* og blev ejer af Voldbjerg i Hee. Ved mageskiftet blev Spøttrup med tilhørende herligheder vurderet til 45,000 rdl. Som navnet viser, stammede den nye ejer sydfra. Han var født i Vilslev sogn nord for Ribe; men da han havde tjent en del penge ved studehandel, købte han Voldbjerg. Han døde i 1788, og enken sad så tilbage med den store gård. Hun tog så sønnen *Nis Nissen*, der var født 1771 og gik i Ribe latinskole, ud af skolen, for at han skulle hjælpe hende med at styre Spøttrup. I 1793 sluttede hun den lovbealede overenskomst med godsets bønder om hoveripligten. Dengang fandtes der 40 hoveripligtige fæstere, der hver skulle forrette hoveri som halvgård. Fra 1802 blev sønnen den virkelige ejer af Spøttrup, og efter moderens død i 1808 prioriterede han gården for at udbetale arvepart til sine søskende. Kort efter kom imidlertid de svære år, der kulminerede omkring 1813. Det kneb svært for *Nis Nissen*; men uhyre sparsommelighed og ufortrødent slid hjalp

ham over bølgedalen, og fra den tid gik det stadig fremad for ham i økonomisk henseende. Hans sparsommelighed grænsede til tider til smålighed, som når han ville afskaffe ringning med kirkeklokken morgen og aften, fordi den megen ringning sled på den.

Han drev Spøttrup som en studegård, og han havde gerne et par hundrede af den slags. Den øvrige besætning var ikke stor: nogle få køer, seks heste og et hundrede får.

Nis Nissen var to gange gift. Med sin første kone *Karen Stadel* fra Ullerup havde han ingen børn. Da hun døde i 1824, giftede han sig med *Ane Dorthea Hagensen*. Hun fødte ham syv børn, hvoraf dog de seks var dødfødte, og det syvende, en søn, blev kun et par år gammel. Da han døde i sommeren 1848, var der således ingen børn til at tage arv efter ham, og af hans store formue, 330,000 rdl., gik derfor en stor del til legater. De fem jyske latinskoler, Ribe, Århus, Ålborg, Randers og Viborg, fik hver noget over 13,000 rdl., og halvt så meget fik de fattige i sognene: Vilslev, hvor han var født, Hee, hvor han havde levet en del af sine drengeår, medens Rødding, hvor han havde haft sit manddomsvirke, fik godt 13,000 rdl. Han stiftede også et legat til fremme af hesteavlen i Salling. Den største halvdel af formuen fik dog hans enke og nogle pårørende.

Efter *Nis Nissens* død blev gård og gods solgt ved auktion. Hestehave var dog allerede frasolgt i 1809. Det var et konsortium bestående af proprietær *Windfeld*, *Niels Breinholt*, møller *Revsgaard* og proprietær *Hagensen*, der fik gården tilslået. *Breinholt* købte dog *Windfeld* ud, før konsortiet fik endeligt skøde.

Konsortiet ville ikke drive gården, men „slagte“ den, og man solgte bøndergodset fra, hvorefter *Breinholt* overtog selve Spøttrup. Han var en driftig mand, der ikke havde pietet over for den gamle borg, som han endogså tænkte på at rive ned, hvad dog heldigvis ikke blev fuld-

ført; men han kastede den indre voldgrav til, og en del af den ydre også. Han sløjfede også en del af voldene. Selve gården holdt han ikke hånden over. Nordfløjen blev ødelagt ved at omdanne den til brænderi, hvorved han fjernede alt det indre og satte brænderivinduer i murene. Han lod den gamle sø, som lå uden for volden, udtørre, så den heller ikke mere pyntede på omgivelserne. I 1875 afstod han gården til forpagter *Ludvig Balle*, en sønnesøn af den bekendte biskop *Nic. Edinger Balle*. Købesummen var høj, 275,000 kr., og i de nedadgående tider i sidste fjerdedel af 18 hundredtallet formåede han ikke at holde fast på gården. Den 29. maj 1901 blev gården sat til tvangsauktion, og Vallø stift fik den så udlagt som ufyldstgjort panthaver. Allerede 2 år efter afhændedes gården til den sidste ejer *Chr. Pedersen Toft*. Der var på den tid 36 tdr. hartkorn tilbage af de store tilliggende, som fandtes engang.

Som allerede nævnt ejede *Toft Spøttrup* til 1937, da den atter gik over til staten.

Om Hestehave fortælles, at den er bygget som ladegård til *Spøttrup* af en af *Belowerne*; men om det er rigtigt får stå hen. *Nis Nissen* afhændede den i 1809 til sin svoger, justitsråd *Fr. H. Stadel* til *Ullerup* på *Mors*. En senere ejer var *P. Primdahl*, der i 1871 solgte den til *Poul C. Dahlggaard*. Han døde i 1897, og enken havde så gården til 1905, da den blev overtaget af svigersønnen *Gudik Gudiksen*, og i 1943 blev den overtaget af dennes søn, *Knud Gudiksen*.

Gammel Hedehus på bakken nord for vejen fra *Ny Mølle* til *Krejbjerg* erstattede *Brejnholt* med en nybygning, *Ny Spøttrup*. *Breinholt* havde også sat sig i hovedet, at han ville udtørre *Møllerup sø*, ligesom han havde udtørret *Spøttrup sø*; men *Kresten Stampe*, der ejede matr. nr. 8a, standsede foretagendet, idet han ikke ville have kanalen gennem sin eng. *Breinholt* solgte *Ny Spøttrup* i 1875 til

Chr. Dahlgaard, som købte den til sin svigersøn *Kresten Mikkelsen*.

Ny Mølle var i ældre tid færgested med kro, ligesom der var en vandmølle. Denne er imidlertid nedlagt, idet den kongelige bevilling af 19. februar 1842 til at oprette Spøttrup hollandske vejr-mølle indeholder en passus om, at den er i stedet for det af gentagne vandflod nedlagte maleværk i Ny Mølle. Kroen er også nedlagt; men færgefarten er opretholdt. Der blev også i nogle år drevet teglværk; men det er senere frasolgt. Under en storm i året 1897 blev der et sådant højvande, at gården stod i vand til op om vinduerne, og folkene måtte rykke ud; men da de ville fjerne kreaturerne, sank vandet. Broen ved indkørselen til gården tog vandet med sig. Der blev så bygget en dæmning, og den har kunnet trodse fjorden siden.

Strømhuset ligger mellem vejen til Vadum og fjorden, nord for åen fra Spøttrup sø. Der var tidligere end vandmølle; men den blev ødelagt i 1825, da havet brød igennem tangen ved Agger, og det deraf følgende højvande ødelagde møllen. Havet æder også af jorden, idet den udhuler bakken stykke for stykke.

Hoveri.

Hvor langt tilbage det har været brugt at gøre hoveri, vides ikke; men meget tidligt hører man om, at kongsgårdene og enkelte store hovedgårde her i landet blev drevet på den måde, at de bøndergårde og mindre ejendomme, der hørte under kongsgårdene og adelsborgene, leverede både hestekraft og anden arbejdskraft til drift af disses jorder. I midten af 16 hundredtallet var denne form for drift af storgårdene almindelig, hvad man kan læse om i *Arnt Berntsens* „Danmarks og Norges frugtbare Herlighed“, der udkom 1656, og *Christian den Femtes* lov forudsatte, at hoveri var almindeligt.

Oprindeligt synes hoveriet ikke at have været trykkende; men det tog efterhånden til, og dette skyldes nærmest, at der i adelsvældens tid og helt ind i den første halvdel af 17 hundredtallet oprettedes en del nye storgårde, ligesom de allerede eksisterende blev gjort større, og i begge tilfælde gik det ud over de mindre, hoveripligtige ejendomme, ja, til tider forsvandt en hel landsby, for at en eller anden indkaldt tysk junker kunne sætte sig mageligt til rette på den danske jord. Dette førte imidlertid til, at der blev større og større arealer, der skulle dyrkes ved hovarbejde, og derfor blev der ad denne vej pålagt bønderne tungere og tungere pligter. Det var endogså en overgang sådan, at herremanden kommanderede bønderne til hovarbejde efter behov og behag uden hensyn til, om disse derved forsømte deres egen gård eller ejendom. Som allerede berørt skulle bønderne møde med både køretøj og arbejdere, og man talte derfor om både spanddage og gangdage. I sidste halvdel af 17 hundredtallet indså man fra de styrendes side, at der måtte gøres noget for at lette bønderne, og en forordning fra 1771 fastslog, at der af en gård på 6 tdr. hartkorn kun måtte forlanges 48 spanddage og 96 gangdage. Større og mindre gårde skulle yde hoveri i forhold dertil. Naturligvis rejste der sig et ramaskrig fra godsejerne over dette „uberettigede“ indgreb, og de lavede så meget postyr, at denne forordning blev ophævet ved en ny forordning af 12. august 1773, hvori det bestemtes, at godsejerne havde ret til at pålægge så meget hoveriarbejde, som var nødvendigt for at drive herregårdene.

Spørgsmålet om hoveriet eller bondeplageriet, som man også kaldte det, gik derfor ikke af dagsordenen. Der var stadig røre om sagen, og den store landbokommission fra 1786 fik blandt andre ting til opgave at drøfte hoveriet. Dette førte til plakaterne af 24. juni og 23. december 1791, hvori de interesserede opmuntredes til at lave frivillige overenskomster om hoveripliten; men disse overenskom-

ster skulle stemme med ret og billighed. Naturligvis var der gnidninger ved at få sådanne overenskomster i stand, og det varede åbenbart for længe; thi ved plakat af 5. juni 1795 blev der anordnet hoverikommissærer, der overalt, hvor der ikke var indgået nogen frivillig overenskomst, skulle ansætte hoveripligten ved en kendelse. De interesserede parter havde dog ankeret til rentekammeret. Regeringen havde nu fået et vist indseende med hoveriet, og den strammede grebet endnu mere ved forordningen af 6. december 1799, hvori det bestemtes, at intet ubestemt hoveri måtte udføres eller forrettes, at hoveriet ikke kunne forøges, så længe en fæster sad ved sin ejendom, at der ved fæsteskifte ikke måtte pålægges større hoveripligt uden rentekammerets godkendelse, at enhver godsejer skulle føre protokol over hoveriarbejdet, der forrettedes, og denne protokol skulle hvert år indsendes til amtmandens eftersyn, samt at der ved hvert fæstebrev skulle hæftes en fortegnelse over hoveripligten.

Ved overgangen til 18 hundredtallet gik regeringen ind for, at hoveriet skulle afløses ved en årlig afgift i korn eller penge. For at fremme afløsningen kom der den 20. april 1813 en kongelig resolution, der bemyndigede rentekammeret til under visse betingelser at godkende bondejords inddragelse under herregårdene, hvis hoveriet blev afløst. Selv om hoveriet derved blev afløst forskellige steder, var der dog, da grundloven blev vedtaget, mange steder, hvor bønderne endnu gjorde hoveri, og dette affødte loven af 4. juli 1850 om afløsning af dette pligtarbejde. Denne lov gav ret til, at herremændene eller mindst $\frac{1}{3}$ af de hoveripligtige kunne kræve forholdet hævet. Kunne parterne ikke enes om betingelserne for afløsningen, blev der afsagt kendelse i sagen af hoveriafløsningskommissionen i kredsene. Kredsene faldt sammen med de daværende landstingskredse.

Om hoveriet på Spøttrup i ældre tider vides såre lidet;

men det har selvfølgelig formet sig som andre steder. Hovbønderne boede tæt op ad herregården, og derfor har de sikkert været godt med, især i den tid, da herremanden kunne kræve både spanddage og gangdage efter behov og behag. Der var det mærkelige, at når en af borger- eller bondestanden havde fået købt en herregård og altså var blevet den, der kunne kræve, var vedkommende som regel en hård herre. Dette var ingen undtagelse på Spøttrup. Vi ved, at *Otto Krumpen* havde noget døjje med bønderne, der var misfornøjede med den skat og tyngde, der blev pålagt dem. Han talte dem hårdt til og lod dem vide, at når de dyre tider blev taget i betragtning, skulle de ikke yde mere, end der altid havde været ydet, og de havde egentlig grund til at være glade over, at kongen og hans stedfortræder var så milde herrer, eftersom de dog havde forbrudt både liv og gods. Hermed hentydede han åbenbart til de jyske bønders tagen parti for *Skipper Klement*. Han havde også en kontravers med bønderne angående landgildegæssene, som han mente var for magre, og han satte igennem, at der med de gæs, som var for magre, skulle følge havre til at fede dem. Rent umiddelbart synes han altså ikke at have været nogen bondeven. Han var af adelen, og det var *Mogens Rosenkrantz* også, og også han havde sammenstød med bønderne, som han anklagede for at have ødelagt jagten ved krybskytteri. Han meddeler, at han i sine unge dage mange gange havde set rudler af dyr på op mod to hundrede, men de var blevet ødelagt, ja, selv harer og agerhøns skød de formastelige bønder og solgte dem i købstæderne, og jagten var efterhånden blevet så sløj, at en ærlig herremand ofte måtte savne vildt på sit bord. Der var derfor efter hans mening skellig grund til at klage over dette uvæsen, som bønderne var skyld i. Også *Rosenkrantzes* efterfølger *Mathias Richter* havde et godt greb på at samle til huse, og da han undertiden gjorde det på en sådan måde, at det også gav-

nede kongens kasse, som da han anmeldte bønderne under Spøttrup for utilladelig brændevinsbrænderi, skønnede man fra højere steder på ham, og han blev hædret med titel af kammerråd; højere kunne han ikke nå, da han ikke var af adel, men stammede fra en købmandsslægt, der var indvandret til Fredericia.

Den næste ejer var selv bonde, men blev, da han havde købt Spøttrup, kaldt den velædle hr. *Peder Nissen*. Velædle betegnede ham i virkeligheden som en opkomling, en mand, der fra ringe stand var nået frem til at blive herremand. Han levede kun få år efter, at han havde overtaget gården; men hans enke *Bodil Hillerup* førte ejerskabet videre. Det var under hendes ejertid, at plakaterne af 1791 befalede, at der skulle sluttet forening (overenskomst) med bønderne om hoveriets omfang, og i 1793 blev denne overenskomst sluttet for Spøttrups vedkommende. Spøttrup havde dengang 40 fæstere, der hver stod for 4 tdr. hartkorn. Desuden var der nogle småbrug og noget spredt bøndergods-hartkorn. Hoveriet var inddelt i 4 klasser, hvoraf den første var pløjning og harvning, så kom de andre spand- og gangdage, grøftegravning, tørveskær m. v. Reglerne var — i hvert fald set med vore øjne — drastiske nok; men snart blev Spøttrup gjort til en såkaldt studegård, det vil sige en gård, hvor man fedede stude, og studenes antal var gennemsnitlig ca. 200 i tal. Derfor var antallet af folk på Spøttrup også lidet: tre studepassere, en kusk og et par piger, og dette mindskede måske bøndernes pligtarbejde.

Spøttrups jorder var delt i 12 indtægter, og hver indtægt i tyve agre. Der var altså 2 gårde om hver ager, og bønderne kendte Spøttrups agre lige så godt som deres egne. Bønderne skulle ikke alene pløje og harve; de skulle så og høste, køre kornet hjem, tærskes og rense det; de skulle også bære det rensede korn på loftet, ja, endog selv medbringe sække til at bære det op i. Det var før den tid,

da man fandt på at bruge maskiner til meget af det arbejde, som foregår ved landbruget, så det er let at forstå, at der skulle megen arbejdskraft til. Der skulle ofte graves grøfter, og der skulle skæres en mængde hedetørv. Disse tørv gav rigeligt med aske, og det var en hoveripligt at bringe denne aske ud i studefoldene og blande den med gødningen for på de dertil fastsatte tider at køre blandingsproduktet ud på agrene og pløje det ned.

Når bønderne skulle gøre de såkaldte gangdage, gik de ad hovstien, der gik over Kjær by, Mollerup gårde og Rødding Nederby til herregården.

Den største part af de 12 indtægter var udlagt til græs, og græsagrene var så gennemgroede med senegræs, at man senere har sagt, at hvis man spændte et spand heste for den ene ende af en plovfure græsjord, kunne de slæbe af sted med hele furen, uden at den gik itu. Selv om dette sagn skal tages med noget forbehold, er der nok den sandhed deri, at datidens behandling af jorden var ret mangelfuld i forhold til, hvad vi nu er vidne til.

Mens *Bodil Hillerup* var enehersker på Spøttrup, blev Lilleheden brudt op og taget under drift. Hun fik bønderne overtalt til at gøre dette arbejde, hvad der senere gjorde, at de fik mere arbejde at gøre. Bønderne har åbenbart ikke kunnet stå for denne snilde, men for resten også gerrige kvindes evne til at overtale andre.

Ved alt det arbejde, hvor det kunne gøres, blev bønderne delt i hold, der så blev ægget til at kappes, til at prøve, hvem der kunne blive først færdig. Det var naturligvis en form for at få så meget arbejde som muligt ud af folkene, og da både spandagenes og gangdagenes tal var fastlagt, kom det i høj grad herremanden til gode, når han fik meget arbejde lavet af de hoveripligtige, når han havde dem. På den anden side må man heller ikke se bort fra, at det med at kappes er noget, der ligger og slumrer i ethvert menneske og let kan vækkes til live. Det at være

i spidsen har en umådelig tiltrækning for de fleste. Man kan vist derfor gå ud fra, at når ladefogden satte holdene til at kappes for at få det mest mulige arbejde ud af dem, så gik karlene og pigerne ind for den samme form, fordi de gerne ville vise sig dygtigere end andre; thi så kunne de, der blev først færdige, hovere over for de andre og skose dem for deres langsomhed, og således fik herremanden gavn af kappestriden, og karlene og pigerne fik fornøjelse deraf eller måtte døje lidt dulgt harme, hvis de var blevet de sidste, hvad de naturligvis tog med smil om munden, men med knyttede næver i lommerne og et løfte til sig selv om, at det skulle blive løgn næste gang.

Før høstmaskinerne kom frem, var høstens tid nok den, der var mest tiltrækkende for karlene og pigerne at komme til hove i; thi så var de mange, og hvor megen ungdom samles, er der altid nogen løjer, selv om arbejdet er hårdt og tager den meste tid.

På Spøttrup var det skik i høstens tid, at hver bys hoveripligtige havde sit stykke at høste, og når stykkerne var blevet afsat, tog de unge fat med lyst og iver for at være de første, der kunne melde sig færdige. Engang var det sådan, at røddingboerne altid blev først færdige, og det hang sammen med, at de havde en ualmindelig dygtig karl til at gå foran, og så fulgte de andre trop. Det var et æreshverv at blive sat i spidsen, og i mange år valgte røddingboerne altid en karl, som hed *Laust Stampe*. Det var en ældre karl, som gik hjemme hos broderen *Kristen Stampe*. Han var en mester til at bruge en le. Han skyndte sig egentlig ikke, men tog naturligvis tiden i agt. Hver gang han førte leen mod kornet, lod han den gabe over snart alt, den kunne nå til, og han lagde det høstede korn fra sig så redeligt og net, at det var let for pigen at binde op efter ham og følge godt med. Han nød naturligvis en vis respekt fra alle de andre; men engang var der kommet en kurre på tråden, som man siger; der var andre,

der ønskede at overtage pladsen som den første, og han blev så sat til side. Efterhånden som man høstede, var der nogle, der begyndte at ane, at det var forkert, hvad de havde gjort; thi det så ud til, at kjærboerne skulle komme foran, skulle melde først færdige. *Laust Stampe* var naturligvis også lidt harm i hu over, at han var blevet sat til side, og da han mærkede uroen blandt nogle af høstkarlene, udnyttede han situationen. Han skulle stryge sin le; men da han skulle det, gik han op på højen, som man kaldte „Peters Kirke“, for som en klog general at tage syn over stillingen. Da han atter kom ned, meddelte han, at kjærboerne var ved at gøre dem rangen stridig; men man kunne måske nok distancere dem endnu, og han ville prøve at få dem kørt agter ud, hvis han atter fik sin gamle plads som den, der gik foran. I et hastigt krigsråd blev de, der var utilfredse med *Laust Stampe*, i mindretal, og snart svang han leen som røddingboernes leder. Nu var det en æressag for ham at føre sejren hjem. Han lod leen gabe over alt, hvad den kunne, og de andre, der kom bag efter, måtte følge trop; men røddingboerne klarede kappestriden, og *Laust Stampe* fik derved hævn over dem, der ikke alene havde prøvet, men fået sat igennem, at han skulle kasseres som leder.

En list kunne også engang imellem føre til målet. Engang var der en mand fra Kjær, der indså, at han ikke kunne klare sig med de andre. Han sled og sled, og sveden drev af ham; thi det var en lummervarm høstdag. Han indså imidlertid, at han ikke kunne vinde med; men så fik han en lys idé, han smed bukserne, greb atter leen og gik løs på kornet med skjorten flagrende om benene. Naturligvis vakte dette opsigt. De, som han kappedes med, stod stille og vred sig af latter, og de fik intet bestilt, så den gæve bukseløse mand distancerede dem helt og bar sejren hjem. Der var dog en, der ikke morede sig over det, der skete, og det var datteren. Hun råbte til faderen,

at hun ikke kunne tåle at se ham gå sådan; men faderen svarede hende, at hvis hun ikke kunne tåle det, kunne hun lukke sine øjne; men han skulle have sit korn høstet, og det fik han som sagt også.

Naturligvis fandt de også på andre løjer. Man var god til dengang at finde på øgenavne, og engang var der kommet et par unge knægte med ud at gøre hoveri. De var ikke rigtig udviklet til at gøre mandsarbejde, men kunne snarere være passende til at gøre kvindearbejde. Det varede derfor heller ikke længe, før karlene fandt på at kalde dem for *Ole Marie* og *Mogens Kirstine*, og disse øgenavne måtte de to mandspersoner slæbe rundt med siden.

At denne måde at lave løjer på var grovkornet, er givet; men man havde også morskab og løjer, der ingen brod havde, og som førte til, at de unge — i hvert fald ikke med modvilje — gik til herregården for at gøre pligtarbejde. Et godt vidnesbyrd om dette har jeg fra min fader. Han var født i Rødning; men han var draget bort til andre egne af Salling for at tjene sit brød der. Da han i 1845 og 46 aftjente sin værnepligt, kom han til at ligge sammen med nogle andre karle fra Rødning, og de opfordrede ham svært til at komme hjem til Rødning igen, og for at lokke ham fortalte de ham, hvor morsomt de havde det, når de var sammen ved hoveriarbejdet, og de sagde, at det var næsten lige så morsomt som at komme til marked, og det var dog ellers toppunktet af det, som de unge oplevede på den tid. Min fader fik kongens klæder af i 1846, men da treårskrigen brød ud, måtte han atter i uniformen. Han gjorde hele krigen med, men slap uskadt igennem, og han kom så i 1851 til Rødning igen. Efter at han havde tjent et par steder her, blev han gift og satte bo, og på Rødning kirkegård fik han sit sidste hvilested.

Naturligvis læser man meget om, hvilket slavearbejde det har været for bønderne at forrette pligtarbejde på

herregårdene; men disse beretninger må man vel datere til tiden før 1788, da bønderne helt og holdent var i herremændens vold, eller vi må måske hellere sige ridefogdens. Da båndene blev løst, da en mand kunne vælge bostavn, hvor han ville, blev disse storsnude herrer mere medgørlige. De lærte vel nok ret snart, at menneskelig opførsel virkede bedre end slavepiskan, og selv om det var med smerte, at de lod sig tøjlerne rive af hænde, fandt de sig dog i det, og i 18 hundredtallet var der ganske vist mange, der gjorde hovararbejde; men det var frie mænd, der gjorde et arbejde, de havde forpligtet sig til, og ikke slaver, man med piskan i hånden kunne tvinge til at gøre, hvad en slavefoged fandt for godt. Men selv da arbejdet på hovmarken var hårdt, og selv da ridefogdens pisk til tider snertede de unges ryg på en måde, som vi i dag vil kalde for umenneskelig, så fornægtede ungdommens hu til morskab og løjer sig ikke, og selv i den hårdeste tid var der hvilestunder, hvor de unge samledes til sang og dans, hvor de i umiddelbar glæde søgte at glemme, hvad den svundne dag havde bragt af hårdt og ondt, og hvad den kommende ville bringe af samme slags. Ungdommens sind lader sig ikke kue — end ikke ved den hårdeste slavebehandling.

Nis Nissen til Spøttrup.

Mellem herremændene på Spøttrup og bønderne i Rødding sogn har der altid været visse rivninger. Tingene tog sig ikke ud på samme måde, når man så dem gennem Spøttrups borgvinduer, som når man så dem gennem fæstebøndernes små ruder. Nogle af de kontraverser, der opstod, er allerede omtalt, og mindre uoverensstemmelser er for længst gået ad glemme, så ingen kender dem mere; men om en af herremændene, nemlig *Nis Nissen*, går der endnu frasagn, skønt det er hundrede år såvel, siden han gik til sine fædre; men det, der fremhæves, når man fortæller

noget om *Nis Nissen*, er som regel hans lyder, og dog havde han selvfølgelig også dyder. Her skal fortælles lidt om hans færd og optræden, og så får læseren selv dømme, hvad der tynger mest i vægtskålen — det gode eller det onde.

Nis Nissen var fra egnen omkring Ribe, og hans hele indstilling var en anden end den, der var gængs i Rødding. Hans fader satte ham i Ribe latinskole, hvor han læste, til hans moder efter faderens død kaldte ham hjem til Spøttrup og gjorde den 17 årige latinskoleelev til jordbruger og det endog på en af Jyllands meget store gårde. Det var derfor ikke at forlange, at han skulle forstå, hvad det gjaldt om på en sådan gård; det måtte han først lære, efterhånden som han voksede til.

Da han selv overtog gården, måtte han sætte sig i ret stor gæld for at kunne udbetale sine søskende deres arv, og så kom de vanskelige år med statsbankerotten, og dette gjorde det ikke bedre for en mand, der i økonomisk henseende sled af karsken bælg for at holde sig oven vande.

Det var derfor naturligt, at den mand, der havde sind til at køre de slemme år igennem uden at måtte give op, måtte blive sparsommelig, påholdende, ja, rent ud sagt gerrig. Når der nu går frasagn om, hvor dårligt han gik klædt,, hvor snavset hans tøj var, fordi han samlede de tørre kokasser op, som han kom forbi, for at bære dem hjem til møddingen, så er det vel nok en del overdrevet; men det siger os selvfølgelig, at han var en mand, der intet lod gå til spilde. Men sparsommeligheden bar frugt; *Nis Nissen* blev økonomisk bedre og bedre stillet. Han kunne hjælpe, når det skulle være, og selv om han ikke til hverdagsbrug åbnede pengekisten for at yde andre en skilling, kunne det dog ske. Der fortælles således, at han, da *Kristen Kirk* fik sin gård flyttet ud på marken, betalte for opførelsen af stuehuset. Selv om han altså helst befattede sig med ting, som gav penge i kassen, kunne det altså

stikke ham at tage penge af den til at gøre godt med.

På et punkt var han altid hård. Han var ejer af Rødding kirke, modtog altså kirketienden; men skulle til gengæld holde kirken i sømmelig stand. Af sind var han vist ikke meget kirkelig sindet eller religiøst indstillet, og der måtte ikke ofres mere på kirken end højest nødvendigt. Denne indstilling førte til, at han på et vist tidspunkt forlangte, at der ikke måtte ringes med kirkeklokken morgen og aften, da det efter hans mening sled for meget på den. Da præsterne var dem, der var nærmest til at våge over, at kirken holdtes i ordentlig stand, stod *Nis Nissen* ikke på nogen god fod med de gejstlige herrer. Tidt måtte disse tage en dyst med ham for at faa en eller anden nødvendig istandsættelse fuldført, og derfor var forholdet mellem herremanden og den til enhver tid siddende præst ikke godt.

Da en af disse præster var blevet forflyttet til et andet embede, lod han sig da også forlyde med, at hvis *Nis Nissen* ikke havde været, var han sikkert forblevet i Rødding til sin dødsdag.

En anden foreteelse kunne også volde spænding mellem herremand og præst. Når der var kommet en kurre på tråden mellem *Nissen* og bønderne, henvendte disse sig undertiden til præsten om hjælp, og han måtte så optræde som mægler i striden, og herremanden syntes måske ikke alt for godt om en sådan selvbestaltet mellemmand.

Det skal dog også tilføjes, at min moders bedstefader nød meget godt fra Spøttrup. Han kom som ung dreng til at tjene på gården som gåsheyrde. Men som årene gik, fik han naturligvis andre og større gøremål, og først da han som en ældre karl skulle giftes og sætte bo, fratrådte han sin tjeneste på herregården; men det blev husket, at han gennem årene havde været en tro tjener, og der kom i årene derefter tidt bud fra Spøttrup med et eller andet til hjemmet.

Også en anden af min slægt, nemlig min farmor, havde lidt berøring med herremandsfamilien; men det var nær endt galt. Hun var født i Nordsalling og havde som småkårsfolks børn på den tid fået plads som fårevogter. Når hun så så skibene sejle ude på fjorden, ønskede hun, at hun var en dreng, så hun kunne tage hyre og opleve eventyr i fremmede lande. Det blev dog ikke hendes lod at drage ud af landet; men derimod blev hun senere oplært til at være jordemoder. Der var ikke nogen fødselsstiftelse dengang; men hun stod i lære hos stiftsfysikus i Viborg. Det var som jordemoder, at hun kom til Spøttrup; thi når der var nedkomst på borgen, blev hun hentet. Så skete det engang, da hun var kaldt til et andet hjem for at gøre tjeneste ved en fødsel, at man også havde brug for hende på Spøttrup. To steder kunne hun ikke være på en gang, og hun blev, hvor hun først var kaldt til; men dette tog *Nissen* meget unådigt op, og han ville have hende sat fra stillingen med det samme. Her havde han dog mere i agt end i magt. Min farmor beholdt stillingen som jordemoder, til hun selv trak sig tilbage grundet på alder.

Da tiderne i 18 hundrede og tyverne viste opadgående tendens i økonomisk henseende, havde *Nis Nissen* gjort Spøttrup til en ren „studegård“; men der kunne muligvis tjenes endnu mere, hvis han fik mere jord, og derfor købte han Østergård, da den, efter at ejeren var død i 1823, blev solgt ved auktion. Skulle der afhændes stude eller andet fra denne gård, var herren til Spøttrup altid selv til stede. Han var naturligvis kørende med vogn fra Spøttrup. Nu hændte det engang, at han skulle have mange penge med hjem, og dem havde han — som skik og brug var — i en kiste, som stod på vognen. Karlen, der kørte, var enten beruset eller søvnig, og da han kom til det røde led, væltede han, og pengekassen trillede ud på vejen. *Nis Nissen* skældte og tordnede og sagde blandt andet, at nu måtte de have halvdelen af røddingboerne kaldt sam-

men for at få kisten på vognen igen. Karlen, der naturligvis var lidt slukøret, gik imidlertid hen og fik vognen på ret køl, og derefter tog han kisten med pengene og læssede den på. *Nis Nissen* blev næsten lamslået ved at se, at en mand var så stærk, og han udbrød: „Nu har jeg pinedød aldrig set magen“, og fra denne dag havde han en voldsom respekt for denne karl.

Som nævnt før var *Nis Nissen* noget nærig og søgte at få så mange penge som muligt i sin egen kasse. Der var en enke, der havde fæstebrev på en gård; men sønnen, *Søren Villadsen*, drev den for hende, og han havde fået skriftlig lovning på gården, når moderen døde. *Nis Nissen* kom så i tanker om, at det var forkert, så fik han ingen indfæstningspenge. Da han havde tænkt lidt over sagen, øjnede han en udvej. Han lod den unge mand indklage for retten, beskyldte ham for at drive gården dårligere end de andre fæstere drev deres, og krævede ham frakendt retten til at få gården i fæste efter moderen. Naboerne blev så indkaldt som vidner; men en af dem var syg, og han sendte sin søn, *Laust Jensen*, der vidnede, at *Søren Villadsen* drev sin moders gård lige så godt som de andre fæstere. Retten gav ikke *Nis Nissen* medhold, men dømte, at løftebrevet skulle stå ved magt. Dette ærgrede herren til Spøttrup i høj grad, og *Laust Jensen* syntes at mærke, at han var i unåde hos herremanden. Han ville gerne have sin faders gård i fæste, når denne var død; men han havde ikke rigtig mod til at henvende sig på Spøttrup om spørgsmålet. Han sendte så sin yngre broder til *Nis Nissen* for at få lovning på gården til ham; men han fik til svar, at dette ikke kunne lade sig gøre, da broderen havde vidnet imod ham. At den nærige herremand måske har haft lidt samvittighedskvaler ved denne afgørelse, kan man vel slutte af, at han meddelte broderen, at han kunne få gården, og således skete det.

Jeg har nævnt et par gange, at *Nis Nissen* på et vist

tidspunkt var dårligt stillet i økonomisk henseende, var ret stærkt forgældet. Det kan derfor være på sin plads at fortælle, at han var en hovedrig mand, da han døde. Boet blev delt i 50 lodder, deraf fik familien og pårørende de 30, ti gik til jyske latinskoler og resten til andre formål. Da boet blev gjort op, kom hvert lod på 6582 rbd.

Fra sagnenes verden.

Som alle andre sogne har Rødding naturligvis også sine sagn, som er blevet fortalt fra slægt til slægt, når man skulle korte de lange vinteraftener eller underholde ved en komsammen. Enkelte skal gengives her:

På Knud bys mark ud mod fjorden ligger der en høj, som kaldes Knuds høj, og den skal have givet byen navn. Nogle fortæller, at den mand, som ligger begravet i højen, skal være *Knud Daneast*, *Gorm den Gamles* søn, og derfor mente man engang, at der måtte findes guld og andre kostbarheder i den; men ved en udgravning, som blev foretaget, fandt man kun to bronzesværd. Der er dog også nogle, der fortæller, at højen huser de jordiske rester af en kong *Knud*, der faldt i et søslag på fjorden, og han blev så båret i land og højsat på kysten.

På en herregård som Spøttrup går der selvfølgelig spøgelser, ellers ville det ikke være en rigtig herregård. Der levede engang på borgen en ung, adelig dame, som hemmeligt satte et barn i verden. Men da fødselen skulle skjules, måtte barnet ombringes, og den unge dame dræbte det ved at slå det mod muren i et værelse. Da døden var indtrådt, skjulte hun barneliget bag panelet i stuen. Siden var der altid blodpletter på væggen. Man kunne kalke dem over så tidt det skulle være, de kom stadig til syne igen.

Også i kirken var der noget på færde. Det var på våbenhusets loft, at det var galt. Til tider hørte man en voldsom

snorken deroppe, og derfor kaldte man spøgelse for snorkebasen. Nu er det vist længe siden, at den har givet lyd fra sig; men da *Kristen Stampe* var murer og engang arbejdede på kirken, blev han vækket op af sin middags-søvn, ved at spøgelse pludselig snorkede voldsomt.

I ældre tider var konerne i Knud nogle værre hekse. De kunne skabe sig om til harer og lavede så et forfærdeligt spektakel. Særlig gik det ud over Strømhuset, hvor det var særlig galt julenat, så turde ingen overnatte der. Så hændte det engang en juleaftensdag, at der kom en nordmand for at tigge, og han bad også, om han måtte overnatte til næste dag. Folkene fortalte ham, at der om natten kom så mange spøgelser, at de ikke selv vovede at overnatte i huset, men gik til Vadum for at sove. Nordmanden blev dog ved sit; men han ville have et bål tændt, så han ikke skulle fryse, og endelig forlangte han en gryde fuld af tjære. Da det lakkede henad midnat, kom der en hare ind gennem rendestenen. Nordmanden bad den komme hen til sig; men det havde den åbenbart ikke lyst til. Den vendte sig mod rendestenen. Dog i det samme kom der seks harer til, og de gav sig til at danse omkring nordmanden. De dansede noget, som de kaldte „at danse mæge“. Manden havde fået gryden på ilden og tjæren til at koge, og pludselig hældte han den kogende tjære ud over harerne, der udstødte nogle frygtelige hyl og på nakken af hverandre styrtede ud gennem rendestenen. Derefter lagde den gæve nordmand sig til at sove, og han blev ikke forstyrret mere den nat. Da beboerne kom hjem næste morgen, fandt de nordmanden ved godt humør og i bedste velgående. Han sagde dem tak for natlogi og meddelte, at for fremtiden kunne de godt blive hjemme jule-nat; thi der ville ingen spøgelser komme. Derefter sagde han farvel og gik bort. Han tog vejen gennem Knud og gik ind i de forskellige gårde og huse for at tigge; men overalt lå konerne i sengen og var syge. Nordmanden

smilte i skægget og tænkte ved sig selv, at han havde ramt godt, så de alle var blevet forbrændte; men efter den tid mærkede man aldrig til noget spøgeri i Strømhuset.

Der fortælles også et sagn om Skrives kilde, og dette sagn har vist nok en historisk kerne. En tidligere ejer af jorden omkring kilden kunne ikke fordrage, at folk gik og hentede vand i den. Han funderede på, hvordan han skulle få gjort ende på det uvæsen, som han syntes, det var. Til sidst hittede han på råd. Han havde et gammelt udgangsøg, som havde udtjent, og som skulle lægges øde. Han trak det så hen til kilden, aflivede det og fik det væltet ned i kilden. Da folk derefter kom for at hente vand, opdagede de det døde kadaver nede i vandet, og så tabte de pludseligt lysten til at hente vand fra denne kilde.

Manden havde altså nået, hvad han ville, og han har nok gnedet sig i hænderne, da han så resultatet af sin værneforanstaltning. Da man på et senere tidspunkt gravede kilden ud, fandt man skelettet af en hest i den, så sagnet vel nok dækker en virkelig begivenhed.

PROMENENTE PERSONER

I gamle dage havde et sogn i hvert fald to prominente personer, en præst og en smed. Til præsten gik den jævne sognemand om råd og dåd i retslige og åndelige spørgsmål. Han kunne, ved at læse i sine bøger, finde ud af mangt og meget, som var volapyk for den jævne mand, og derfor så man op til ham, var underdanige og ærbødige over for den kloge mand, og man viste det ikke alene i adfærd, men også i omtale; thi han var som en fader for alle i sognet, og derfor kaldte man ham wo får. Da der i denne bog findes et særligt afsnit om præsterne, skal ingen af dem omtales nærmere her; men derimod skal vi dvæle lidt ved smedene.

Smeden var i ældre tid en slags kommunal „embedsmand“ i sognet. På en måde var han meget mere uundværlig end en præst. Selv om man ingen præst havde i nogle måneder, kom sognefolkene ikke i våde af den grund; men et sogn kunne overhovedet ikke bestå uden en smed. Hvad skulle man gøre, når man ikke kunne få hestene skoet, ringe lagt om hjulene, når de var sløvet, eller andre redskaber gjort i stand, når de blev slidt eller brækket itu? I så fald ville selve det arbejde, man nærrede sig af, gå i stå, og derfor var smeden egentlig sognets mest uundværlige mand. Men sognemændene i gamle dage indså dette klart, og så gjorde de smeden til en slags embedsmand; thi derved havde man mere hold på ham.

I ældre tider havde smeden derfor embedsbolig, et hus

med smedje, hvortil der hørte en lille jordlod, som sogne-mændene gjorde arbejdet på uden at modtage betaling derfor. Desuden var der tillagt smeden visse naturalier: tørv, træ, korn og malt. Udgifterne til smeden pålignedes sognets indbyggere i forhold til det brug, de mente at måtte gøre af ham. Endvidere måtte alle møde med kul, jern og brændevin, når de skulle have noget lavet, og de måtte selv håndtere forhammeren. *H. F. Feilberg* citerer i sin „Ordbog over jyske almuesmål“ et vers, som oplyser, hvordan man må gå til værks, når man skal have noget lavet hos smeden :

„Hwo, som vil til smeden gå,
han skal både blæse og slå,
hente vand og trække sten,
give smeden, hvad han fortjen’;
hwo, som smedens ven vil være,
må en pægl brændevin med sig bære“.

For „embedslønnen“ skulle smeden gøre visse aftalte arbejder gratis; men for andre ting skulle han have betaling. Det vidner om hans høje rang i den „folkelige hof- og statskalender“, at skønt han skulle gøre en del arbejde gratis, kunne man ikke uden videre sende et redskab hen og få det repareret eller en hest for at få den skoet, nej, man måtte pænt henvende sig hos den mægtige mand og få aftalt, hvornår det passede ham at lave dette eller hint.

I Rødding sogn havde man for op mod to hundrede år siden en smedegård, der lå mellem Rødding og Mollerup; men i udskiftningstiden eller kort efter blev en del jord taget fra den og henlagt til nogle gadehuse, særlig i Nederbyen. Smedjen lå et stykke fra de andre huse, og dens stråtag var klistret til med ler, for at gnisterne fra essen ikke skulle fænge i taget og brænde det hele af.

På udskiftningstiden hed smeden *Peder Pedersen Smed*, og han efterfulgtes af sin søn *Niels Smed*, der for resten var bedstefader til den for kort tid siden afdøde *Niels*

Smed fra Mollerup. Når vinden var i et bestemt hjørne, var der dårligt træk i skorstenen, og så måtte smeden undertiden indstille sit arbejde. Dette forhold benyttede nogle skarnsknægte sig engang af. De tættede skorstenen, og da smeden mærkede, at det ikke ville trække, udbrød han: „Nu er vinden atter i det forbistrede hjørne“. Derefter lukkede han smedjen og holdt sig en skuddag. *Niels Smeds* efterfølger flyttede sydpå i Nederbyen. Han havde en lille ejendom, hvor der kunne holdes et par køer. Han gik under kælenavnet den gloende smed, og han havde været med i den første slesvigske krig. Den næste smed i rækken var *Niels Stampe*. Han havde smedje der, hvor nu købmanden bor. Om ham sagde man, at han var så ærlig, at han aldrig havde snydt nogen. Enhver havde altid fået det jærn, som han tilkom. Efter en del års forløb opgav han smedehåndværket og blev kørende post mellem Rødding og Skive. Der fortælles, at han solgte sin smedeforretning til sin svend *Poul Ringsborg*, så på det tidspunkt må smeden være ophørt med at være kommunal „embedsmand“. Han flyttede smedjen over på den anden side af vejen, hvor den ligger den dag i dag. Da *Ringsborg* lagde op, solgte han smedjen til sin svend *Jens Olesen Sig*, der efter nogle års forløb overlod smedjen til sin søn *Oluf Olesen Sig*, hvorefter han købte sig et hus, som lå lidt vesten for smedjen, og i dette indrettede han så et hønseri, hvad der jo var på mode på den tid. Nu er smedjen blevet et større foretagende, nærmest en lille fabrik, og der er yderligere for en del år siden oprettet endnu en smedje i den sydlige del af byen, så sognet nu har to forretninger af den slags, et af tegnene på Røddings vækst og fremgang gennem tiderne.

Der var i det gamle Rødding endnu en prominent person, nemlig sognefogden; men han stod meget langt nede på rangstigen i forhold til præsten og smeden. Dertil bidrog naturligvis først og fremmest, at man var noget i

tvivl om den nytte, han gjorde. Han kom mest i berøring med folk, når han kom for at hente de skatter og afgifter, som man ikke havde fået betalt til tiden, enten fordi man ganske simpelt havde forsømt det, eller fordi man ikke havde evnet det; men i begge tilfælde var sognefogdens besøg lige ilde set, og dertil kom så, at man oven i købet måtte betale ham for disse ildesete besøg. Han havde heller ikke rod tilbage i middelalderen som præsten og smeden, men var en forholdsvis sen fremtoning, idet han efter forordningen af 11. november 1791 blev udnævnt af amtmanden efter indstilling af politimesteren. At han var overdraget en vis politimyndighed, syntes de unge ikke altid godt om, og hans medvirken ved udskrivningen af folk til hæren forhøjede ikke hans anseelse blandt sognets unge mænd; thi der var mange af dem, der i hvert fald i tankerne sagde under malicen i stedet for under militsen ligesom *Jeppe på Bjerget*. Men enten man nu syntes om ham eller ikke, så var han der nu engang, og han var oven i købet en af deres egne; thi han var altid bosiddende i sognet og var, når man tog hensyn til hans rent menneskelige egenskaber, ikke af de ringeste.

Den første sognefoged, jeg har hørt tale om, hed *Anders Graver*. Han boede i Husteds gård i Knud, og man fortæller om ham, at han end ikke var bange for *Nis Nissen* på Spøttrup, hvad dog ellers de fleste var. Engang havde børnene fra Knud nemlig fundet på, at de ville vade ud i Spøttrup sø. Derved trådte de naturligvis noget græs ned, og derover blev *Nis Nissen* så rasende, at han sendte nogle karle hen for at gribe dem og føre dem ind i gården. Da det var sket, sendte han bud til knudboerne, at de skulle komme og hente deres børn; men de skulle betale for dem, som om det var kreaturer, han havde taget ind, fordi de var på gale veje. Sognefogden havde en datter blandt „fangerne“, men han sagde kun: „Hun kommer nok igen“, og det passede; thi da de andre kom, var hun

med. *Nissen* turde alligevel ikke beholde sognefogdens datter.

En af *Anders Gravers* sønner blev faderens efterfølger; men han havde efternavnet *Dejn*, uden at jeg ved hvorfor. Han var både sognefoged og lægsmand i mange år, og han endte med at blive dannebrogsmænd, så han har åbenbart klaret hvervet godt.

Den næste i rækken var *Anders Kristensen Kirk*. Han boede i en gård, som hans fader havde flyttet ned til kirken, hvorfor *Nis Nissen* havde døbt den med navnet Kirkegården. Han var en mand, der fulgte levende med i den åndelige rørelse, der på den tid fandt sted i Rødning og omegn. Når han ringede med kirkeklokken morgen og aften — han var nemlig også ringer — fik han undertiden en samtale med pastor *Broks* kapellan, der bar navnet *Borch*; men da den grundtvigske rørelse slog igennem, løste han sognebånd til pastor *Kirkeby* i Lem; men efter at pastor *Borch* var rejst bort, holdt han og sognefogden forbindelsen vedlige gennem brevveksling.

I hans tjenestetid som sognefoged var der to strids-spørgsmål, der delte Rødning sogns beboere i to lejre. Det ene spørgsmål angik en vej, der går forbi *Anders Kirks gård*, og som nogle ønskede flyttet, så den kunne blive mere farbar om vinteren, og man kunne så nedlægge Spøttrup kirkesti. *Anders Kirk* var i spidsen for dem, der ville have vejen flyttet, og hans nærmeste nabo *Anders Jensen* var stærkt tilhænger af, at den ikke skulle flyttes. Det var jo ikke så rart, og der forefaldt ting mellem dem, der måtte udredes af retten. Mens man stredes om vejen, dukkede der noget nyt op, hvorom de heller ikke kunne enes. Den nye „Konvents-Salmebog“ var nemlig kommet frem, og naturligvis var der en del, som ønskede den indført i Rødning, medens en anden del holdt på den gamle „Evangelisk, kristelig Salmebog“, hvorom *Grundtvig* sagde, at den hverken var evangelisk eller kristelig. Der

var det mærkelige, at de, der ville have vejen flyttet, holdt på den nye salmebog, de, der ville have vejen, hvor den var, holdt på den gamle salmebog. Begge parter kunne notere en sejr; for vejen blev ikke flyttet, og den nye salmebog blev indført. De kunne naturligvis også på begge sider notere et nederlag; men „hvem tæller vel de tabte slag på sejrens dag“?

Anders Kirk havde været en af de drabeligste kæmper, særlig i vejspørgsmålet, og da han var en hidsig natur, havde han vel også til tider forløbet sig, og dette var måske nok en af grundene til, at han, da tre år var gået, søgte og fik afsked som sognefoged.

Amtmanden udnævnte derefter *Kristen Kristensen Stampe* til sognefoged. Han var for den tid en oplyst mand. Han havde i sine unge dage været på Oddense højskole, der nærmest var en kundskabsskole. Han havde blandt andet også lært noget tysk, og senere i sit liv morede han sig med at læse op af en tysk bog og så oversætte det til dansk. Lidt praktisk brug fik han dog også for sit tysk; thi han blev engang sendt til hertugdømmerne for at fremvise en særlig kvalitetsstud fra Spøttrup.

Da *Brejnholt* ødelagde den ene af fløjene på Spøttrup for at lave brændevinsbrænderi i den, blev *Kristen Stampe* leder af denne virksomhed. Han flyttede da fra sin gamle boplads og kom til at bo syd for det røde led, hvorfor folk kaldte ham *Kristen Stampe* ved det røde led, medens hans fætter, der bar samme navn, kaldtes *Kristen Stampe* på Rævebakken. Denne sognefoged var født og opvokset i Rødding. Han kunne huske meget og var god til at fortælle, og jeg skylder ham tak for meget af det, som jeg her har fortalt om min fødeby. Da han blev op i årene, blev han udnævnt til dannebrogsmænd; men kort efter døde hans kone, og da hans egne kræfter også svandt, nedlagde han hvervet som Røddings „politimester“.

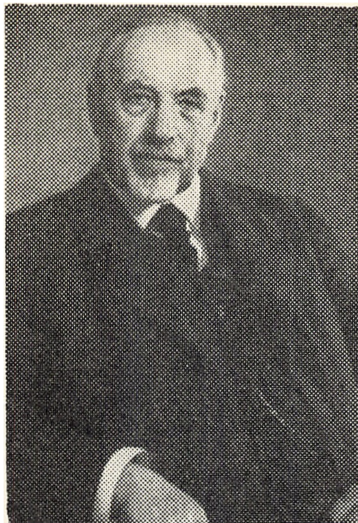
Så blev Lavst Lavrsen udnævnt til sognefoged. Han var en sjælden god mand, der gerne ville hjælpe andre, og når han skulle indkassere penge hos folk, der var i nød, hændte det ofte, at han selv betalte, og om han senere fik sådanne udlagte penge, er vel et spørgsmål. Da han kom op i årene, kom han til at lide af svimmelhed, hvad der ganske naturligt generede ham en del. Også han blev hædret med dannebrogskorset. Da han trådte tilbage, blev han efterfulgt af sin ældste søn *Henrik Lavrsen*. Han beklædte stillingen til sin død, og han efterfulgtes af *Svend Gudiksen*, der er en datter-datters søn af den tidligere sognefoged *Anders Kirk*. Man må håbe for den nye sognefoged, at han ikke skal blive parthaver i så mange stridigheder som hans oldefader, hvis gård han bor i.

RØDDINGBOER UDADTIL

At jyderne har en vis medfødt evne til at handle, er blevet hævdet så tidt, gentaget så ofte, at man næsten kan blive anset for at være noget til en side, hvis man ytrer tvivl om dette evangeliums rigtighed. Der er naturligvis også jyder, der har en udpræget sans for handel og omsætning, selv om de ikke fra ungdommen af har viet denne side af samfundslivet deres kræfter. Som et typisk eksempel på en sådan „født“ handelsmand kan nævnes *Hans Kr. Nielsen*.

H. K. N. er sallingbo, født i Rødding den 4. juni 1845. Faderen var gårdejer og hed *Niels Hansen*; moderen hed *Ane Christensen*. Drengen måtte, som det dengang var sikik på landet, allerede som dreng hjælpe til med forskellige arbejder hjemme i gården, og uden at skele til andre ting arbejdede han efter konfirmationen videre ved landbruget. Han var dog ret tidlig klar over, at den kundskabsmængde, som han havde fået i folkeskolen, ikke var nok, hvis han ville hævde sig blandt Sallings unge landboer, og han tog derfor på ungdomsskolen i Oddense. Denne skole kan vist nærmest karakteriseres som en kundskabs-skole, hvor der undervistes i realfagene som på en real-skole, dog blev der kun undervist i et fremmed sprog, og dette var — i hvert fald til tider — et valgfrit fag. Der holdtes eksamen og blev givet karakterer, og deraf fremgår det jo tydeligt, at Oddense ungdomsskole ikke var en

Hans Kr. Nielsen

højskole, som dem vi nu kender. *Hans Kr. Nielsen* nøjedes da heller ikke med kundskaberne fra denne skole, men tog som elev på Jebjerg højskole, hvor der blev lagt mere vægt på åndelig udvikling end på at bibringe eleverne positive kundskaber.

I 1874 havde han tilendebragt sin uddannelse, og han blev så gårdejer i Rødding. Han skulle så omsætte sin viden og kunnen i praktisk arbejde, og det gjorde han på en sådan måde, at andre lagde mærke til det, og der kom bud efter ham. Han måtte således blandt andet 2 gange, nemlig 1880—1885 og 1891—95, varetage posten som sognerådsformand i Rødding. Men også i videre kredse havde man fået øje på ham, var blevet klare over, at han kunne røgte en opgave, og han blev derfor i 1890 valgt til formand for Salling landboforening, en post, han var indehaver af i seks år, og endelig blev han indvalgt i amtsrådet i 1895.

Efter at han i 1874 havde fået egen gård, indgik han den 29. september samme år ægteskab med *Johanne Sø-*

rensen, der var datter af gårdejer *Jens Sørensen*, og som var barnefødt i Rødding 1843; men hun døde allerede i 1875. Den 26. juli 1877 indgik han nyt ægteskab med en datter af gårdejer *Anders Andersen*. Hun bar navnet *Dorthea Andersen*, var født i Rødding i 1841 og døde i 1901. I dette ægteskab fødtes sønnen *Frederik*, der omtales nedenfor.

Hans Kr. Nielsen var vågen over for samtidens foreteelser. Han havde startet eget hjem i en højkonjunktur; men i slutningen af halvfjerdserne og firserne igennem samt et godt stykke ind i halvfemserne gik priserne nedad, og det var trangt at være landmand. Men i disse trange tider blev grunden lagt til mangt og meget, som blev til støtte for landboerne, og som atter førte fremad. Det var især sammenholdet, fællesskabet, det at løfte i flok, som havde hans interesse, og han arbejdede med, var med til at starte andelsforetagender, og dette førte med sig, at han i 1886 blev valgt ind i bestyrelsen for „Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger“. Man var dengang ivrig efter, at flere brugsforeninger skulle slutte sig til, og man udvidede bestyrelsen for at få folk fra flere egne, og derved kom *Hans Kr. Nielsen* med i arbejdet. Allerede den 28. oktober året efter var han medindbyder til et møde i Silkeborg, hvor man vedtog at danne en jysk fællesforening, og på den stiftende generalforsamling den 16. april 1888 blev han valgt ind i bestyrelsen. I 1894 blev ledelsen udvidet, og da gled han som næstformand ind i forretningsudvalget. I året 1895 hen på efteråret blev han udnævnt til leder af kontoret i Århus, og derfor måtte han i 1896 fratræde sin gård og flytte til Jyllands hovedstad.

Han var iderig og inciterende, uden at han dog ønskede at være i spidsen; men når fællesforeningen i 1906 startede fabrikker i Viby, havde han en væsentlig andel i, at dette blev gjort, og han blev da også fra første færd

hovedadministrator for virksomhederne. Han blev dog ikke leder af margarinefabrikken; da han selv mente, at dette skulle være en fagmand; men han vedblev at arbejde i fællesforeningen indtil den 1. juli 1924. Han var da lige fyldt 69 år, havde altså en lang og arbejdsfyldt tid bag sig, og han havde været tro mod sine ungdoms-idealiser og den organisation, han havde tjent. Nu skulle han nyde sit otium. Det viste sig dog snart, at kræfterne var gået med. Det gik ned ad bakke, og allerede den 14. februar 1925 afgik han ved døden.

Da *Hans Kr. Nielsen* var ung bondekarl i Rødding, drømte han ikke om, at han skulle få et så rigt og mangesidigt virke, som han fik. Men hele hans naturel, hele hans indstilling var sådan, at han med frisk mod tog fat på de opgaver, som blev betroet ham. Uforsøgt duer ikke, var et mundheld, der for ham var mere end et mundsvejr. Da han kom ind i fællesforeningen, var opgaverne få og små; men de blev efterhånden større og flere, og han voksede med opgaverne, fik mere indsigt og større udsyn; men som tiden gik, så han tydeligt, at hans „eventyr“ kunne ikke gøres om igen. Det slægtled, der skulle afløse idealisterne, igangsætterne, måtte have en skolet og grundig uddannelse. De måtte gennemgå og tilegne sig så stor viden på handelens område som muligt; men de måtte også opøves i en praktisk kunnen, så de ikke var fremmede for det håndens arbejde, som må gøres på ethvert område.

Da *Hans Kr. Nielsen* flyttede til Århus for at blive leder af afdelingen der, tog han familien med og deriblandt sønnen *Frederik*. Også han var født i Rødding, kom til verden der den 27. maj 1881 og var således i sit 16. år, da familien flyttede til sit nye bosted. At faderen ønskede, han skulle uddanne sig til at gøre en indsats på det samme område, hvor han selv arbejdede med ildhu, er såre naturligt, og sønnen kom da i lære og fik sin uddannelse i „Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger“ fra

Frederik Nielsen

1898—1902. Efter endt læretid gennemgik han fra 1902—04 „De brockske Handelshøjskoler“, og derefter pakkede han rejsesækken og drog ud. Han ville se, hvordan storhandelen pulserede i fremmede lande. Han var nu indtil 1907 i Liverpool i England og Hamborg i Tyskland. Da han kom hjem, trådte han straks i „Fællesforeningen“s tjeneste, hvor han fik stilling som fuldmægtig, og allerede 4 år senere blev han forretningsfører. I 1913 blev han direktør, og med denne nye titel fulgte hvervet som leder af kolonialafdelingen. I 1937 blev han førstedirektør.

Frederik Nielsen blev den 13. november 1909 gift med *Johanne Louise Raaschou*, der var datter af overretssagfører *D. A. Raaschou* i Hillerød.

Efterhånden som „F. D. B.“s rammer udvidedes, opdagede man naturligvis også, at der var visse ufuldkomnheder, og derfor begyndte der et vist samarbejde mellem sammenslutninger af brugsforeninger i de nordiske lande. Endnu mens den første verdenskrig rasede, tog *Albin Johansson*, der var formand for „Kooperative För-

bundet“ i Sverige, initiativ til at holde et møde om sagen. Mødet fandt sted i Stockholm i marts 1918, og her vedtog man, at der skulle være samarbejde, og allerede 26. juli samme år holdt „Nordisk andelsforbund“ konstituerende møde på Frognessæteren uden for Oslo, og den nye sammenslutnings merkantile ledelse blev lagt i hænderne på direktør *Frederik Nielsen*, gårdmandssønnen fra Rødning.

Medens *Hans Kr. Nielsen* og *Frederik Nielsen* er vokset op på den jord, der tidligere som fæstegårdsjord hørte under Spøttrup, er *Dahlgaard* vokset op på den frie herregårdsjord; men hans mandsvirke er et synligt bevis for, at han, trods sin tilknytning til det frie hartkorn, ikke har fået herremandsnykker.

Bertel Dahlgaard er født på Hestehave den 7. november 1887 som søn af proprietær *Poul Dahlgaard* og *Johanne Primdahl*. Efter konfirmationen gik han med iver i lag med at skaffe sig viden og indsigt i landbrug, så han engang kunne overtage Hestehave; men heller ikke åndelig udvikling og teoretisk uddannelse måtte forsømmes, hvorfor han i 1903—04 var elev på Jebbjerg højskole og 1904—05 på Dalum landbrugsskole. Det var imidlertid skrevet i stjærnerne, at *Dahlgaard* ikke skulle være landmand og ikke være herre til Hestehave. Han blev nemlig meget syg, og det var klart, at han måtte stile mod et andet mål, hvis han ikke ville lade nogle år svinde hen uden det kraftige virke, som han ønskede sig. Han var så elev på Askov højskole i 1905—06 og 1906—07, hvorefter han drog til København for at læse. Han tog studentereksamen i 1909 og lod sig derefter indskrive ved universitetet som statsvidenskabelig studerende. I 1913 tog han endelig eksamen, hvorefter han i nogle år virkede som manuduktør; men fra 1914 var han også assistent i Københavns statistiske kontor, hvor han udarbejdede en afhandling: „Statistiske oplysninger om husejere i København og Frederiksberg“. I 1920 udkom 1. årgang

af: „Statistisk årbog for København og Frederiksberg“, og ved planlægningen af den var *Dahlgaard* et både interesseret og initiativrigt medlem. I 1918 blev han udnævnt til fuldmægtig ved og i 1922 til leder af Københavns statistiske kontor. I hans embedstid faldt det i hans lod at være både idégivende og medarbejder ved oprettelsen af et folkeregister for København, og dettes oprettelse var selvfølgelig ikke uden indflydelse på den lov, som rigsdagen vedtog i 1924 om folkeregistre for hele landet. Også Københavns kommunale årbøger undergik i *Dahlgaards* embedstid en ændring, så de blev et tro spejlbillede af byens kommunale, sociale og erhvervsmæssige tilværelse.

Allerede fra ung af var *Dahlgaard* stærkt politisk interesseret, og fra 1911 fandtes der i den radikale provinspresse artikler, som han havde skrevet, og hvori han slog til lyd for radikale idéer. Han er blandt andre ting en ivrig tilhænger af grundværdibeskatning og grundværdistigningsbeskatning, idet han anser det som et præventivt middel over for spekulation i grundværdistigningen.

Det var naturligvis ugørligt, at en mand som *Dahlgaard* kunne undgå at komme til at gøre et arbejde for det parti, som han tilhørte, og han blev i 1918 opstillet som Det radikale Venstres kandidat i Østbirk-kredsen. Han opnåede dog ikke valg; men i 1920, da *Hans Nielsen, Dølby*, trak sig tilbage, blev han opstillet i Skive-kredsen, hvor han valgtes, og han har holdt kredsen siden, ved sidste valg endogså med et i forhold til tidligere valg enestående stemmetal. Som følge af sin viden og forhandlingsevne nåede *Dahlgaard* i løbet af få år frem til en indflydelsesrig stilling inden for det radikale parti, og da der i 1929 blev dannet en samlingsregering af socialdemokrater og radikale, var *Bertel Dahlgaard* selvskreven til at indtræde i dette ministerium, hvori han var indenrigsminister. Han gjorde i sin ministertid en betydelig

Bertel Dahlgaard

både saglig og politisk indsats. Han gennemførte i 1933 de nye kommunallove, der trådte i stedet for lovene af 1867. Disse love indeholder en fuldstændig reform af indlemmelseslovene, der selvsagt var blevet forældede og uhensigtsmæssige ved byernes stærke vækst. Han gennemførte ændringer i den kommunale valglov, hvoriblandt var bestemmelsen om direkte valg til amtsrådene. Endnu skal også nævnes den mellemkommunale udligningsfond, der skulle bøde på den ulige beskatning i landets forskellige egne.

Som politisk forhandler har *Dahlgaard* flere gange ydet en ret stor indsats. På dette område kan nævnes kanslergadoliget i 1933 mellem de daværende regeringspartier og Venstre, og for kort tid siden gjorde han et målbevidst arbejde for at få dannet en regering på så bred basis, at den var handlekraftig, fordi den hvilede på et bredt grundlag i det danske folk. Forsøget mislykkedes; men for en ikke-politiker synes idéen bedre, end det resultat, der blev nået.

Som nævnt før, er *Dahlgaard* forhandlingens mand. Han anser samarbejde for bedre end krig. Han ved, at en enkelt mand eller et enkelt parti kan være ensidige, han ønsker gennemførelse af love og vedtægter, der gavner helheden, ja, skaber den. Han ved, at ved samarbejde bliver de værste ensidigheder fjernet, og det er til gavn for helheden, altså det, som regering og rigsdag stadig må have for øje.

Dahlgaard har også været både sendemand og rådgiver i internationalt og internordisk arbejde, ligesom han i kommissioner, nævn og udvalg har ydet bidrag til løsning af mangeartede spørgsmål; men dette må forbeholdes den biografi, der engang skal skrives om ham.

Dahlgaard har været meget brugt i det politiske oplysningsarbejde. Hans fremstilling er klar, og han underbygger sine meninger med et væld af oplysninger fra sin rige viden, ligesom han er en slagfærdig mand over for modstandere.

Den 27. december 1913 indgik *Dahlgaard* i Viborg ægteskab med *Dorthea Poulsen*, der var født i Viborg den 3. september 1885 som datter af stabssergent *Lauge Poulsen* og *Christiane Kristensen*.

DEN OFFENTLIGE FORSORG TAGER FORM

Så langt tilbage som de historiske efterretninger rækker, har der af de forskellige samfund været medlemmer, som var nødstedt. Nogle var det af sygdom og andre ikke selvforskyldte årsager, andre havde selv skylden for deres nødstilstand.

I ældre tider var de nødstedte henvist til privat godgørenhed, og i katolicismens dage var det især klostrene, der ydede hjælp til folk, der ikke selv gennem arbejde kunne erhverve tilstrækkeligt til at opretholde livet; men naturligvis var der også en del, der hutlede sig igennem ved at tigge, og omløbende tiggere var til tider en sand landeplage. I 1522 fandt *Christian den Anden*, at dette forhold måtte ændres, og han forbød alt tiggeri undtagen for udsendinge fra de autoriserede hospitaler; dog kunne øvrigheden uddele tiggertegn, der gav vedkommende personer ret til at betle. Arbejdsdygtige, der forsøgte at betle, skulle jages ud af landet. Ved denne forordning ophørte det af såvel kirke som stat godkendte tiggeri.

Efter kirkeordinansen af 1539 blev det biskoppernes, lensmændenes og præsternes opgave at tage sig af de fattige; men forholdene i den følgende tid var dog dårlige. Endelig kom så i 1708 Frederik den Fjerdes love om betleri. Der blev givet forskrifter, hvorefter fattige — helt eller delvis arbejdsudygtige — skulle behandles. Sådanne havde ret til hjælp i den kommune, hvor de havde haft et sammenhængende treårigt ophold. Alle arbejdsføre,

der henvendte sig om hjælp, skulle sættes til at arbejde, og for at dette kunne ske, blev der i de følgende år oprettet tugt- og manufakturhuse, således i Viborg 1743.

Ved lovene af 5. juli 1803 blev det gjort til absolut pligt for en kommune at forsørge de trængende, der havde haft fast ophold i kommunen i tre år eller derover, og yde øjeblikkelig hjælp til andre, der kom i nød. Til den første kategori skulle der udskrives en fattigskat på kommunens beboere. Udgifterne til sidste kategori skulle udredes af amtet. Fattigvæsenet skulle bestyres af præsten, politimesteren, en stor lodsejer og 3—4 sognemænd.

Retten til hjælp i trangstiltfælde blev yderligere fastslået i grundloven, hvori det bestemtes, at enhver trængende havde ret til offentlig hjælp mod at underkaste sig de forpligtelser, som lovene påbød. Endelig kan det tilføjes, at loven af 6. juli 1867 for landkommunernes vedkommende ophævede den særlige fattigskat, ligesom også fattigdirektionerne bortfaldt, og disses funktioner blev overtaget af kommunalrådene.

Efter 1803 blev der altså nedsat fattigkommissioner i de forskellige kommuner, ikke straks, men efterhånden. Hvornår man startede i Rødding, vides ikke; men i 1812 er man i fuldt arbejde, og vi kigger ind ad døren den 15. december nævnte år, da kommissionen har møde. Mødestedet er præstegården. I formandsstolen troner pastor *Rasmus Henriksen Rosendahl*, og ved siden af sidder kommunens største lodsejer *Nis Nissen* til Spøttrup. Desuden er der sognemændene: *Jens Espersen*, *Peder Bønding*, *Gudike Mortensen* og *Jeppe Gudiksen*. Kommissionen er altså i nøje overensstemmelse med forordningen. I mødet er man travlt beskæftiget med at gøre op, hvad der i årets løb er udbetalt i understøttelse til hver enkelt, og hvor mange penge, der er brugt i alt. Man når til det resultat, at der er udbetalt ordinær understøttelse efter den lagte plan til 32 personer, hvoraf 2 var børn, og der er i 10

tilfælde ydet ekstra hjælp. Den samlede understøttelse beløber sig til 30 tdr. rug, $30\frac{1}{4}$ tdr. byg og 242 rdl. og 32 sk. i penge. Indtægterne overstiger udgifterne med 29 rdl. og 27 sk., som overføres til det kommende år. På indtægtssiden bemærker vi, at der ud over skatter er indgået 45 rdl. i bøder, 11 rdl. i gaver og 10 rdl. i renter af legater, og ved nærmere eftersyn ser vi, at fattiggassen ejer to legater: det spøttrupske legat, der giver 8 rdl. i renter, og det heggelundske legat, der giver 2 rdl. i renter.

Derefter tager kommissionen fat på ligningen af fattigskatten for det kommende år, nemlig $\frac{1}{1}$ 1813— $\frac{31}{12}$ 1813. Dengang var regnskabsåret det borgelige år. Man enes om at udskrive $28\frac{3}{4}$ tdr. rug, $28\frac{7}{8}$ tdr. byg og 152 rdl. og 2 mark i penge, og det viser sig, at Rødding sogns beboere skal rykke ud med $13\frac{1}{8}$ tdr. rug, $13\frac{1}{4}$ tdr. byg og 55 rdl. og 2 mark, Krejbjerg $15\frac{5}{8}$ tdr. rug, $15\frac{5}{8}$ tdr. byg og 97 rdl. Indtægterne i årets løb bliver dog adskilligt højere. De fattiges tavle giver 52 rdl. og 89 sk., man sælger korn for 150 rdl., modtager 43 rdl. og 12 sk. i renter og bøder og 4 rdl. og 36 sk. i gaver, så man bliver i stand til at begynde året 1814 med nogle få skæpper korn og 213 rdl.

Vi kigger lidt i ligningslisten og ser, hvad man ikke undres over, at herren til Spøttrup findes i spidsen; men sognepræsten kommer ind som nummer to; han står endogså over ejeren af Hestehave og mølleren, der dog ellers regnedes til sognets honoratiores. Morsomme, men også lærerige — også for nutidens ligningsmyndigheder — er „vedtegningerne“, som forårsager nedsættelse eller forhøjelse af bidragene. Uden at nævne navne kan anføres: i meget ringe kår — anses for velhavende — fritages for bidrag mod, at han beholder den besvangrede pige og hendes barn — fritages for bidrag formedelst hans vanhæld sidste høst — husmand på aftægt — fritages for bidrag på grund af svære sygdomme — fritages for bidrag, da

han ernærer sine svigerforældre — fritages for bidrag, da hans søn er krøbling.

Som det ses, var man klar over, at den, der havde særlige udgifter, måtte der tages hensyn til ved at lette ham lidt, når skattens mønt skulle udmåles.

Fattigkommissionen holdt møde hvert kvartal, og de løbende forretninger imellem møderne må formanden tage sig af. For det meste går alt sin jævne gang; men til tider er der dog lidt krydderi ved møderne. Et andet fattigvæsen vil prøve at få en fattigunderstøttet godkendt som forsørgelsesberettiget i Krejbjerg eller Rødding, og man værger sig derimod ved alle til rådighed stående midler, og man gør naturligvis gengæld ved at prakke andre et eller andet fattigmedlem på, hvis det er gør ligt, ja, man får formelig indtryk af, at der er gået sport i den slags manøvrer.

Naturligvis udskiftes kommissionsmedlemmerne, dog ikke sognepræsten og herren til Spøttrup. Da man går ind i året 1825, er de menige medlemmer: *Iver Christensen*, *Christen Christensen*, *Peder Nielsen* og *Laurst Sørensen*. Man har ved årsskiftet 31 under fattigforsørgelse, hvoraf 23 er i første klasse, altså folk, der ikke er arbejdsduelige. I anden klasse er der to børn, og i tredie klasse 6 personer, der alle er arbejdsduelige.

Nis Nissen er efterhånden blevet en noget sjælden gæst ved møderne. Han indfinder sig kun ved decembermødet, hvor ligningen for det kommende år skal lægges. Som allerede nævnt, var forholdet mellem sognepræsten og herremanden mindre godt. Om dette har været grunden til dennes udeblivelse fra møderne, vides ikke; men i 1837 går *Nis Nissen* så vidt, at han nægter at underskrive regnskabet. Derved brister formandens tålmodighed. Han indberetter det skete til amtmanden, grev *Ahlefeldt Laurvig*, og spørger, hvordan fattigkommissionen skal forholde sig. Under 15. november 1838 fremsender amtmanden et svar,

det går ud på, at ifølge de derom gældende forordninger har fattigkommissionen ret til at vælge den næststørste lodsejer i kommunen eller en anden af de store lodsejere, som kommissionen mener vil være særligt skikket til hvervet. Udnævnelsen skal ikke godkendes af amtet.

Kommissionen tager i et ekstramøde den 20. november stilling til sagen. Man udskyder *Nis Nissen* og vælger i hans sted sognets næststørste lodsejer, selvejer *Peder Primdahl*, Hestehave. I mødet udfærdiges en meddelelse til proprietær *Nissen* om det skete. Den 22. s. m. farer denne i blækhuset og skriver en besværing til amtmanden over den tort, der er overgået ham. Amtmanden videre-sender besværingen til „Det kongelige, danske Cancelli“, som under 22. januar 1839 svarer, at amtmanden må meddele proprietær *Nissen*, at hans besværing og andræ-gende ikke kan tages til følge.

I slutningen af trediverne sker der også en anden æn-dring. Politimesteren tager del i kommissionens arbejde, ikke personligt; men sognefogden optræder ved hvert års ligningsmøde på politimesterens vegne og efter hans fuld-magt.

Arbejdet går nu sin vante gang; men i aprilmødet 1842 stilles kommissionen pludselig over for noget exceptionelt. Proprietær *Gronbech* til Eskjær havde fremsat forslag om, at der skulle bygges et arbejds-hus for Salling og Skive. Forslaget finder ikke nåde for kommissionens øjne. Den mener, at der på stedet er mere arbejde, end de arbejds-duelige kan overkomme, og til de arbejdsuduelige behøves der intet arbejds-hus. Den peger på, at der måske kunne være grund til at lave et arbejds-hus for løsgivne straffe-fanger, så disse ikke skulle genere ordentlige mennesker.

Da forordningen af 13. august 1841 trådte i kraft, fik fattigkommissionen navneforandring og blev til sogne-forstanderskab, og det første hold af mænd, der efter ændringen forhandlede Rødding-Krejbjerg fattigvæsens

sager, var følgende: *Rasmus Henriksen Rosendahl, Nis Nissen, Jeppe Madsen, Laust Jensen, Berthel Nørgaard, Søren Espersen, Christen Stampe og Niels Laustsen.*

Som man ser ved navnerækken, er *Nis Nissen* atter kommet med, og selv om han ikke deltager i alle møderne, er han dog jævnlig til stede. Ved et møde den 14. april 1848 underskriver han protokollen for sidste gang. Det kan endvidere tilføjes, at pastor *Rosendahl* den 29. juni 1847 underskriver protokollen for sidste gang. I de næste to møder sidstnævnte år lader formanden, proprietær *Nis Nissen*, pastor *Henrichsen* i Balling tilkalde, idet han vikarierer i sognepræsteembedet. Pastor *Brock*, den nye sognepræst, er første gang til stede i mødet den 29. febr. 1848.

Det har vel nok været *Nis Nissen* en udsøgt glæde, efter at pastor *Rosendahl* havde fået ham lempet ud af fattigkommissionen, at møde frem igen, da forordningen om sogneforstanderskaber af 13. august 1841 gjorde ham det muligt, og han blev formand for det nye råd, kunne i protokollen sætte sit navn foran præstens, og han gjorde det. At *Nissen* også tænkte venligt på de trængende i sognet, fremgår af hans testamente. I sogneforstanderskabsmødet den 27. august 1851 fremlagde formanden en ekstrakt af *Nissens* testamente, hvoraf her skal citeres:

„Af mit bo tillægges Rødding sogn — ligeledes betingelsesvis — 2 lodder eller $\frac{2}{50}$ dele, hvoraf oprettes et legat for værdige trængende fattige i samme sogn. Kapitalen bliver at udbetale eller i gode panteobligationer at udlægge til Viborg stiftsøvrighed, og de samme regler at følge, som ere givne for legatet for Hee sogn i enhver henseende, dog med følgende specielle bestemmelser for dette legat: at udbetalingen skal skee ved Spøttrupps ejers — hvem dette endog måtte blive — consens (samtykke), og ikke af sogneforstanderskabets formand eller forstanderskabet alene eller begge i forening, hvorimod Spøttrupps

ejers stemme — i tilfælde af uoverensstemmelse — skal være den afgørende.

Dette legat gives og skænkes dog ikkun til Rødding sogn på den betingelse, at det tillader, at anneksed Krejbjerg adskilles derfra i henseende til fattigvæsenet, ligesom hint sogn har sit særskilte skolevæsen, og at hvert sogn efter adskillelsen beholder sit særskilte hartkorn efter den gamle og nye matricul; thi nægtes sådant, bestemmes for dette tilfælde in subsidium herved, at disse tvende lodder da også skulle tilfalde min afdøde farbroder *Jens Nissens* ugifte datter ...“

Renterne af legatet skulle uddeles til hver termin i portioner, hvis størrelse kunne afhænge af de trængendes antal.

Der forelå i samme møde en meddelelse om, at legatsummen var 13,152 rdl., 4 mark. Ved en forespørgsel til stiftsøvrigheden om pengenes anbringelse, svarer denne, at pengene er anbragt blandt stiftsmidlerne, at sogneforstanderskabet i Rødding vil modtage og skal uddele renterne i overensstemmelse med testamentets bestemmelse, og at det skal aflægge regnskab for uddelingen.

Der sker, set med nutidsøjne, mærkelige ting i Rødding sogneforstanderskab. I 1857 er en mand fra Nordsalling til stede ved et møde. Man handler om hans svigermoder, og til sidst går han ind på at tage hende mig sig hjem mod, at Rødding kommune hvert år betaler ham i penge for en td. rug og en td. byg efter kapitelstakst, og han skal ved hendes dødelige afgang have hendes efterladenskaber.

Det var naturligvis en stor fordel for Rødding sogn at modtage *Nissens* legat, og kravet om særskilt fattigvæsen for sognets vedkommende blev selvfølgelig imødekommet, og man uddelte så legatets renter til værdige trængende, men man gjorde det under fattigvæsenet, og dette fik senere konsekvens med hensyn til visse rettig-

heder. Sognerådet indså, at dette var forkert, og under 30. december 1881 indsendte det en skrivelse til amtet med forslag om, at tildeling af *Nissens* legat ikke skulle have fattighjælps virkning. Samtidig androg sognerådet om, at det måtte få renterne udbetalt med halvdelen til hver termin i stedet for at få et helt års renter på en gang, og at rådet ønskede bemyndigelse til at eftergive sådanne legatnydere, som man mente burde have alle deres rettigheder.

Amtsrådet behandlede sagen i et møde den 28. februar 1882 og tilskriver derefter sognerådet, at det billiger den foreslåede fremgangsmåde, men at der så må aflægges særligt regnskab for legatets anvendelse. Ligeledes bevilger amtsrådet, at den ydede hjælp af legatet eftergives, men i øvrigt er dette en sag, som kun angår sognerådet, og amtsrådet skal ikke godkende sådan eftergivelse.

Ved loven af 1867 var den særlige fattigskat ophævet, og midlerne til de fattiges underhold og hjælp skulle udredes af kommunekassen, ligesom sognerådet skulle påtage sig pligterne, der tidligere havde påhvilet sogneforstanderskabet som særlig fattigkommission, hvorfor denne korte oversigt hermed kan sluttes.

DEN JÆVNE MAND FÅR INDFLYDELSE

I slutningen af 1700 tallet var der røre ud over Europa. De lavere stænder, der før den tid var underkuet af dem, der mente at høre til de udvalgte, gjorde oprør imod deres undertrykkere; de krævede ret til at tale med om folkenes sager, ja, de ville være medbestemmende.

Også inden for vort lands grænser var der røre, og de privilegerede stænder måtte give efter, måtte se magten glide sig af hænde. Kort efter århundredskiftet kom forordningen om fattigvæsenet. Kommissionen, der nedsattes efter denne forordning, fik en sammensætning, der gav de jævne folk flertal, 3 eller 4 jævne mænd af sognet sad sammen med præsten og den største lodsejer.

Allerede den 29. juli 1814, da „anordningen for almueskolevæsenet på landet i Danmark“ løb af stabelen, gik man et skridt videre. Hvert sogn fik sin egen skolekommission, hvori præsten var født formand. Endvidere bestod kommissionen af en eller flere skolepatroner, nemlig de lodsejere, der ejede eller drev arealer med 32 tdr. hartkorn eller derover, og en eller to skoleforstandere, der dog skulle vælges af amtsskoledirektionen, som bestod af amtmanden og amtsprovsten, så den jævne mands indflydelse i skolekommissionen var ret minimal.

Anordningen angående landkommunalvæsenet af 13. august 1841 var atter et skridt på vejen fremad. Den bestemte, at hjemmestyret, sogneforstanderskabet, som det officielt benævnedes, skulle bestå af sognepræsten,

den eller de lodsejere, der ejede 32 tdr. hartkorn i sognet, og 4 til 9 andre mænd, der skulle vælges. Herredsfogden havde ret til at deltage i sogneforstanderskabets møder med stemmeret. For at have valgret og være valgbar skulle man være 25 år, eje eller ved arvefæste drive en td. hartkorn eller eje bygninger med en assuranceværdi på 1000 rdl. eller derover. Valgperioden var 6 år; men halvdelen skulle første gang afgang efter 3 år. Forstanderskabet skulle selv vælge formand, og han skulle lede arbejde og føre brevvekslingen, dog skulle sognepræsten vedblivende være leder og føre brevvekslingen angående fattigvæsen og skolevæsen.

Ved loven om landkommunernes styrelse m. v. af 6. juli 1867 fastsloges, at hver kommune skulle vælge et sogneråd, der skulle bestå af et ulige antal medlemmer. Betingelserne for valgret var de samme som til folketinget. Den mindre halvdel af rådets medlemmer valgtes af alle vælgere; den større halvdel af den femtedel af vælgerne, som året forud havde betalt mest til kommunen. Sognepræsten kunne kun være medlem af rådet, hvis han valgtes. Han vedblev at være medlem af skolekommissionen, men sognerådet skulle vælge 2 medlemmer til denne institution. Fattigvæsenet lagdes under sognerådernes myndighedsområde.

Anordningen af 13. august 1841 trådte i kraft 1. januar 1842, og den 21. februar dette år holdtes det første sogneforstanderskabsmøde. Forstanderskabet bestod af de valgte medlemmer: *Jeppe Madsen, Berthel Nørgaard, Søren Espersen, Laust Jensen, Christen Stampe, Niels Laustsen* og *Christen Jacobsen*, der underskrev med ført pen, samt de to fødte medlemmer pastor *R. H. Rosendahl* og proprietær *Nis Nissen* til Spøttrup. Christen Jacobsen deltager kun i de to første møder.

Det var altså de første spirer til det kommunale selvstyre, der skulle vokse frem, og det kan derfor ikke undre,

at opgaverne i den første tid kun var lidet forskellige fra dem, der behandledes i fattigkommissionen. Det er forsørgelsesspørgsmål, der dominerer i den gamle protokol fra den tid. *Nis Nissen*, der var blevet lempet ud af fattigkommissionen, var atter indtrådt fra 1. januar 1842. Han og pastor Rosendahl holdt dog nogenlunde fred med hinanden; men ved mødet den 7. december 1843 gik det dog galt. Præsten og *Nissen* var uenige om uddelingen af det spøttrupske legat, og det endte med, at forstanderskabet bad „Det kongelige danske Cancelli“ hugge knuden over, „for at ubehagelige stridigheder kan forekommes, og legatets fundats kan vorde efterkommet“. Cancelliet svarer under 19. marts 1844, at amtet måtte træffe afgørelse i tilfælde af meningsforskel. Dette svar huggede ikke knuden over, og da indstillingen i 1844 over dem, som præsten mente, burde have legatet, efter fundatsens bestemmelse blev forelagt ejeren af Spøttrup, erklærede han de indstillede for ukvalificerede, og sagen gik til amtet.

Nissen arbejdede i disse år for at få Rødding og Krejbjergs fattigvæsen skilt ud fra hinanden, og det lykkedes ham. Fra 1. januar 1847 føres der dobbelt regnskab, et for Rødding sogn og et for Krejbjerg sogn, for fattigvæsenets vedkommende. Man kan vist for så vidt sige, at den adskillelse mellem Rødding og Krejbjerg, som *Nis Nissen* i sit testamente stillede som betingelse for sit legat til „værdige trængende fattige“, var fuldbyrdet, før *Nissen* døde i 1848. Et års tid før var pastor *Rosendahl* gået til sine fædre; de to stridige repræsentanter for det gamle enkeltmandsstyre havde lagt op, og symbolsk nok blev næste år det store frihedsår inden for dansk samfundsstyre. Men *Nissens* død blev også fuldendelsen inden for Rødding sogn. Det, der var begyndt med bondefrigørelsen i 1788 og videreført ved udstykningen, endte med, at fæsterne efter *Nissens* død blev selvejere. Røddings bønder

rettede efter den tid ryggen mere selvbevidst; de satte foden på egen jord.

Men selv om man havde fået mere at sige, havde fået større ret til selv at bestemme, mærkede man dog til tider, at man ikke derfor kunne optræde helt ud, som man fik lyst. Man havde et fattighus, og man havde ment, at man kunne undgå at grave en brønd ved det; men her tog man fejl. Der var blevet klaget til amtet, og dette sendte i september 1852 en skrivelse til forstanderskabet, hvori det blev befaleet at lade kaste en brønd, så fattiglemmerne kunne få rent og drikkeligt vand. Brønden skulle laves forsvarligt med dæksel „for at forekomme, at ingen kommer til skade“. Til sidst tilføjes: „Det forundrer amtet, at sogneforstanderskabet ikke af egen drift allerede har ladet pågældende brønd kaste“. Amtet er endogså raffineret nok til at antyde, at Rødding sogn i kraft af legaterne til de fattige er bedre stillet end de fleste sogne. Man ligesom mærker et suk stige op fra de gulnede blade: ak ja, og vi mente at være selvbestemmende.

Da året 1867 ebbede ud, gik det også på hæld med sogne-styrelsernes fødte medlemmer. I Rødding holdt man det sidste møde i sogneforstanderskabet den 4. december 1867, og ved dette møde underskrev pastor *Brix* protokollen for sidste gang.

Det nye sogneråd, som bestod af *Jens Sørensen, Bertel Pedersen, Jeppe Nielsen, Søren Nielsen og Peder Iversen*, holdt dog de fleste møder i Rødding præstegård, og protokollen er stadig ført med præstens hånd; men også dette hører op. Herren til Spøttrup indfinder sig, når renterne af Nissens legat skal uddeles, men ellers ikke.

Sognepræsten var ikke længere i sognerådet; men han var formand for skolekommissionen, og dette voldte senere lidt ståhej. Det var pastor *Fibiger Jørgensen*, der optrådte lidt udfordrende over for sognerådet. Han havde åbenbart lyst til at regere selv, og da sognerådet — måske i ikke

alt for velvalgte ord — gjorde indsigelse, meddelte han dette, at han for fremtiden ville lade en anden læse sognerådets skrivelser, og hvis denne anden fandt, at skrivelserne indeholdt „fornærmelser eller injurier“, ville de blive kastet i kakkelovnen, uden at præsten så dem.

Naturligvis kunne sognerådet ikke finde sig i dette. Der blev klaget til ministeriet, og under 20. september 1889 får skoledirektionen for Salling herreder ordre til „at tildele sognepræst *Jørgensen* en alvorlig tilrettevisning for hans mod sognerådet udviste forhold“.

At præsten har været lidt ilter, fremgår også af, at han en dag i efteråret 1890, da han besøgte skolen og overværede en religionstime, pludselig langede en dreng en ørefigen, da han mente, at han ikke var opmærksom nok.

Den 8. december samme år fremsendte faderen til drengen en klage til sognerådet over det passerede. Dette sendte klagen videre til skoledirektionen, der — efter at have indhentet en erklæring hos præsten — afgjorde sagen derhen, „at dog en anden blandt børnene mindre opsigtsvækkende straffemåde kunne været anvendt, og at skolekommissionens formand, når han besøger skolen for at overbevise sig om dens tilstand, kunne under lignende omstændigheder som den omhandlede bevare sin værdighed ved ordets myndighed både til straf og opmuntring“.

Man skulle tro, at den gæve præstemand derefter ville overveje både sine ord og sine handlinger lidt mere end før, og det så virkelig også ud til, at han var gået i sig selv, som man siger. Han skrev et brev til sognerådet og bad det undskylde hans lidt for iltre opførsel, men kunne dog ikke afholde sig fra at slutte med at skrive, at sognerådet heller ikke havde optrådt helt pænt over for ham, hvortil sognerådet bemærkede, at som man råber i skoven, får man svar.

Men fred blev der nu ikke; thi pludselig averterede præsten om bibellæsninger i skolen, uden at han havde fået sognerådets tilladelse. Sognerådet meddelte ham så, at han ikke måtte bruge skolen, og anviste ham et lokale i brugsforeningen, der kunne rumme flere mennesker end skolen, lå mere centralt og således var bedre egnet til formålet.

Nå, vi får forlade den iltre præst. De forskellige „affærer“ har selvfølgelig virket muntert og oplivende i sognerådet, hvor man ellers brød hovedet med at finde ud af fattiglemmers hjemsted, at dulme gemytterne, når der var strid om veje, om grøfterensning og nedlægning af færdselsstier o. m. a.

Hen mod jul 1891 fik rådet meddelelse om, at particulier *J. P. Refsgaard* i testamente af 28. november 1889 havde bestemt, at der af hans efterladte formue skulle oprettes et legat på 2000 kr., hvis renter skulle uddeles til trængende uden for fattigvæsenet i Rødding sogn, og at legatsummen ville blive udbetalt i juni termin 1892. Man vedtog at andrage amtsrådet om, at sognerådet selv måtte anbringe pengene efter de i fundatsen nævnte vilkår. Tiden gik, og man hørte intet fra amtet om sagen, hvorfor man troede, at alt var i sin skønneste orden, og da pengene blev udbetalt i 1892, satte man dem i første prioritet i boelsmand *Peder Gudiksens* ejendom til en rente af 4 pct. p. a.

Den 5. juli samme år modtog man dog meddelelse om, at pengene skulle anbringes efter reglerne for umyndige børns midler. I fundatsen var der en bestemmelse om, at legatets aktiver skulle forsynes med prohibitiv påtegning af Viborg amtsråd, og den 21. april 1893 fremsendte man panteobligationen for at dette kunne ske.

Som forhen nævnt blev Rødding og Krejbjergs fattigvæsen adskilt pr. 1. januar 1847, og det var især det daværende sogneforstanderskabs formand *Nis Niessen*,

der var ivrig for at få sognene skilt. Ved adskillelsen var det blevet bestemt — også med underskrift af sogneforstanderne fra Krejbjerg, at Hestehave skulle høre til Rødding sogn. Om Nissen løb om hjørnet med de gæve krejbjergboer, og de senere har opdaget det, eller om de har fået på hattepullen af deres vælgere, kan ikke afgøres nu; men da de ved slutningen af perioden forlod forstanderskabet, havde de travlt med at få tilført protokollen, at *Nissen* havde behandlet dem skammelig. Han havde krævet, at hartkornet skulle være det samme; men havde de bare vidst, at Hestehave derved kom til at høre til Rødding, så tvi for en ulykke om de havde skrevet under; men det hele var *Nissens* skyld; for han vidste naturligvis god besked om, at Hestehave kom til Rødding; men han havde overhovedet ikke nævnt det, og nu ville man lette sin samvittighed ved at tilføre protokollen, hvad man mente om hele denne affære.

Ak ja! Papir er tålmodigt, og det var det altså også i 1848. Denne lille passus i den gamle protokol, der som ved et lynglimt viser os, at ikke alle de første sogneforstandere var så drevne, som det kunne have været ønskeligt, var dog sikkert gået ad glemme, hvis ikke ved en senere lejlighed ejeren af Hestehave mente at kunne bruge den.

Da rigsdagen den 9. marts 1893 vedtog loven om kirkers opvarmning, lignede Rødding sogneråd afgiften til dette formål på sognets indbyggere i samme forhold, som de svarede skat af formue og lejlighed, og man medtog følgelig *Poul Dahlgaard* på Hestehave; men han nægtede at betale, og sognerådet lod så pante for beløbet. Der blev naturligvis protesteret mod ligningens lovlighed, og derefter udviklede der sig en formelig duel mellem *Poul Dahlgaard* og sognerådets formand *Anders Krogh*. *Dahlgaard* ville bevise, at han hørte til Krejbjerg i kirkelig henseende, medens sognerådsformanden ville bevise, at han

hørte til Rødning, men at han ganske vist hverken brugte Rødning eller Krejbjerg kirke, da han havde løst sognebånd til Lem-Vejby. Skrivelserne viser, at de to kampaner havde fået blodet i kog. Udtrykkene vejes ikke på guldvægt, ja, der forekommer endogså udtryk, som modparten forbeholder sig at lade nærmere bedømme af rettens folk; men så bliver sindene pludselig noget afsvalede. Fogedretten for Skive by og Sallinglands herreder kom nemlig til det resultat, at Hestehave i kirkelig henseende hørte til Rødning sogn. Der blev så startet et forligsmøde, hvor *Dahlgaard* gik ind på, at han ville betale det pålignede bidrag, også fremtidige bidrag, til Rødning kirkes opvarmning, indtil det af højere autoritet blev afgjort ved resolution, hvordan forholdet skulle ordnes. Udpantningssagen skulle hæves, og omkostningerne skulle deles med halvparten til *Dahlgaard* og halvparten til sognerådet. Forliget er hverken underskrevet eller dateret; men det må være indgået i første halvdel af juni 1896.

I sognerådets møde den 31. august forelå stiftamtets godkendelse af køb af $\frac{1}{2}$ td. land til at opføre et nyt fattighus. Købesummen var 50 kr.

Ved sognerådsvalget i efteråret 1900 forhøjedes medlemmernes antal til 7.

Et af de argumenter, som *Poul Dahlgaard* brugte under striden om bidrag til opvarmning af kirken, var, at børnene fra Hestehave fra 1879 gik i Krejbjerg skole. Dette ophørte 1902, idet ved en overenskomst med Krejbjerg sogneråd børnene fra Hestehave blev henvist til Rødning skole.

I året 1904 blev det kommunale regnskabsårs skæringsdag flyttet fra januar til april, og i denne anledning vedtog sognerådet at opkræve i skat for januar kvartal 1904 $\frac{1}{4}$ af skattebeløbet for 1903.

I 1909 var der to bogsamlinger i Rødning. Den ene til-

hørte valgmenigheden, og den anden, der var opbevaret i Ejstrup skole, lededes af sognerådet. I 1910 brændte fattighuset, og sognerådet solgte brandtomten for 400 kr., og for disse penge samt assurancesummen 2693,25 kr. samt et lån på 6000 kr., opførte man et nyt hus for folk, som nød fattighjælp eller alderdomsunderstøttelse.

Fra 1. oktober 1911 blev der antaget et bestyrerpar på plejehjemmet. For kost, pleje, vask og renlighed skulle der betales dem 75 ører i vinterhalvåret og 69 ører i sommerhalvåret pro persona om dagen, et barn 100 kr. årlig. Der skulle endvidere betales dem 10 kr. for hver begravelse til kaffe med brød.

Den 10. juni 1914 vedtoges en kommunegaranti på 33,000 kr. for andelselektricitetsværket. Sognerådet betingede sig, at værkets vedtægter ikke måtte ændres uden efter forhandling med rådet.

I 1914 gik man ind i den første verdenskrig, og dette satte naturligvis sine spor i sognerådets arbejde. Dog havde man også øje for at bygge op. Den 5. september fremsendtes fra baneudvalget et andragende om et tilskud på 157,000 kr. til en enkeltliniet bane fra Skive til Rødding. Sagen udsattes, for at spørgsmålet den 19. s. m. kunne forelægges kommunens beboere. I nævnte møde var der overvældende flertal for at yde det forlangte tilskud, og sognerådet vedtog derpå i et møde den 24. oktober at gå ind på forlangendet, dog ønskede man, at både fragt- og persontakster for Lem, Lime og Rødding måtte blive ens.

Krigen spores første gang i sognerådet under mødet den 19. september 1914. Indenrigsministeriet meddelte, at sognerådet skulle indstille 2 medlemmer til en prisreguleringskommission, et inden for rådet og et udenfor. Man udpegede *Gudik Gudiksen* og *Knud Knudsen*. Her skal ikke gås i enkeltheder angående sognerådets arbejde i krigstiden, men kun peges på, at det at administrere de

mange ordninger, som krigen affødte, at bøde på den dyrtid, som krigen forårsagede, var et stort arbejde. Der måtte gives dyrtidstillæg og udskrives dyrtidsskat og m. m. For at få forholdene ordnet så godt som muligt holdt sognerådet møder sammen med hjælpekasestyrrelsen og den stedlige prisreguleringskommission. Man får et godt indtryk af, hvordan priserne gik op, når man ser, at den indkomst, som blev fritaget for dyrtidsskat fordobledes fra 1917—1919.

I oktober måned 1930 fremsender bestyrelsen for forsamlingshuset et andragende om tilskud; men sognerådet udsætter sagen for at forelægge skatteyderne et forslag om at gøre huset kommunalt.

Dette må have rygtedes vidt om; thi i november tilsendte *Toft*, Charlottenlund, amtet en skrivelse, hvori han — næst efter at komme med visse antydninger, hvorfor det skal ske — bad amtet forhindre denne transaktion eller få den udsat, til sagen havde været forelagt de skatteydere, der ikke stod i restance med skattebetaling. Ved sognerådets møde den 5. marts 1931 forelå tilbud om, at kommunen kunne overtage forsamlingshuset for den gæld, som påhvilede det, nemlig 9600 kr. til kreditforeningen og 8500 kr. til Rødning sparekasse. Da sognerådet — også før *Tofts* skrivelse — havde vedtaget at spørge skatteyderne, blev dette gjort, og ved et møde den 17. marts stemte 61 for overtagelse af forsamlingshuset, 49 imod, hvorefter sognerådet vedtog at overtage huset, og til at lede det valgte man et udvalg, bestående af *P. Schmidt*, *L. Kr. Larsen* og *Henrik Lavrsen*.

I 1935 vedtog sognerådet at yde Rødning vandværk kommunal garanti for et lån på 42,000 kr. under forudsætning af, at dets 62 medlemmer var solidarisk ansvarlige.

I efteråret 1937 valgte sognerådet *Gudik Gudiksen* til

Kommunekontor og brevsamlingssted

at tiltræde det af indenrigsministeriet nedsatte udvalg til at overvåge restaureringen af Spøttrup.

Samtidig gik sognerådet ind på at støtte jordlovsudvalget med råd og dåd under udstykningen af Spøttrups jorder .

Sognerådet var i slutningen af trediverne optaget af en del vejanlæg, ligesom visse kloakeringsarbejder skulle gennemføres, og samtidig skulle naturligvis kommunens almindelige drift passes. Dertil kom så fredsbruddet i 1939, kun godt 20 år efter, at den første verdenskrig ved Tysklands sammenbrud ebbede ud.

Selv om vi ikke straks blev direkte berørt af krigen, lagde der sig ligesom noget trykkende over det danske samfund. Danmark var nabo til *Hitlers* Tyskland, og vort land havde sluttet en ikke-angrebspagt med *Hitler*; men ingen kunne frigøre sig for den tanke, at denne selvbestaltede diktator overhovedet ikke ville vige tilbage for at bryde sit givne ord og trænge ind over vort lands grænser, hvis han mente, det kunne gavne ham, eller han simpelt hen fik lyst til det. Denne indstilling lagde en dæmper

på folket i al almindelighed, og den gav vore sogneråd i særdeleshed øget arbejde og øget ansvar. Den 9. april 1940 gik vort folks mørkeste anelser i opfyldelse. Denne dag lod diktatoren — trods sit givne ord — sine hære rykke ind over vore grænser og besatte landet, og derved blev tiderne endnu sværere, end de havde været, og ikke mindst led dansk kommunalstyre under fredsbruddet. Fjenderne tog, hvad de havde brug for, ja, hvad de kunne bruge, og dette førte til varemangel og dyrtid.

Rødning sogneråd fik naturligvis sin del af besværet. Pengene kunne ikke slå til. Allerede den 4. december 1940 fik det af amtet lov til at forhøje årets ligning med 25 pct. I januar var man i fuld sving med at administrere dyrtidsordninger, og man vedtog for det kommende år at udskrive 97,500 kr. i skat.

Det var helt naturligt, at et sogneråd under sådanne forhold, kom til at tænke på den tid, da *Frederik den Sjette* gav den jævne borger ret til at tage del i kommunens styre, og der var netop forløbet 100 år fra forordningen om sogneforstanderskaber fremkom, og Rødning sogneråd enedes om at markere hundredeårsdagen. Den 13. august 1941 var det 100årsdagen for anordningens fremkomst; men Rødning sogneråd valgte at mindes overgangen til mere folkeligt styre den 21. februar 1942 på 100årsdagen for det første sogneforstanderskabsmøde i Rødning. Formanden, *Gudik Gudiksen*, var forhindret i at deltage, og *Sigfred Madsen* måtte fungere som leder. Der blev sendt formanden en hilsen, og mødet modtog en tak og en genhilsen fra ham. Man havde valgt at fejre dagen uden alt for stor ståhej. Sognerådet havde indbudt alle forhenværende sognerådsmedlemmer, der endnu var i live, præsterne og lærerne samt kommunens tjenestemænd. Pastor *Tolstrup* holdt en tale, hvori han kort gjorde rede for, hvordan folkestyretanken spirede frem og voksede til, så man kom til et tidspunkt, hvor anden styreform syntes os

at være urimelig. Malermester *M. Damgaard* havde skrevet en munter festsang, og *P. Østergaard Jensen* en versificeret tale. Det virker opmuntrende at læse om disse jævne mænds bramfrie mindefest for folkestyrets gry, især når man husker på, at vort land på den tid var besat af en hær fra et land, hvor man havde skruet styreformen tilbage til middelalderens rå enevælde.

Da finansåret 1941—42 gik på hæld, bad *Gudik Gudiksen* om tilladelse til at træde ud af rådet grundet på hans rigsdagsarbejde. Tilladelsen blev givet, og i et møde den 30. marts samme år valgte man *Sigfred Madsen* til formand, en post, han har haft siden.

Det har sin charme at følge et sogneråds arbejde gennem 100 år ved at studere protokollerne. I førstningen er fattigvæsenets sager dominerende; men dette ændres dels ved ny lovgivning og dels ved ændrede forhold i det hele taget. Skolevæsenet, som i førstningen ingen arbejde gav, er i tidens løb vokset til at give sognerådene meget at tænke over. Det er også økonomisk blevet et stort område for sognerådet. Men på et enkelt område har der været store opgaver at løse, opgaver, som ikke kendtes i den første tid. Der hentydes her til vejvæsenet. Da sognerådene kom til verden, var vejene nærmest spor ud over markerne, og når man prøver at fastholde dette udgangspunkt og så bag efter ser på vejene, som de er i dag, banede, makadamiserede og asfalterede, så forstår man, at sognerådene har haft noget at tage vare på; men man forstår også, at det folkelige islæt i vort styre har gjort gavn, ja, har været nødvendigt.

Hvad siger nu protokollerne om arbejdsfællesskabet? De vidner om, at det praktiske livs mænd står fast på jorden med begge fødder. De har evne til at arbejde sammen. Der kan komme tilfælde, hvor det er vanskeligt at enes om et spørgsmål; men det er sjældent. Reglen er den, at man enes. De jævne mænds deltagelse i styret har abso-

lut været fremmende, og man styrkes i sin tro på demokratiet ved at læse et sogneråds virke gennem 100 år.

Sogneforstanderskabets og sognerådets medlemmer.

R. H. Rosendahl	1842—1847	Hans Kr. Nielsen	1892—1896
Nis Nissen	1842—1848	Anders Sørensen	1892—1897
Christen Jacobsen	1842—1842	Anders Krogh	1895—1900
Jeppe Madsen	1842—1844	Peder Bertelsen	1895—1900
Berthel Nørgaard	1842—1844	Kristen Mikkelsen	1896—1903
Søren Espersen	1842—1848	Niels Stampe	1898—1903
Laust Jensen	1842—1844	Laust Iversen	1898—1903
Christen Stampe	1842—1844	Lavr's Lavrsen	1901—1913
Niels Laustsen	1842—1848	Anton Jacobsen	1901—1909
Søren Ladefoged	1845—1848	Søren Jensen Ejsing	1901—1906
Christen Bertelsen	1845—1846	Jens Laursen	1901—1902
Niels Olesen	1845—1850	P. Kr. Høgh	1903—1904
Jens Sørensen	1845—1850	Villads P. Christensen	1904—1909
Niels Chr. Brock	1848—1864	Hans Kr. Kjærgård	1904—1904
Christen Stampe	1848—1853	Jens Kr. Primdahl	1904—1909
Peder Primdahl	1848—1853	P. Kr. Laursen	1904—1906
C. Møller	1848—1848	Hans Kr. Andersen	1905—1909
Søren Christensen	1851—1856	Hans Peder Larsen	1907—1909
Jens Pedersen	1851—1856	Mads Larsen	1907—1909
N. Breinholt	1851—1867	Jens Jensen	1909—1913
Niels Hansen	1853—1858	Laust Iversen	1909—1913
Niels Laursen	1854—1856	J. P. Laursen	1909—1913
Anders Christensen	1856—1860	Knud Knudsen	1909—1913
Christen Henriksen	1856—1860	Gudik Gudiksen	1909—1917
Thøger Knudsen	1856—1858	Iver Pedersen	1909—1917
Jens Sørensen	1859—1864	Anders Thusgaard	1913—1917
Niels Jensen	1859—1864	Anth. Nielsen	1913—1925
Jens Primdahl	1861—1868	Henrik Lavrsen	1913—1921
Jens Refsgaard	1861—1866	Mads Jepsen	1913—1915
Jens Laursen	1861—1868	Peder Hansen Olesen	1913—1917
Jens B. Brix	1865—1868	J. Johannesen	1915—1917
Niels Hansen	1865—1868	J. P. Laursen	1917—1921
Bertel Pedersen	1865—1870	Søren Kr. Sørensen	1917—1921
Niels Nielsen	1866—1868	Jens Jensen Vad	1917—1921
Jeppe Nielsen	1868—1873	Kr. Nielsen Stampe	1917—1925
Peder Iversen	1868—1873	Jens Kr. Primdahl	1917—1925
Jens Sørensen	1868—1871	Jens A. Godsk	1921—1923
Søren Nielsen	1868—1873	Niels Kr. Husted	1921—1925
Christen Stampe	1871—1876	S. Kr. Kristiansen	1921—1925
Mikkel Laursen	1871—1876	N. P. Nielsen	1921—1929
Jens Primdahl	1874—1879	Anders Thusgaard	1923—1929
Jacob Hansen	1874—1879	J. C. Johannesen	1925—1929
Niels Nygaard	1874—1879	J. P. Laursen	1925—1929
Mathias Nielsen	1877—1882	Henrik Lavrsen	1925—1933
Anders Andersen	1877—1882	P. Schmidt	1925—1933
Hans Kr. Nielsen	1880—1885	Søren Kr. Sørensen	1925—1929
Kristen Stampe	1880—1885	Jens Kusk Mikkelsen	1929—1933
Anders Sørensen	1880—1885	Kristen N. Stampe	1929—1931
Chr. Stampe	1883—1888	L. Chr. Larsen	1929—1933
Jens Kr. Jensen	1883—1888	Sigfred Madsen	1929
Poul Dahlgaard	1886—1891	Chr. Clausen	1929—1933
N. Kr. Bach	1886—1889	J. A. M. Jensen	1931—1937
Henrik Sørensen	1886—1891	Gudik Gudiksen	1933—1942
Berthel Pedersen	1889—1894	Anders Thusgaard	1933—1937
Jens Kristensen	1889—1894	Kristen Nygaard Jensen	1933—1937
Niels Espersen	1889—1897	Poul Kristensen	1933—1943

M. Mortensen	1933—1937	Kristian Jensen	1943
Kr. R. Lavrsen	1937—1943	Ernst Linderoth	1946—1950
Oluf Olesen	1937—1946	Poul Chr. Poulsen	1946
P. Schmidt	1937—1950	Svend Nielsen	1946
L. Chr. Larsen	1937—1943	Martin Kristensen	1946
Johannes Laursen	1942—1946	Anders Pedersen	1950
Chr. Clausen	1943—1946	Chr. Clausen	1950
Kristen, Nygaard Jensen	1943—1946		

Rødning sogneråd 1937.

Fra venstre: Marius Jensen, Sigfred Madsen, kæmner M. Christiansen,
Gudik Gudiksen, M. Mortensen, Poul Kristensen,
Kr. Nygaard Jensen, Anders Thusgaard.

KIRKEN

Kirken er som de fleste af Sallings kirker blevet rejst i den romanske tid; men fra første færd bestod den kun af skib og kor. Begge dele er opført af granitkvadre på skråkantsokkel. Af oprindelige træk findes korets øst-vindue og begge døre bevarede; men vinduet og syddøren er blevet tilmurede. Tårnet er tilbygget i sentgotisk tid. Det har hvælvet underrum, og på sydsiden læser man i jærnankre årstallet 1769, der angiver tiden for en ombygning, hvorved tårnet måske blev prydet med det høje ottekantede spir, der er tækket med spån. Tårn og spir er tilsammen 23 m i højde. Våbenhuset er ligeledes tilbygget i sentgotisk tid; men den oprindelige blindingsgavl har ved en udbedring i 17 hundredtallet fået svungne kamme. Korsarmen mod syd er dels opført af granitkvadre og dels af munkesten. Den er hvælvet og har rundbue ind mod skibet. Den er opført som gravkapel for familien *Below*¹⁾; men i 1866 blev kisterne fjernet og nedsænket på kirkegården. Det er sikkert *Henrik Below*, der har ladet gravkapellet bygge. Om selve bygningen kan endvidere tilføjes, at skib og kor i renæssancetiden er blevet dækket af et noget ejendommeligt tøndehvælv.

Kirken har romansk granitfond, og tidligere fandtes der også et granitalterbord og et vievandskar, også af granit; men da *Niels Breinholt* var ejer af Spøttrup og

¹⁾ Frederik II skødede i 1579 Spøttrup med 76 bøndergårde og 4 møller til rigsråd Henrik Below.

som følge deraf også af kirken, påstod han, at alterdugen blev jordslået, når den lå på et stenbord, og han ville derfor have dette fjernet. En søndag efter gudstjenesten holdt han så uden videre auktion over alterbordet, og de forskellige dele blev spredt omkring på gårdene. Vievandskarret kom således til Kærgårde, hvor det blev brugt til svinetrug. Det var på initiativ af morsingboen *Christen Dahlgaard*¹⁾, at de forskellige dele atter blev samlet og opstillet i haven på Hestehave, hvorfra de senere er blevet overflyttet til Nationalmuseet.

Fra kirkens indre kan endvidere nævnes, at altertavlen er i renæssancestil; men i 1889 er den forsynet med et maleri, en kopi efter *A. Dorph*. Prædikestolen stammer fra 1594 og bærer *Henrik Belows* og hans hustru *Lisbet Skrams* navnetræk. Alterstagerne er fra 1595 og bærer samme navnetræk.

Der findes fire epitafier, hvoraf det ældste er et minde over *Knud Knudsen Brynnild*, der var Røddings første evangeliske præst. Han døde i året 1589, og på epitafiet findes der et godt portræt af ham.

Der er også et epitafium over den næste evangeliske præst, *Erik Christensen*. Han døde 1629. Han var gift to gange, og på epitafiet findes portrætter af familien.

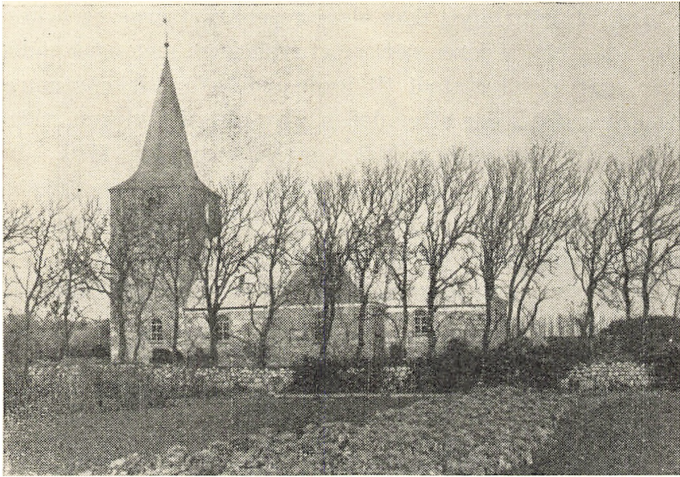
Det tredje er opsat 1695 af præsten *Peder Tornson* „sig og sine 2 hustruer *Mette Hans Datter* og *Mette Laurits Datter* til hukommelse“.

Det fjerde epitafium er over en forpagter *Laurits Nielsen*, der døde 1692.

Endvidere findes der et par mindetavler. Den ene over *Nis Nissen* til Spøttrup, død 1848, og den anden over præsten *Rasmus Rosendahl*, der døde 1847.

I fordums dage kunne så høje herskaber som dem, der

¹⁾ Christen Dahlgaard købte i 1871 Hestehave til sin søn Poul C. Dahlgaard, og han var således bedstefader til forhenværende indenrigsminister Bertel Dahlgaard.

boede på Spøttrup, ikke mente sig med de jævne røddingboer, og de måtte derfor have deres egne stole i kirken. Der var fire reserverede stole. En dobbeltstol, hvor nu degnestolen findes, kaldtes junkerstolen, og lige overfor stod frøkenstolen. En dobbeltstol neden for indgangen til korskirken var reserveret tjenerskabet, og endelig var der en dobbeltstol bag indgangsdøren; men den var forbeholdt møllerfamilien fra Ny Mølle.

I tårnrummet har der tidligere været begravelsesplads. Rummet skiltes fra den øvrige kirke ved et smukt jærngitter, som skal have været en efterligning efter en jærnport i København. Begravelsespladsen var forbeholdt en slægt, som har ejet Spøttrup, og hvis våben prydede gitteret. Det var rosenkrantzernes¹⁾ våben, og dette var også malet sammen med årstallet 1749 på en lukket stol.

Der har også tidligere været et billedprydet pulpitur inde i kirken. Det blev i hvert fald til sidst benyttet af herskaberne på Spøttrup og af de til enhver tid værende præstefamiljer; men for henimod $\frac{3}{4}$ hundred år siden er det blevet fjernet.

Det er naturligvis ikke alene rosenkrantzterne og belowerne, der havde deres særlige gravpladser; men også andre har søgt at blive stedt til jorde inden for kirkens mure. Om de ældste, der efter døden blev nedsat i kirken, vides intet; thi den ældste kirkebog stammer fra 1701. De ældste beretninger er måske gået op i luer, da præstegården brændte en søndag i juli måned 1681, men der savnes altså nøje efterretninger helt ind til 1701.

Med hensyn til begravelser i kirken efter 1701 kan oplyses følgende:

Den 25. august 1704 blev pastor *Lunds* „allerkjæreste kone“ *Elsebet Magdalene Tanke* nedsat i præstebegravelsen i koret.

Den 18. september 1708 blev pastor *Lunds* næste kone *Mette Marie Schou* nedsat samme sted.

I 1710 blev pastor *Lunds* datter *Elisabet Magdalene* nedsat i koret hos sin moder *Mette Marie Schou*.

Den 3. april 1721 blev fru *Karen Reedtz* på Spøttrup „nedsat udi sit sovekammer i Rødding kirke“. Hun var gift med *Axel Rosenkrantz* og er vel indsat i rosenkrantzernes gravkapel.

I 1722 nedsattes en datter af pastor *Haverslev*.

Den 21. august 1728 nedsattes en fru *Lene Rosenkrantz* mellem junkerens og frøkenens stole. Det er ret påfaldende, at hun ikke er ført til *rosenkrantzernes* gravkammer; men dette må vel bero på, at hun ikke var frue på Spøttrup, men har været gift med et andet medlem af familien.

I 1737 begravedes i kirken *Niels Madsen* af Møllerupgård. Der tilføjes, at han var 61 år gammel.

Den 11. februar 1742 begravedes en datter af *Christen Sørensen* på Ny Mølle. Hun var dødfødt og blev nedsat uden for møllerens stol.

Den 27. juli 1746 stedtes velærværdige hr. pastor *Niels Jacobsen Haverslev* til hvile i koret.

Den 5. juli 1752 blev *Christen Sørensen* fra Ny Mølle „nedsat i kirkegulvet næsten lige for kirkedøren“.

Den 12. maj 1756 blev en søn af pastor *Peder Rosenstand* nedsat i altergulvet ved skriftestolen. Sønnen hed *Wallenberg* efter sin moders æt.

Den 11. november 1758 blev samme præsts søn *Georg* nedsat ved sin broders side, og endelig blev pastor *Rosenstand* selv stedt til hvile i kirken den 4. december 1766. Efter mundtlig overlevering skal han være begravet under mandfolkestolene lige over for kirkedøren.

Man kan naturligvis gå ud fra, at der før 17 hundredtallet også var begravet adskillige mennesker inden for kirkens mure; thi i ældre tid var folk svært optaget af at få deres sidste hvilested der. Der kom imidlertid en dag, da autoriteterne forbød at lade folk begrave inden for kirkens mure, og hvor der var begravelser i hulrum under kirkegulvene, blev disse senere tilkastede, især når der af en eller anden grund skete brud på gulvet. Også i Rødding kirke har man sløjftet en sådan begravelse. Det hændte nemlig en dag under altergangen, at der var mange altergæster samlede i koret. I forhold til sin bæreevne var gulvet overbelastet, og det sank. Folk styrtede ned mellem kisterne; men uheldet førte til, at begravelsen blev sløjftet.

Der findes endvidere en bibel fra 1633, altså Kristian den Fjerdes bibel. Foran i bogen er der nogle beskrevne blade, der indeholder forskellige data af adelsslægten *Thotts* historie.

Biblen er — efter indskrift på det første blad — den 26. juni 1758 — tilskrevet kirken i Rødding af *Oluf Thott* og hans hustru *Anna Lindenow*.

Den testamentariske gavetilskrivning foregik på Bjørns-holm. *Oluf Thott* var en ætling af den skånske linje af denne adelsfamilje. De slægtshistoriske data i biblen omhandler hans søskende og hans fader. Faderen var *Holger*

Thott til Søfde og Marsvinsholm i Ljunits herred. *H. Thott* var født på Søfde den 14. juli 1647. Ved sin død var han etatsråd. Han var en tid en velhavende mand, og han havde en for sin tid stor og smuk bogsamling, og biblen stammer sikkert fra denne. Han døde den 19. november 1699 i København. Den 8. maj 1672 viedes han på Egholm til *Helvig Olufsdatter Rosenkrantz*, så *Oluf Thott* var gennem sin moder i familje med de daværende ejere af Spøttrup. Men også bedstemoderen var en *Rosenkrantz*, idet bedstefaderen *Otto Thott* til Næs, Eriksholm og Søfde m. fl. den 14. maj 1643 i Malmø indgik ægteskab med *Dorte Holgersdatter Rosenkrantz*. Dette slægtskab med den rosenkrantziske familje er åbenbart årsagen til, at nævnte bibel blev skænket til Rødding kirke, der ejedes af *Rosenkrantz* til Spøttrup. Om *Oluf Thott* kan i øvrigt meddeles, at han er født på Marsvinsholm den 22. august 1676. Han var først page, men gik så militærvejen. I 1704 trådte han tilbage med kaptainskarakter. Han flyttede så til Bodumbisgård for at støtte sin moder, der var blevet sindssyg, senere flyttede han til Viborg. Den 16. oktober 1707 viedes han i Roskilde klosterkirke til *Anne Christiansdatter Lindenow*. Han døde den 29. januar 1759 på Bjørnsholm, og hans hustru døde allerede den 16. marts 1760. De ligger begge to begravede i Sønderholm kirke.

Kirkegården.

For et par slægtled siden havde kirkegården et helt andet udseende end nu. Den var overgroet med græs fra ende til anden, og i dette græstæppe lå så gravene som små tuer. Græsset skulle naturligvis holdes lidt i ave, for at det hele ikke skulle se alt for vildt ud, og man auktionerede derfor græsset bort til den højstbydende. Den, der blev højstbydende, lod så græsset slå og bjærge som hør; thi det var naturligvis ikke tilladt at lade kirkegården af-

græsse ved kreaturer. Der fandtes også tidligere — ligesom på andre kirkegårde dengang — en stor, åben kalkkule, hvori man havde læsket kalk, der kunne anvendes, når noget skulle istandsættes.

Det var ikke meget med at pynte grave på den tid, selv om der nateurligvis fandtes en blomst eller en busk på i hvert fald nye grave. Det var som en slags tegn på, at de afdøde ikke var helt glemt af slægt og venner. Mindsten var derimod ikke kendt, hvad vel sagtens hængte sammen med, at beboerne slet ikke havde råd til den slags flothed. Der var enkelte kors, nogle af træ og andre af jærn. Der stod således et trækors på en grav, der husede de jordiske levninger af en sognefoged og lægsmand, og han var dog en så æstimeret mand, at han var blevet benådet med dannebrogordenens hæderskors. Der fandtes også nogle få jærnkors på kirkegården, men nu er der kun et tilbage, og det er endda rustet over og står lænet op ad et stakit. Det er et minde over en ungkarl af *kirker-nes* familje. Han kom ulykkelig af dage, idet han en dag, da han kastede rug, fik et krampeanfald og faldt om i rugdyngen, hvor man senere fandt ham kvalt.

Nu er der to indgange til kirkegården, en mod øst og en mod vest. Tidligere var der ingen indgang mod øst, men derimod både mod syd og nord. Ved gangen, der førte fra den sydlige indgang, lå en del af pastor *Lillelunds* familjemedlemmer. Indgangen mod nord var ret ud for våbenhuset. I indgangen var anbragt en låge; men da den undertiden stod åben, fandt man på at sætte en hvirvel, så kunne ingen kreaturer gå ind på kirkegården. Fra indgangen gik der en kirkesti til brug for knudboerne. Den gik lige syd for laden til den gård, hvis stuehus nu er afholdshotel. Der var også flere stier; men nu er de borte. Det er lettere at cykle ad en vej end gå ad en sti, og på nogle af de nedlagte stier vokser der nu korn og roer.

På kirkegården ligger nogle af Røddings præster begravet. Blandt dem kan nævnes den første valgmenighedspræst *Jacob Jacobsen Bjerre*, på hvis grav der er anbragt en natursten. Også pastor *Brix* ligger begravet her. Der siges, at han, før han døde, selv valgte sin begravelses-

plads. Pastor *Brock* og frue ligger lige syd for hovedindgangen. Også pastor *Rosendahl* har sit sidste hvilested her.

Gærdet omkring kirkegården må til tider sættes om; sidste gang blev det gjort af en mand ved navn *Erik Kræmmer*. Da *Hans Kirk* var kirkeværge, lod han plante asketræer langs kirkediget.

Den, der er så gammel, at han har set den græsovergroede kirkegård med de små tuer, som angav gravene, glæder sig over, at Rødding af i dag har en pæn og velplejet kirkegård, hvor alt er sirligt, og hvor der altid er orden.

Præster i Rødding.

Om præster i Rødding før reformationen ved man næsten intet. Dog kendes den sidste. Han hed hr. *Anders*. Når han kendes endnu, er det, fordi han deltog i et fælles præstemøde, som superintendent *Kjeld Jull* holdt med præsterne i Hindborg og Rødding herreder i Oddense kirke, den 27. oktober 1549, kun 5 uger efter sin ordination til stiftets kirkelige overleder.

Af de præster, som var til stede, nævnes hr. *Anders* fra Rødding, og han er en meget vigtig person; for han har først været skriver og så provst på Spøttrup i to bispers og tre provsters tid. De to bisper er *Erik Kaas*, biskop 1512—1520, og *Jørgen Friis*, biskop fra 1520—1536. Hr. *Anders* er altså tiltrådt engang mellem 1512—1520, og han har sikkert samtidig været præst i Rødding. Stillingen på Spøttrup har vel været official for biskopperne, og måske har de høje herrer ment, at det var lettest at lade ham lønne med embedsindtægterne ved Rødding sognekald.

Hvornår han døde vides ikke; men i 1568 var den mand, som man ellers anser for den første evangeliske præst i Rødding, nemlig *Knud Knudsen Brynild*, indehaver af

embedet. Hr. *Anders* har altså været den sidste katolske præst og den første evangeliske. Han har altså i egentligste forstand gjort reformationen med.

Knud Brynild var student fra Ribe. Han var i hvert fald en del af embedsårene provst for en del af Salling. Han var gift med *Anna Christensdatter* fra Viborg. Han døde 15. august 1589, og der er et epitafium over ham i kirken, ligesom hans navn var indstøbt i kirkeklokken.

Også efterfølgeren *Erik Christensen* var provst i Rødding og Hindborg herreder. Han var gift med formandens enke. Han afgik ved døden den 18. april 1629, og der er et epitafium over ham, der beretter, at både han og hans ægtemage er begravet i kirken.

Hvem der var præst fra 1629 og til 1650, eller om der har været mere end en præst i denne tid, ved man intet om; men i 1650 tiltrådtes embedet af *Peder Tornson*, kaldet *Rye*, vistnok fordi han stammede fra byen af dette navn. Han var to gange gift, først med *Mette Hansdatter* og senere med *Mette Lauridsdatter*. Han blev provst i 1690, og der findes et epitafium i kirken over ham og hans hustruer.

Allerede den 30. marts 1686 var *Torn Pedersen*, altså en søn af *Peder Tornson*, blevet kaldet til Rødding som adjunctus et successor, medhjælper og efterfølger. Man udtrykker det også undertiden cum spe sucessionis, med håb om efterfølgelse. Han fik imidlertid ikke meget ud af løftet om at blive faderens efterfølger; thi han døde allerede i oktober måned samme år som faderen. Der vides ikke stort om ham. Det kan dog tilføjes, at han tog præsteksamen i 1665.

Den næste sognepræst hed *Hans Pedersen Lund*. Han var lollik, født i Naskov som søn af borgmester *P. Hansen* og *Karen Christoffersdatter*. Han endte sine studier i 1688; men hvad han har taget sig for i årene, til han kom til Rødding, vides ikke, dog har han ikke været præst;

thi han blev først ordineret, da han tiltrådte embedet i Rødning. Han var tre gange gift. Hans første kone hed *Elsebet Magdalene Tanke*. Hun blev begravet den 25. august 1704 i Rødning kirke. Han indgik nyt ægteskab i 1706 med *Mette Marie Schou*, der efter *Wiberg* skal stamme fra Kjeldgård. Hun blev begravet i Rødning kirke den 18. september 1708, hvorefter han ægtede *Kirstine Magdalene Pedersdatter Rosenstand*. Hun var født i Viborg og var datter af ritmester *Peder Rosenstand* til Hessel og *Karen Foss*. Efter mandens død blev hun gift med efterfølgeren *Niels Jacob Lauritsen Haverslev*. Pastor *Lund* døde i 1716. Efterfølgeren var en præstesøn fra Haverslev-Beistrup i Øster Han herred, og den nye præst havde taget navn efter sit fødesogn. Faderen hed *Laurits Hansen* og moderen hed *Karen Nielsdatter*; men hende erindrede han ikke. Hun døde, da sønnen var 8 år. Pastor *Lunds* første kone har sandsynligvis været en søster til den nye præst. Pastor *Haverslev* var født den 4. april 1683. Han blev sat i Ålborg latinskole, blev i 1702 indskrevet som studerende ved universitetet og blev allerede kandidat i 1706. I 1712 blev han kaldet til personel kapellan i Nibe og blev ordineret den 23. december nævnte år. I Rødning blev han gift med formandens enke, og da hun døde i 1734, giftede han sig med *Christine Pedersdatter Wallenberg*. Hun var datter af pastor *Wallenberg* i Øster Hornum i Himmerland. *Wallenberg* stammede fra Norge. *Haverslev* døde den 27. april 1746 og blev begravet i kirken.

I Rødning mærkede man ikke stort til et præsteskitte; thi allerede den 12. marts 1745 var den afdøde præsts søn *Peder Nielsen Rosenstand Haverslev* blevet kaldet til adjunctus et successor, og han overtog straks embedet. Han var født 1718, tog studentereksamen fra Viborg latinskole 1738 og blev kandidat 1742. Efter at han havde overtaget embedet, giftede han sig i Ålborg den 29.

september 1747 med *Maria Kirstine Heug*, der var født 1726 og døde 1785 som sindssyg. I ægteskabet var der 10 sønner og 2 døtre. Præsten har åbenbart ikke haft fantasi til at finde på navne til så stor en flok; for han gav dem navne efter rækkefølgen, f. eks. Otten og Nien. Præsten døde i 1766, og han var — i hvert fald ved sin død — en meget fattig mand. Han blev begravet den 4. september.

Den følgende præst hed *Hans Christian Sinding*. Han var søn af pastor *Christen Pedersen Sinding* i Vorde-Fiskbæk og *Else Marie Hessel*. Han blev født den 2. august 1712 og nåede frem til at blive kandidat 1739. Han blev den 8. november 1743 kaldet til sognepræst i Lime og blev ordineret 4. december samme år. I 1746 blev han gift med formandens enke *Marie Sophie Poulsdatter Stauning*. I 1766 blev han provst for Hindborg og Rødding herreder, og endelig den 16. januar 1767 kaldet til Rødding. Hans virketid her blev ikke lang; thi han døde allerede den 17. januar 1769. Han døde pludseligt en dag, mens han læste med konfirmanderne. Et gravskrift over ham meddeler, at han var nidkær og sandhedstro, „en stjerne af første rang på Guds kirkes himmel“.

Den 10. marts 1769 fik Rødding en ny præst, nemlig *Henrik Johansen Mehl*. Han var født i Viborg som søn af juveler og hospitalsforstander *J. Mehl* og *Maren Mouritsdatter Graae*. Han var født den 15. februar 1735, tog studentereksamen fra Viborg latinskole 1754 og blev allerede kandidat i 1756. Den 3. december 1762 blev han kapellan i Hjerk-Harre, hvortil han var kaldet på succession; men da embedet i Rødding blev ledigt i 1769, søgte og fik han det. Han ægtede samme år *Elisabeth Kirstine Brask*. Han var en velbegavet, nidkær, men ivrig mand, og denne sidste egenskab skaffede ham en del ubehageligheder, især med krejbjergboerne. De havde for skik at gå ud og ind af kirken efter behag, medens præsten prædikede. Da en henstilling om at holde op med denne usømme-

lighed ikke hjalp, lod præsten kirkedøren låse, når han gik på prædikestolen. Men heller ikke dette kunne holde menigheden fra den gamle sædvane. Døren blev brudt op med magt. Disse stridigheder tog så stærkt på præsten, at han græmmede sig ihjel. Han døde den 9. marts 1784.

Den følgende præst var *Hans Jacob Erreboe Lauritsen Lillelund*, som var født i Fåborg den 4. marts 1746, hvor forældrene *Laurits Lillelund* og *Barbara Maria Lund* dengang boede; men i 1754 flyttede de til Jordløse, hvor faderen var blevet sognepræst. Sønnen blev student fra Frederiksborg latinskole 1763 og kandidat 1767. Han begyndte sin præstevirksomhed i Vildbjerg, hvortil han blev kaldet den 25. april 1776, og 5. maj 1784 blev han forflyttet til Rødning. Her giftede han sig med formandens enke. Der var ingen børn i ægteskabet, men konens og stedbørnenes lidt flotte vaner førte til, at han altid var i armod. Da han døde — 2. påskedag 1797 — var den økonomiske tilstand i hjemmet en sådan, at enken fragik arv og gæld. Enken døde i N. Andrup 1810. Hans eftermæle lød på, at han var en stille, sagtmodig og kundskabsrig mand, der længe erindredes af sine sognebørn.

Den 7. juli 1797 fik Rødning for første gang en præst, der ikke døde i embedet. Manden var *Lorents Juhl*, der var født i Helsingør 1761. Forældrene var daværende residerende kapellan i Helsingør *Frederik Lorentsen Juhl* og *Elisabeth Birgitte Bartholin*. *Lorents Juhl* blev student fra Helsingør latinskole 1779 og kandidat 1785. 1789 blev han residerende kapellan i Klim, Torup og Vust og i 1792 sognepræst i Liørslev og Ørding på Mors. Hans virketid i Rødning blev ca. 12 år, idet han den 29. april 1809 blev forflyttet til Førslev på Sjælland. Han døde den 8. juni 1833. *Juhl* blev gift første gang den 8. juli 1789 i København med *Charlotte Würtzen*, datter af *Christian Heinrich v. Würtzen* og *Anna Margrethe Juhl*. Hun var noget påvirket af at være af adel og indvirkede måske nok lidt

uheldigt på sin mand, der ikke alene havde gode gaver, men også var kolerisk. Hans lidt hastige sind kom dog sjældent til udbrud over for den jævne mand og kvinde, og hans sognebørn holdt af ham og mindedes ham med glæde, efter at han var draget til andre egne. Når han flyttede fra Rødding, skyldes det vist to ting. For det første syntes fruene ikke, at der kunne fås en passende omgangskreds, og hun følte sig derfor ene, og for det andet kunne pastor *Juhl* ikke enes med proprietær *Nissen* på Spøttrup, der var ejer af Rødding kirke; men hans agtelse over for alt, hvad der havde med kirke og religiøsitet at gøre, var ikke stor. Det kunne ikke undgås, at to så stejle mænd som præsten og proprietæren måtte støde sammen, og lærer *Jacobsen* fortæller da også, at det kunne udarte til håndgribeligheder. Engang mødtes de to stridbare herrer, begge til hest, ved Rødding Grundvads åløb. Hvad de kom i uoverensstemmelse om, vides ikke; men en ordstrid endte med, at de begge sprang af hestene og begyndte at traktere hinanden med ridepiskan. „Slaget“ endte med, at proprietæren måtte tage flugten, og han søgte hjem til Spøttrup for at dulme smerterne efter præstens drøje piskeslag. Det siger sig selv, at et sådant forhold mellem kirkeejer og præst måtte virke generende, og pastor *Juhl* valgte altså at søge andet embede; men efter at han var flyttet til Sjælland, lod han sig forlyde med, at hvis proprietær *Nissen* ikke havde været, var han sikkert forblevet i Rødding til sin dødsdag. Få år efter, at han var kommet til Førslev, døde hans hustru, hvorefter han giftede sig med enken efter formanden i embedet *Henriette Sophie Bradt*.

Den næste sognepræst, der blev kaldet til Rødding den 6. oktober 1809, stammede fra Heils i Haderslev amt. Han hed *Rasmus Henriksen Rosendahl* og var søn af degnen i Heils, *Thomas Henriksen Rosendahl* og *Anna Maria Johansdatter*. Sønnen var født 26. januar 1776 og blev

student fra Haderslev latinskole 1792 og kandidat 1796. I 1797 blev han lærer ved *Basedows* institut og året efter tillige kateket ved Petri kirke i København; men allerede 4. april 1800 blev han kaldet til sognepræst for den på det tidspunkt halvt tyske menighed i Frederiks, et embede, som han i oktober måned 1809 ombyttede med sognepræstembedet i Rødning, og her virkede han til sin død den 17. august 1847.

Han blev gift første gang i 1798 med *Anna Henrikke Hoff*, datter af købmand i København *Ernst Peter Hoff* og *Karen Jensen*. Konen døde 20. juli 1811. *Rosendahl* giftede sig igen 3. januar 1812 med *Amalie Frederikke Selmer*, datter af byfoged i Skive, kancelliråd *Ole Selmer* og *Kirstine Knudsen*.

Pastor *Rosendahl* var en alvorlig mand, værdig i al sin færd, og han var en dygtig og ualmindelig nøjagtig embedsmand. Han var tilbuddt provsteværdigheden, men tog den ikke. Han var bange for, at han ved at kræve samme nøjagtighed af præsterne og lærerne i provstiet, som han selv gennemførte og holdt af, ville skaffe sig mange uvenner, og han mente, det var for høj en pris at miste venner for at blive provst. Også han skulle samarbejde med *Nis Nissen*, og dette samarbejde førte til flere stridigheder mellem de to mænd. Selv om pastor *Rosendahl* vel tiest havde retten på sin side, førte forholdet dog til, at hans opførsel over for herren til Spøttrup ikke altid var, som den burde have været. *Rosendahl* samlede sig en stor tilhørerskare både i og uden for sognet, og han var godt lidt af sine sognebørn.

Ved *Rosendahls* død overgik embedet til *Niels Christian Brock*, der var født i Simsted den 22. juli 1788. Han var søn af lærer *Niels Brock* og *Anna Hansdatter Billeschou*. Han tog studentereksamen fra Randers latinskole 1809 og blev teologisk kandidat i 1818. Den 25. juni 1820 blev han kaldet til personel kapellan i Vammen-Bigum og Lindum.

Den 5. maj 1822 forflyttedes han til Tjele-Vinge som sognepræst, og den 13. oktober 1830 ombyttede han dette embede med sognepræstembedet i Bjerring-Mammen og modtog endelig den 9. november 1847 ansættelse som sognepræst i Rødding. Den 27. april 1823 ægtede han *Anna Frederikke Christine Svendsen*, der var datter af forvalter på Skjern *Anders Svendsen* og *Elisabeth Sandberg*.

Naturligvis måtte også pastor *Brock* samarbejde med kirkeejeren; men *Brejnholt*, selv om han nok kunne være egensindig, var dog så imødekommende at lade kirkeklokken omstøbe. Han lod sætte både sit eget og sin kones navn på klokken; men derefter tilføjedes den gamle latinske indskrift. Den lyder i oversættelse:

Til din pris, Herre, lad mig lyde
og mange til dit hus indbyde.

Omstøbningen skete 1860. Oprindeligt stammede den vel fra pastor Brynilds tid; thi hans navn stod på den.

Pastor *Brock* var ingen stor taler; men han var en ydmyg mand, der vidste, at hvad vi har, er nådegaver, som vi senere skal gøre regnskab for. I 1861 fik han en kandidat *Bork* som hjælpepræst. Det var en mand, der ret hurtigt skaffede sig en stor og trofast tilhørerskare; men pastor *Brock* tog med sindsro, at det gik sådan. Samme år døde hans kone, og han selv levede kun små fire år efter den tid; han døde den 11. marts 1865.

Den 10. juli 1865 tiltrådte den nye sognepræst, *Jens Bøggild Brix*. Han var født i Ålborg den 3. november 1815, tog studentereksamen fra sin fødebys latinskole 1833 og blev kandidat 1839. Den 11. januar 1844 blev han kaldet til sognepræst i Tjele-Vinge, og den 23. september samme år indgik han ægteskab med *Anne Marie Nørschou*, datter af hestemøller, senere økonom på Regensen *Hans Chr. Nørschou* og *Elna Ollman*.

Da pastor *Brix* tiltrådte, rejste kapellan *Borch*; men det

viste sig inden længe, at pastor *Brix* ikke kunne samle den del af menigheden, som var sluttet op om kapellanen, og da så pastor *Kirkebye* i sommeren 1870 kom til Lem-Vejby, var der en del af menigheden, der søgte til ham, og andre søgte til *Glud* i Jebjerg. Pastor *Brix* blev også snart lidt svag, hvorfor han tog sønnen *Harald* til kapellan. Han var afholdt af menigheden og fik igen lidt samling på den; men så døde pastor *Brix* den 29. april 1877, og dermed hørte også sønnens virke op.

Den 5. juli 1877 blev den nye præst kaldet. Han hed *Carl Kratzenstein Stub Jørgensen* og var født i Århus den 19. februar 1824 som søn af portrætmaler *Søren Møller Jørgensen* og *Frederikke Louise Bendixen*. Han blev student fra Århus latinskole 1844, kandidat 1855 og samme år lærer ved Holmens sogneskole. Den 16. september 1852 blev han kapellan pro loco i Farum og den 24. maj 1870 sognepræst i Durup-Tøndering. Den 2. december 1859 indgik han ægteskab med *Magdalene Marie Christine Johnsen*, datter af gehejmekonferrensraad *Vilh. Ferd. Johnsen* og *Anne Johanne Thuesen*. Hustruen døde allerede den 20. november 1862, og *Jørgensen* giftede sig for anden gang den 29. december 1864 med *Thora Mathilde Christine Petersen*, datter af toldassistent i Roskilde *Peter Georg Conr. Petersen* og *Johanne Caroline Cecilie Meldola*. *Jørgensen* havde ikke været i Rødding ret længe, før han måtte søge lægehjælp for en stærk, nervøs hovedpine, der efterhånden blev til sindssyge, og han måtte allerede den 31. december 1880 fratræde embedet. Han kom sig dog senere, og han tog bopæl på Gammelgård i Skive.

Den 18. marts 1881 blev *Georg Vilhelm Sodemann* kaldet til sognepræst i Rødding. Han var født den 3. oktober 1836 i Rostock som søn af postsekretær, købmand, senere forpagter af Gedsergård, ejer af Skovgård ved Hals *Hans Jak. Sodemann* og *Dorothea Catharine Marie Lietze*. Sønnen blev sat i Nykøbing latinskole; men han havde fået

lyst til det mere frie liv på landet, og han forlod skolen for at gå til landvæsenet. Senere var han et år på Rødding højskole. Han siger selv: „Først 27 år gammel fik et længere ophold ved en præsts sygeleje mig til at tage den beslutning at studere theologi“. Studiets optagelse hindredes ved, at han blev indkaldt til krigstjeneste; men kort efter krigens slutning tog han til København for at læse, og han tog studentereksamen som privatist i januar 1865. 1867 fik han dansk indfødsret, og 1869 blev han kandidat. Den 16. juni 1871 blev han persond kapellan på Bogø. Den 20. oktober 1873 sognepræst på Anholt. Den 7. august 1876 sognepræst for Hjortlund-Kauslund. I Rødding blev han kun fire år. Han blev så den 10. juni 1885 forflyttet til Veggerby-Bislev, og endelig flyttede han igen teltpælene den 30. november 1899, da han flyttede til Nørholm, og der døde han den 18. juni 1902.

Den 27. juli 1871 ægtede han *Christiane Møller*, der var født i Radsted den 22. marts 1841 som datter af stiftsprovst dr. phil. *Hans Ulrik Møller* til Thoreby og *Marie Lovise Hulda Sidenius*.

Den 3. december 1885 blev der kaldet en ny mand som sognepræst i Rødding, og det var en lærd mand. Han hed *Jacob Scavenius Fibiger Jørgensen* og var født den 6. december 1854 i Rendsborg som søn af herredsfoged *Thorvald August Brown Jørgensen* og *Nicoline Marie Fibiger*. Han tog studentereksamen fra Odense latinskole 1872, og i 1876 fik han accesit for besvarelsen af den teologiske opgave: „Om de såkaldte sibyllinske orakler“. Han var så en tid huslærer i Jylland, men kom tilbage og blev kandidat i 1880. Han var derefter alumnus på Borch's kollegium fra 1880—1885 og var samtidig beskæftiget med undervisning og studeringer. Han var således kateket ved Holmens kirke 1881. I Rødding var han, til han den 25. januar 1904 blev forflyttet til Egelevmagle. Han har dels under navn og dels anonymt skrevet artikler i „Fra

Bethesda“ og „Kristeligt Dagblad“. I 1885 udgav han sammen med *Vilh. Balslev* en oversættelse af *Lightfoots*: „Apostelen Paulus's brev til menighederne i Galatien“, og han har besørget en bearbejdelse af oversættelsen af *C. H. Spurgeons*: „Mark-Prædikener“ og skrevet en indledning dertil. Den 24. maj 1886 ægtede han *Agnes Adelaide Ussing*, datter af nationalbankdirektør m. m. *Werner Jasper Andreas Ussing* og *Adelaide Rosoura Constance Amalie Schrum*. Pastor Jørgensen døde i 1921¹⁾.

Den 5. april 1904 blev *Jeppe Petersen Jepsen* kaldet til Rødding. Han var født den 7. januar 1869 i Sædding som søn af lærer *Niels Pedersen Jepsen* og *Ane Theodora Petersen*. Han blev student fra Ribe latinskole 1888, var alumnus på Borchs kollegium fra 1890—94 og blev kandidat i 1894, den 23. januar 1898 kaldet til personel kapellan i Ormslev-Koldt, den 16. november 1898 residerende kapellan i Thisted. Han var præst i Rødding til 1915. Den 11. april 1899 ægtede han *Marie Mathea Gudme*, datter af provst *Iver de Hemmer Gudme* og *Maria Kirstine Larsen*.

I 1915 blev embedet besat med *Anders Therkelsen Nyborg*. Han var født den 26. december 1863 i Bjerlev. Hans forældre var gdr. *Anders Therkelsen* og *Ane Marie Jessen*. Han tog studentereksamen fra Fredericia 1886 og blev teologisk kandidat 1892. Han blev så i 1893 kaldet til sognepræst i Lomborg-Rom, men tog sin afsked i 1898 for at blive medhjælper ved St. Johannes kirken i København. I 1903 blev han residerende kapellan ved Nazareth kirken og førstepæst ved Fredens sognedistrikt. Han forlod atter København i 1906, da han blev sognepræst på Fur. Han fraflyttede Rødding 1920.

Han har øvet en del skribentvirksomhed. Han har således blandt andet skrevet prædikener og småstykker i kirkelige blade. Han skrev også lejlighedssange, hvoraf

¹⁾ Om Fibiger Jørgensen og sognerådet se side 77—79.

„I Ventiden“ er optaget i Indremissions sangbog. Sammen med *H. H. Brandt* udgav han i 1905: „Gå hen og se Guds Værk“.

Den 30. marts 1890 indgik han ægteskab med *Jørgine Cathrine Jensen*, datter af gårdejer i Ølsted ved Horsens *Hans Peder Jensen* og *Karoline Cicilie Jørgensen*.

Efter pastor Nyborgs afrejse blev embedet i 1920 besat med *Olaf Emil Madsen*, der var født i Fåborg den 16. oktober 1878, hvor faderen var købmand. Han tog studentereksamen i 1900 og blev teologisk kandidat i 1907. Samme år blev han personel kapellan i Stenmagle-Stenlille og 1910 kaldskapellan i Korsør-Tårnborgh. I 1915 kaldedes han til sognepræst i Sønder Felding, i 1920 flyttede han til Rødning, som han forlod 1929 for at blive sognepræst i Levring-Hørup.

Den 10. januar 1911 blev han gift med *Elisabeth Clausen*, en godsejerdatter fra Gudmundstorp ved Lund.

Den mand, der blev efterfølger i 1929, hed også *Madsen*. Hans fulde navn var *Christian Michael Madsen*, og han var født den 16. juli 1880 i Herning, hvor faderen var murermester. Han var ikke teolog, men havde i 1904 bestået den for missionærer anordnede prøve og var derefter fra 1905—29 missionær i Kina. Han var præst i Rødning til 1935, da han forflyttedes til Resen-Humlum. Han ægtede den 22. juni 1917 *Nora Christensen*, der var født den 17. marts 1889 i København, hvor hendes fader var skræddermester.

Da *C. M. Madsen* rejste, blev embedet besat med *Rasmus Tolstrup*, der fødtes den 11. april 1906 i Lyngby ved Trustrup, hvor faderen var gårdejer. Han tog studentereksamen fra Rønde i 1929 og blev teologisk kandidat i 1934. Samme år blev han hjælpepræst i Kerteminde og året efter sognepræst i Rødning. Den 6. december 1934 ægtede han *Marie Rasmussen*, der fødtes den 26. december

1908 i Refsvindinge, hvor faderen var sognerådsformand og gårdejer.

I 1904 stiftedes der en valgmenighed i Rødning. Den har fortrinsvis sine medlemmer i Rødning, Krejbjerg, Lime og Ramsing. Menigheden har ikke egen kirke, men benytter sognekirkerne. Derimod blev der allerede i 1904 opført en god præstebolig i Rødning. Valgmenighedens første præst var *Jacob Jacobsen Bjerre*, der blev født den 23. juni 1869 i Nørre Nissum som søn af gårdejer *Jens Jacobsen Bjerre* og *Mette Katrine Lauritsen*. *Bjerre* blev student fra Viborg 1891 og teologisk kandidat 1897. I studietiden var han fra 1895—1897 alumnus på Regensen. Efter endt eksamen blev han huslærer i Hvirring præstegård, men flyttede 1. november 1898 til Elbæk, hvor han var lærer ved højskolen til sommeren 1900. Han blev den 4. juli 1900 ordineret medhjælper ved valgmenighedskirken i Bering og den 8. marts 1904 valgmenighedspræst i Rødning. Han forblev i denne stilling til sin død den 18. december 1933. Han var en meget brugt foredragsholder, og han skrev mange artikler dels i „Skive Folkeblad“ og dels i „Vor Julehilsen“, et julehæfte, som udgives af slægten *Bjerre*. Den 25. april 1899 indgik *Bjerre* ægteskab med *Ane Marie Berthelsen*, der var født i Bjerregrav den 28. oktober 1868 som datter af kapellan *Hans Jens Vilhelm Berthelsen* og *Marie Kristiane Margrethe Møller*.

Efter *Bjerrers* død blev i året 1934 *Tage Møller* antaget som præst for valgmenigheden. Han var født i Ormslev den 15. november 1894. Faderen var gårdejer. *Møller* tog studentereksamen fra Døckers kursus i 1919 og blev teologisk kandidat i 1925. Han blev samme år kaldet til sognepræst i Bryndum-Vester Nebel, forflyttedes 1929 til Knudby. I Rødning virkede han til 1941, da han blev kaldet til sognepræst for Jerslev-Hellum i Vendsyssel. Den 23. juli 1926 indgik *Møller* ægteskab med *Ingrid*

Nielsen, der var født den 9. december 1901 i Bryndum, hvor faderen var lærer.

Valgmenigheden antog derefter *Hakon Søgaard Andersen*, der er født den 22. februar 1910 i Sønder Vilstrup, hvor faderen var forstander på Landerupgård. Andersen tog studentereksamen fra Kolding 1929 og uddannede sig derefter dels på Liselund og dels ved Københavns universitet. I 1931 blev han højskolelærer på Uldum højskole, i 1939 kapellan ved Holstebro frimenighed og overtog endelig i 1941 stillingen som valgmenighedspræst i Rødding. Den 15. juli 1941 indgik han ægteskab med *Inge Østergaard Schmidt*, der er født på Frederiksberg den 17. december 1912.

RØDDING SOGNS SKOLEVÆSEN

ved E. Poulsen.

De danske almueskoler er af forholdsvis ny dato, idet de fleste kun har et par hundrede år bag sig.

I den katolske tid var der ganske vist domskoler (katedralskoler) og klostorskoler; men de havde ingen eller ringe betydning for almueungdommen, og Christian II's lov om folkeundervisning kom kun på papiret og brændtes 1523 på Viborg torv, men da reformationen holdt sit indtog her i landet, lå det i reformatorerens interesse at få en oplyst befolkning, der selv kunne læse sig til, hvilke vildfarelser katolicismens ledere havde gjort sig skyldige i.

Efter reformationen blev kirken ikke den stormagt, den forhen havde været, hvilket sikkert er en af de vigtigste grunde til, at der endnu gik et par hundrede år, inden almueskolevæsenet ordnedes. Derimod indrettede reformationens folk latinskoler i alle købstæder, og en sådan skole fik man også i Sallings hovedstad¹), ligesom de fleste købstæder også fik danske skoler (skriveskoler, pogske skoler); men landsbybørnene måtte endnu i et par hundrede år forblive i uvidenhed. Først hen i slutningen af det 17. århundrede ser man i gamle dokumenter, at enkelte bønder kunne skrive deres navne, medens langt de fleste måtte skrive „med ført pen“ eller tegne et bomærke.

Fra reformationstiden ,indtil vor første skolelov 1739

1) Oprettet 1540, nedlagt 1740.

påbød skoler oprettet i alle sogne, var der ikke anden tvungen undervisning i Sallings landsbyer end degnelæseringen „een sinde om ugen“, en undervisning, der kun gik ud på at indprente visse hovedpunkter af den kristelige lære, hvilket skete ved, at degnen fremsagde nogle linier, som børnene gentog efter ham så ofte, til de i det mindste kunne noget af „deres børnelærdom“.

Ved konfirmationens indførelse 1736 blev det påbudt, at intet barn måtte antages til konfirmation, førend det havde fået fornøden religionsundervisning. Denne bestemmelse gav stødet til en forordning om skolevæsen på landet 1739, hvorefter der i løbet af et par år blev oprettet skoler i næsten alle sogne, og således ordnedes Rødding herreds skolevæsen ved et reglement af $\frac{6}{10}$ 1740.

Ligesom hvert pastorat har sin sognepræst, således havde det også i ældre tid en sognedegn, der skulle synge i pastoratets kirker, være præstens medhjælper og undervise bønderbørnene i børnelærdommen. Efter skoleloven 1739 blev sognedegnen ved med at være degn i hele pastoratet, men blev tillige lærer (skoleholder) i hovedsognet, og der ansattes en skoleholder i annexet. Skoleloven 1814 afskaffede degneinstitutionen, og herefter skulle der være en lærer og kirkesanger i hvert sogn. Senere udvidedes det bestående skolevæsen eller nye embeder oprettedes.

Da Skive fik sin latinskole, skaffedes en del af midlerne til dens opretholdelse — her som andre steder i landet — ved at give denne skole indtægterne af oplandets degneembeder mod, at latinskolens disciple besørgede degnetjenesten (løbedegne)¹⁾. En gammel liste fra ca. 1640²⁾ nævner løbedegne i alle pastorater i Hindborg og Rødding herreder med undtagelse af Rødding, så det må antages, at her har været en sædedegn (eller substitut) på grund af afstanden fra Skive, og desuden var der i disse tider

1) Løbedegnens tid 1537—1740. 2) I landsarkivet i Viborg.

ved vintertid ufarbare vejforhold ved Grundvad, så de Skive løbedegne ikke kunne komme til Rødding.

Selv om Rødding — navnlig i ældre tid — var en afkrog af Danmark, så gjaldt også her landets love, og man havde en sognedegn for Rødding-Krejbjerg, der indtil 1740 besørgede degnelæsningen¹⁾.

Også før 1739 skulle der være en degnebolig i hvert pastorat, den skulle bygges af kirkeejeren og derefter vedligeholdes af degnen, og Rødding fik sin første degnebolig i 1730erne, opført af gehejmeråd Rosenkrantz.

Da Rødding-Krejbjerg skulle føre skoleloven af 1739 ud i livet, førtes der lange forhandlinger herom; thi der krævedes mindst een skolestue i hvert sogn, og så blev der endda langt at gå for børnene fra sognets yderkanter.

Efter loven skulle sognets største lodsejer lade skolestuen opbygge, hvorefter det var sognemændenes pligt at vedligeholde denne. Man foreslog at bygge 3 fag skolestue til Rødding degnebolig, og da man her havde „en ypperlig god degn, som med særdeles flid og frugt“ allerede holdt skole²⁾ for begge sognes ungdom, så behøvedes ikke videre end nævnte tilbygning. I Krejbjerg kunne man holde „en skikkelig ung mand til at læse med de ganske små børn, til de blev så voksne, at de kunne gå til degnen i Rødding“³⁾. Og således ordnedes sagen, blot med den ændring, at da man nærmere tænkte over tingene, kunne man undvære tilbygningen på de 3 fag, da degnens dagligstue var stor nok til at rumme skolebørnene. Alt skolehold i hele pastoratet blev overdraget degnen mod et løntillæg på 20 sletdaler til løn for en medhjælper i Krejbjerg. Herremanden slap for at bygge to skolestuer, og bymændene fik ingen vedligeholdelsesudgifter⁴⁾.

Man fik altså en centralskole for hele pastoratet og en

1) Degneembedet her nedlagt til nytår 1817. 2) c: degnelæsning. 3) Beretning fra rigsarkivet. 4) Se også Jeppe Aakjær: Konge, Adel og andre Sallingboer. Side 196.

forskole for de små børn i Krejbjerg, en også i vore dage moderne ordning — og så var den billig.

Da skoleordningen skulle være gennemført, sendtes indberetninger¹⁾ til kancelliet, og heri findes for Rødding-Krejbjerg ovenstående ordning beskrevet; men med den bemærkning, at dersom „degneren forlanger eller behøver det, vil proprietæren²⁾ bygge 4 fag stue til en skole“. Mon nogen Rødding degn i ældre tid turde stille et sådant krav til herren på Spøttrup?

I 1771 beretter degnen³⁾, at hans indkomster er 40 rdl., og at han har en degnebolig i Rødding by, der er nogenlunde vedligeholdt af ham selv, fordi hans formand gjorde ligeså. Huset er af Spøttrup overladt til degnebolig, men har ingen jord uden en liden toft, hvori kan sås 2 skp. byg, hvoraf degnen betaler 1 rdl. årl. til Spøttrup. — Degnen var altså fæstehusmand.

Krejbjerg fik sin første skolebygning ca. 1790 og fik egen kirkesanger 1817.

Da degnen Svint døde 1792, stod Rødding degnebolig for fald. Den nye sogndegn fik bolig i Nygård i Ginne-rup, og han fik fæstebrev på jord af 2 alb. hartkorn. Degnen var altså stadig fæstebonde. I de følgende år har Rødding degnebolig antagelig været lejet ud til en eller anden, der har holdt dagligstuen i orden, så der endnu i nogle år holdtes skole her.

Legatstifteren Nis Nissen, der selv boede i en borg med tårne og tinder, forsømte Rødding skoles (eller rettere degneboligs) vedligeholdelse og fik flere gange påmindelse fra kancelliet om at sætte den i stand. Rødding skole (degnebolig) betegnes da som „en elendig rønne, klistret op af ler og jordtørv“, og 1817 idømtes Nissen en mulkt for sin forsømmelighed samt fik strængt pålæg om at bygge en ny skole. Så fik Rødding endelig i 1818 sin

1) I rigsarkivet. 2) Største lodsejer. 3) I Rødding næstældste kirkebog.

Rødning skole

første skole, den, der burde have været opført 1740. Der byggedes 7 fag til lærerbolig og en skolestue på 4 fag samt et udhus. Skolestuen havde kampestensgulv og borde og bænke på nedrammede pæle. Det har altså ikke været et palads, og det er også værd at lægge mærke til, at lærerboligen kun var på 7 fag, det almindelige var ellers 8¹⁾).

I 1838 blev Nissen afskediget som skolepatron på grund af pligtforsømmelse; men til hans undskyldning tjener måske, at han havde det ligesom Store Claus i eventyret, han kunne heller ikke tåle at se degne.

Til skolejordlod anskaffedes²⁾ 5½ td. land med 3 skp. hartkorn beliggende på to steder, men tæt ved skolen, og her kunne degnen (læreren) holde 2 køer og 4—6 får. Senere forøgedes skolejorden med ½ td. land.

En besøgende beskriver 1870 Rødning skole således: Bygningen var lav og tarvelig. I skolestuen var der så lavt til loftet, at en voksen mand lige kunne stå under

1) 1 fag almindeligvis = 2 alen. 2) Ca. 1844—56.

bjælkerne. Vinduerne kunne ikke åbnes, og der var en dunst som i et gasværk. Gulvet var stampet ler i „bakke, dal“. Borde og bænke var på nedrammede pæle. Så var der pult med armstol, hvor sæde og ryg bestod af flettede halmsimer, en tavle, der engang havde været sort, bag hvilken et spanskror kiggede frem til skræk og advarsel, og en gammel kakkelovn med en stabel tørv ved siden. Meddelelsen havde set mange skoler, men aldrig noget så primitivt og fattigt. I lærerboligen var der pænt og hyggeligt over det hele, men ret tarveligt!).

Nis Nissens skolebygning kasseredes 1887 og erstattedes med den nuværende, der opførtes på samme plads.

Efter skoleloven af 1814 krævedes ændringer i Rødding-Krejbjerg skolevæsen, og efter sognedegn Mikkel Søndergaards død fik hvert sogn sin lærer og kirkesanger. Rødding fik „Nis Nissens skole“; men da der var lang og besværlig skolevej for børnene fra Rødding sogns yderkanter, oprettedes vinterskole i lejede stuer i Ejstrup, Nymølle og på Gammelhede, hvor en omgangslærer underviste fra 1819, indtil Ejstrup skole byggedes 1866. Denne skolebygning på Rødding udmark erstattedes med den nuværende 1901.

Ved Rødding skole oprettedes 1886 et lærerindeembede, der 1901 forandredes til et forskolelærerindeembede og 1949 atter til lærerindeembede.

Dermed har vi ført skolens historie op til vor tid, da skoleloven af 1937 kræver betydelige ændringer i skolens struktur; men disse forandringer er på grund af krigen endnu ikke indført her.

Degne og lærere.

1. *Peder Andersen Balling* er nævnt 1661 og synes da at være fæstebonde, 1672 havde han hverken tjenestefolk eller degnebolig, i 1674 var han tillige birkeskriver i

1) Se „Et besøg i Rødding 1870“ i Skive Folkeblad 1. juni 1950.

Ejstrup skole

Krejbjerg birk, 1677 boede degnen på en gård i Rødding og „svarer udi alt med bønderne“. — I 1678 boede birkeskriveren på Spøttrup og var ugift, det kan være samme person, som året før var fæstebonde, men er antagelig en anden.

2. *Peder Christensen* var degn her 1681 og boede da i Krejbjerg på en halvdel af præstens annexgård, hvor der var 2 ildsteder og holdtes 2 heste og 3 køer. Han var ikke Viborg student og var antagelig en bonde „af sognet“, som betjente degneembedet.

3. *Claus Andersen* var degn i 1690, havde ingen degnebolig og „skaffer sig selv husværelse med megen besvær“.

4. *Anders Lauridsen* var degn her til sin død, begr. 12. september 1717, 64 år gl. — Else Degn af Knud, der døde 1794, 94 år gl., kan være hans datter.

5. *Peder Povlsen Spurre*, f. 1684, student fra Viborg 1707, hans degneindkomst var 1750 = 22 rdl. 3 m., var „en meget skikkelig degn“, død 26. juni 1759, „efter at have været degn med berømmelse i 43 år“.

Gift 30. juni 1720 med Maren Hansdatter, f. 1670 på Fyn, død 6. sept. 1755, ingen børn. Hendes søskende: 1) Hans, død i Dreslette; 2) Christen, død i Hesselager; 3) Anne, g. m. Hans Pedersen, præst på Sjælland.

Gift 2. gang 8. juli 1756 med enke Anne Jensdatter Bruun fra Balling, f. 1709, begr. 19. aug¹⁾ 1796, ingen børn.

Degnen Spurres arvinger på moderens side var: 1) Jens Jacobsens salige hustru Karen Christensdatter af Sr. B. Mogensen i Skive hans gods i Fly; 2) Søren Krogs hustru Birgitte Christensdatter af Estvadgårds gods i Fly; 3) Laurits Jensens salige hustru Anne Christensdatter af Spøttrup gods i Rødding; 4) Welle Jensen i Koldkur i Resen; 5) Knud Jensen i Egebjerg i Vridsted.

6. *Zone Pedersen Svint*, f. 18. jan. 1735 i Løgstør, søn af P. Zonesen og hustru Maren Iversdatter, blev undervist privat af pastor Uttermøhlen¹⁾, 1756 indsattes han i Viborg skoles mesterlektie af sin morbroder Diderik Iversen til Sødal²⁾, bortvist fra skolen, da „han besov en mands datter her i byen“; 10. juli 1759 degn i Rødding-Krejbjerg, kaldet af Jens de Hoffmann til Kås³⁾, fik 7. sept. 1759 kgl. dispensation, da han ikke tilforn havde været skoleholder, død 10. oktober 1792⁴⁾.

Gift ca. 1759 med Anne Marie Fejlberg, døbt 5. maj 1737 i Viborg, datter af farver Frederik Jens Fejlberg og hustru Apollone Jensdatter, Samsø, død 30. maj 1766.

Deres børn: 1) Frederik, f. 1757; 2) Maren, f. 1759; 3) Anne Cathrine, f. 1762; 4) Abelone, f. 1763; 5) Diderich, f. 1766, død 1817 som købmand i Skive⁵⁾.

7. *Mikkel Pedersen Søndergaard*, f. 1746 i Sahl v. Vinde-rup, havde været huslærer på Kjærgårdsholm og „viste berømmeligt skudsmål for offentligt skolehold i Sahl og

¹⁾ Hans Uttermøhlen, præst i Lem-Vejby 1745—77. ²⁾ Ejer af Sødal i Rødding v. Viborg 1749—64. ³⁾ Ejer af Kås 1745—69 og må tillige have været ejer af Rødding kirke. ⁴⁾ Saxild m. fl.: Fra den gl. by og den gl. skole, side 31. ⁵⁾ „Jul i Skive“, 1935, side 20; „Bogen om Skive“.

for en del unge menneskers beredelse til konfirmation“; 5. jan. 1793 degn i Rødding-Krejbjerg og fik bopæl i Nygård i Ginnerup, fik 8. juni 1794 fæstebrev på 2 alb. hartkorn, var den sidste sognedegn her, død 16. dec. 1816 af vattersot.

Gift 15. juni 1798 med Else Jepsdatter fra Vestergård i Oddense, død 31. aug. 1840, ca. 77 år gl.; hendes broder, Ole Jepsen, fik fødegården i Oddense.

Deres børn: 1) Hans Peder, f. 1799, g. 28. marts 1822 m. Johanne Jacobsdatter i Nr. Andrup, en datter af J. Lydersen i Brøndum, de fik Vestergård i Oddense efter morbroderen, og gården har været i slægtens eje til vor tid; 2) Mariane, f. 1802, g. m. Mikkel Nielsen Hesselberg, der overtog Nygård i Ginnerup, der dernæst overtoges af deres datter og svigersøn, men derefter gik ud af slægtens eje; 3) Jeppe, f. 1803, vist død som barn; 4) Ane Margrethe, f. 1804, g. 25. marts 1830 m. Laust Christensen af Krejbjerg Nørgård, som de beboede til deres død, hvorefter deres søn, Esper, ejede gården i over 50 år. — Degnen Søndergaard har nu mange efterkommere i Salling.

8. *Gjøde Christian Kloster*, f. 1791 i Skjern, Ringkøbing amt, søn af Niels Pedersen, var seminarist antagelig fra Borris, 21. febr. 1817 kaldet til lærer og kirkesanger i Rødding og kom 1. maj fra Selde præstegård, hvor han antagelig havde været huslærer¹⁾, 10. dec. 1824 lærer i Bredsten ved byttehandel med Bregenholt, død 19. sept. 1837.

Gift 5. nov. 1817 i Selde med Karen Margrethe Kristensdatter Høy, f. 1797, stuepige i Selde præstegård, efter mandens død husbestyrerinde fl. steder.

Deres børn: 1) Amalie Frederikke, f. 1818; 2) Sophus Wilhelm, f. 1821; 3) Christiane Marie, f. 1823; 4) Niels Christian, f. 1824. Den ældste søn var opkaldt efter præstefolkene i Selde.

¹⁾ Vilh. Neess, præst i Selde 1815—25, havde 8 børn.

9. *Hans Peter Bregenholm*, f. 17. okt. 1781 i Haderup, søn af pastor Peter Vincentz B.¹⁾ og hustru Marie Hansdatter Sidelmann, student i Viborg 1802, var i nogle år ejer af Handbjerg præstegård (af det nedlagte embede), derefter lærer og kirkesanger i Bredsten, byttede embede med Kloster 10. dec. 1824, prædikede undertiden i omegnens kirker, afskediget efter cancelliets skrivelse af 28. april 1840 for at undgå en provstesag, fik bolig i fattighuset, hans pension betaltes delvis af eftermanden; døde 5. aug. 1867, da han faldt over et dige på marken og brækkede halsen²⁾).

Gift 23. jan. 1807 med sin kusine Jacobine Petrine Antoinette Sidelmann, f. 26. maj 1779 i Allerup, datter af pastor Lauge S. og hustru Regitze Sophie Stockemark, død 28. nov. 1868³⁾).

Deres børn: 1) Regitze Sophie, f. 31. marts 1807 i Guldager præstegård, g. 23. nov. 1832 m. Ingvar Hansen fra Egtved; 2) Vincent, f. 20. juni 1808 i Hanbjerg, g. 2. nov. 1849 m. enke Maren Sandal, gårdejske i Erslev på Mors; han var hendes 4. mand, og efter hans død 1853 blev hun gift 5. gang. 3) Lauge, f. 22. marts 1810 i Hanbjerg, skal have boet i nærheden af Fredericia; 4) Hans Severin, f. 1. aug. 1812 i Hanbjerg, adopteret af en moster g. m. købmand Nyholm i Vejle, døde 1890 som proprietær i Tødsø på Mors; 5) Maria Øllegaard, f. 16. maj 1815 i Bredsten, g. 3. jan. 1840 m. Jens Laursen, en søn af gårdmand L. Jeppesen i Hindborg; 6) Jocumine Øllegaard Charlotte, f. 23. juli 1818 i Bredsten, var hjemme i Rødning 1834.

Bregenholm var umådelig fattig, ejede ingen stole i hjemmet, men havde to lerstøtter, en på hver side af kakkelovnen, til ham og hustruen. Efter 1840 gik han med tiggerposen. Hans pension var 2 td. rug og 15 td. byg, der forhøjedes 1. jan. 1859 med 40 rdl. årlig.

1) Præst i Haderup 1777—1814. 2)3) Se A. Sidelmann: Slægtens historie, side 34 og 41.

10. *Enevold Vilhelm Jacobsen*, f. 26. aug. 1818 i Nørre Onsild, søn af Peter J., bosat i Fyrkat mølle og derefter arrestforvarer i Hanherred, blev plejesøn hos pastor Enevold Wagaard i Skelund¹⁾, demitteret fra Lyngby seminarium 1838, blev derefter huslærer hos provst H. E. Colding i Ørsted, 1839 huslærer i Horsenseggen, 10. juni 1840 kaldet til lærer og kirkesanger i Rødding, hvor han indtil 1850 betalte 40—50 rdl. årlig til formandens pension, blev endlediget fra nytår 1879, men betjente embedet til 27. februar 1879 og flyttede så til Viborg, død 1911²⁾3).

Gift 26. jan. 1844 med Petrine Skov, f. 7. marts 1817 på Bregendal i Fly, datter af gdr. Christen S. og hustru Cathrine Marie Ravn, død 30. marts 1869.

Deres børn: 1) Enevold Wagaard, f. 1844, ejendoms-kommissionær i Skive, død 1922; 2) Christen Schou, f. 1846, seminarist, cand. theol, skolebestyrer i Ålborg, død 1929; 3) Rasmine Henriette Amalie Frederikke, f. 1848, g. m. Andreas Sørensen, der døde 1872 som lærer i Lihme, hun blev g. 2. gang m. J. P. Pedersen, der 1881—1910 var lærer i Kjelstrup i Thy, hun levede 1937 på Sjælland; 4—5) to døtre.

11. *Kristen Nielsen*, f. 5. april 1844 i Elso på Mors, søn af husmand Niels Jepsen, dimitteret 1864 fra Jelling seminarium, 1864 lærer i Grindsted i Vendsyssel, 1866 i Elso, 27. febr. 1879 i Rødding, entlediget 1. april 1886 på grund af tuberkulose, derefter landmand på Mors, brugsfor-eningsuddeler i Koldingeggen, senere bosat i Aagaard, død 3. okt. 1929 i Revninge på Fyn.

Gift med Mathilde Sophie Jensen, datter af brandkasse-kasserer Ole J. i Hjørring. G. 2. gang m. Mathilde Johanne Rasmussen, datter af gårdejer Hans R. i Revninge.

Deres børn: 1) Niels; 2) Otto, begge ansatte i „Fælles-

¹⁾ Præst i Skelund-Visborg 1806—35. ²⁾ Hjælpe-lærere her: Mads Jørgensen, 1867—72, derefter lærer i Dollerup; C. Medom Christensen, 1874—77, derefter lærer i Koldby i Thy. ³⁾ Se: Hist. årb. f. Ålborg amt, 1924, side 60; „Skivebogen“, 1925, side 10; Skive Folkeblads kronik 1. juni 1950.

foreningen“ i Aarhus; 3) Margrethe Dagmar, g. m. Mads Møller¹⁾), lærersøn fra Lihme, sidst lærer i Løgsted; 4) Marie, g. m. Jens Mikkelsen, 1907—24 lærer i Glyngøre, derefter medredaktør af „Folkeskolen“.

12. *Jeppe Martinus Nielsen*, f. 6. nov. 1851 i Staby, søn af gårdejer Niels Peter Mortensen og hustru Karen Jepsen, dimitteret 1882 fra Schmidts seminarium, 1883 lærer i Uhre, 28. marts 1886 i Rødding, død 27. april 1918.

Gift med Ane Kathrine Sørensen, f. 30. jan. 1849 i Nr. Nissum, datter af husmand Søren P. og hustru Ane Knudsen, død 24. juli 1911.

Deres børn: 1) Karl, ingeniør i København; 2) Axel, forhen ekviperingshandler i Rødding.

13. *Peder Ingvard Svane*, f. 8. jan. 1892 i Underup ved Horsens, søn af købmand Jens Chr. S. og hustru Ingeborg Rasmine Nielsen, dimitteret fra Ribe seminarium 1914, årskursus, lærer på Holsteinsminde opdragelsesanstalt, 1. aug. 1918 i Rødding, 1. sept. 1923 i Øster Uttrup.

Gift 15. nov. 1918 med lærerinde Thora Andrea Christensen, f. 6. febr. 1889 i Stenstrup ved Hobro, datter af gårdejer Niels Chr. C. og hustru Marie Jakobine Christensen.

14. *Johan Brygger Gundorph*, f. 26. april 1890 i Thorning, søn af gårdejer Kristoffer Hansen G. og hustru Karen Kristensen, dimitteret 1920 fra Silkeborg seminarium, vikar i Hasseris og Højby, 1921 vikar og dernæst lærer i Vinderød, 1. dec. 1923 i Rødding, 1. april 1933 i Siem, 1943 i Udbyhøj ved Ørsted, entlediget med ventepenge på grund af skolens nedlæggelse og flyttede til Sejs ved Silkeborg. — Har tillægseksamen i engelsk og har foretaget studierejser i England, Tyskland og Østrig.

Gift med Ingeborg Marie Hansen, f. 19. dec. 1896 i Taastrup.

¹⁾ Hans broder, Niels, g. m. Dorthea Pedersen fra Ejstrup. Hans broder, Chr. Lund, g. m. Marie Sørensen fra Rødding.

15. *Alfred Kristian Jensen*, f. 25. juli 1896 i Østerby i Hjerm, søn af gårdejer Poul Chr. J. og hustru Johanne Laursen, dimitteret 1920 fra Ranum seminarium, 1920 lærer ved Stubdrup privatskole, 1922 andenlærer i Aggersborg, årskursus 1926—27, 1. april 1933 lærer og kirkesanger i Rødding, 1. april 1937 i Skannerup, hvor han har virket siden¹).

Gift 20. sept. 1920 med Anna Jensine Mouritsen, f. 29. marts 1896 i Ranum, datter af gårdejer Peder M. og hustru Else Marie.

16. *Peter Østergaard Jensen*, f. 2. juni 1891 i Holdager, Vadum, søn af gårdejer og smedemester Herman J. og hustru Ane Kirstine Østergaard, dimitteret 1923 fra Gedved seminarium, 1923 andenlærer i Hillerslev på Fyn, 1925 førstelærer i Skannerup pr. Gern, 1. april 1937 i Rødding²).

Gift 3. sept. 1923 med Johanne Margrethe Jensen, datter af gårdejer og sognefoged J. A. J. og hustru Kathrine Jensen i Horsens pr. Langholt.

Lærerinder.

1. *Frederikka Møller* fra København, ueksamneret, fra 1. nov. 1886 konstitueret og 1. nov. 1887 fast ansat lærerinde i Rødding, afgik 30. april 1889.

2. *Bertha Mariane Østergaard*, f. 8. dec. 1866 i Sorø, datter af sygehusinspektør Ludvig Marius Sophus Ø. og hustru Jensine Mathilde Andersen, 1. maj 1889 lærerinde i Rødding, 1. nov. 1890 i Bursø, entlediget 1895. Gift 1895 med den jydsk herremand Schach Eyber.

3. *Ane Marie Sorine Knudsen*, f. 7. jan. 1869 i Egeris,

¹) Tre brødre blev lærere: 1) Chr. M. J., død 1937 i Himlingøje; 2) Jens Chr. J., 1922—39 lærer i Allerup v. Ribe, død 1941 som kæmner i Vedsted pr. Over Jersdal; 3) Laurits P. Hjermov, 1919—50 lærer i Rødding ved Viborg.

²) Hans søster, Helga, g. m. Alfr. M. Alstrup, 1915—25 lærer i Breum, nu førstelærer i Støvring. Om Rødding degne ved Ejnar Poulsen, se Skive Folkeblad 21. dec. 1934.

datter af gårdejer Søren K. og hustru Mariane Sørensen, lærerinde ved Ry privatskole, 1. jan. 1891 i Rødding, rejste 31. dec. 1894, tog eksamen fra Horsens seminarium 1896, 1. sept. 1897 fast ansat lærerinde i Vestengaarden (Flaunenskjold), entlediget 1934, død 2. dec. 1944 i Jungget¹).

4. *Kathrine Kristensen*, f. 16. april 1865, ueksamineret, fra nytår til jul s. å. konstitueret lærerinde i Rødding, derefter gift med Anders Peder Jensen Bertelsen og flyttede til Esbjerg.

5. *Martha Vimtrup*, f. 30. marts 1876 i Freerslev, datter af højskoleforstander Jens Poulsen V.²) og hustru Nicoline Kristine Nielsdatter Højgaard, dimitteret 1896 i Vejle forskoleseminarium, 1. jan. 1897 konstitueret lærerinde og fra 1. jan. 1901 fast ansat forskolelærerinde i Rødding, 1. okt. 1905 i Holmstrup ved Slagelse, entlediget 1921 p. gr. af sygdom og flyttede til Ringsted, hvor hun sammen med søsteren, Urde, lod bygge en villa i Klostervænget.

6. *Bodil Marie Bodilsen*, f. 29. april 1878, datter af skrædder B. i Durup, dimitteret Vejle 1899, lærerinde i Døstrup og Tved ved Svendborg, 1. dec. 1905 i Rødding, entlediget 1. aug. 1907 på grund af tuberkulose, død 1916.

7. *Maren Kirstine Thomsen*, f. 21. jan. 1882 i Boddum i Thy, datter af gårdejer Jens Christensen T. og hustru Maren Hove Christensen, dim. 1905 fra frk. Langs seminarium, 1. nov. 1907 kaldet til forskolelærerinde i Rødding, entlediget 31. marts 1947 og flyttede til „Sønderdås i Skive.

Under en længere vakance virkede 4 vikarer: Frk. Christensen, Hedegaard, Jensen og Pedersen, hvorefter man atter ansatte en lærerinde og indførte fagdeling.

8. *Kirsten Schildt*, f. 25. marts 1927 i Skrydstrup, Haderslev amt, datter af savværksejer Emil M. C. S., dimitteret 1948 fra Ribe seminarium, 20. aug. 1948 vikar og

1) Se Skive Folkeblad 4. dec. 1944. 2) 1878—1908 lærer i Krejbjerg.

1. februar 1949 lærerinde i Rødning, 9. nov. 1950 i Her-ning.

Fra 1770 og antagelig til 1777 var *Benjamin Sinding* skoleholder i Rødning, derefter til 1816 i Krejbjerg, og i nogle år før og efter 1800 virkede *Anders Hansen*, de må vist have været substitutter for degnene Svint og Søndergaard.

Lærere i Ejstrup.

1. *Laust Madsen* (Wilsgaard), døbt 2. søndag efter påske 1802, søn af fæstehusmand Mads Wilsgaard og hustru Johanne Laursdatter på Rødning udmark, uksamineret, men uddannet hos præsten, fra 1819 omgangslærer i Ejstrup, Gammelhede og Nymølle, død 14. april 1850 i et hus på præstegårdens mark. — Hans løn 1844 var 5 tdr. byg for en vinters undervisning¹).

Gift 11. febr. 1848 med sin husholderske Ane Cecilie Jacobsdatter, f. 1813 på Mors, datter af Jacob Kristensen og hustru Kirsten Ahasverusdatter, død 1878. Hun blev g. 2. gang m. Henrik Johan Pedersen fra Mogenstrup.

Deres børn: 1) Laurs, f. 1850, død 1938, gårdejer, sognefoged og sognerådsformand i Rødning; 2) Mette Johanne, bosat i Rødning.

2. *Ole Mortensen*, f. 30. marts 1827 i Rødning, søn af daglejer Morten Olesen, han var fra 1850 lærer om vinteren og murer om sommeren ligesom „ham Kræn Koustrup i E Bindstouw“, fik fast ansættelse trods manglende eksamen 9. nov. 1853, entledigedes 31. dec. 1891, død 5. maj 1909. Var „en meget nidkær og duelig lærer“²).

Gift 5. nov. 1853 med Maren Kristensen, f. 21. aug. 1830, død 18. sept. 1905.

¹) Se „Skivebogen“ 1918 side 4 og Skive Folkeblads kronik af N. Olesen Husted 9. jan. 1921.

²) I 1867 solgte han „sit iboende sted“ af hartkorn 2 skp. 1 fdk. og flyttede ind i den nyopførte Ejstrup skole. Se også Skive Folkeblads kronik 9. jan. 1921.

Deres børn: 1) Else, f. 6. sept. 1864, 1902—23 lærerinde i Aasted, død 5. juli 1927; 2) Niels, f. 17. jan. 1869, 1897—1924 lærer i Grinderslev, død 13. nov. 1924, lokalhistoriker (forfatternavn: N. O. Husted); 3) en søn var i mange år avlsbruger i „Solvang“ i Frederiksdal v. Skive, og måske var der flere børn.

3. *Niels Kristensen Vraa*, f. 22. juli 1859 i Borup, Taarup sogn, søn af gårdejer Kr. Kr. V. og hustru Kirsten Marie Pedersdatter, dimitteret 1885 fra Gedved seminarium, derefter vinterlærer i Nr. Kongerslev, lærer ved Thingsskov børnehjem, vikar i Søby, lærer ved Ry friskole og 14. jan. 1892 ansat i Ejstrup, entlediget 30. juni 1927 og derefter gårdejer i Bajlum til sin død 11. marts 1938.

Gift 28. dec. 1888 med Marie Madsen Helligsø, f. 5. maj 1857 i Stagstrup ved Thisted, datter af tømrer Mads Peder H., død 21. febr. 1894¹⁾). Gift 2. gang med Signe Christensen Møller, f. 13. dec. 1872, datter af Peder Chr. C. og hustru Ane Jensine Povlsen.

4. *Lars Christian Larsen*, f. 3. juni 1894 i Nors, søn af gårdejer Niels Peter L. og hustru Karen Steffensen, realeksamen, dimitteret 1915 fra Ranum seminarium, vikar i Ø. Vandet og Vinderup, okt. 1915 til juli 1916 elev og lærer på Bendixens kursus i København, derefter soldat, maj 1918 vikar i Brorstrup, 1. sept. 1918 lærer ved Skelund ungdomsskole, 1. sept. 1919 i Grenaa, 1. aug. 1920 ved Frederikssund realskole, 1. nov. 1927 i Ejstrup, havde årskursus 1933. — Gift 14. maj 1921 med Karla Pedersen, f. 23. nov. 1894 i Ranum, datter af gårdejer Kristoffer P. og hustru Jensine Christensen.

Ejstrup Friskole.

Skolen oprettedes 1873 og nedlagdes 1894. Der undervistes først i lejet lokale hos gårdejer Ole Bach og sidst hos lærer Søren Ejsing.

¹⁾ Hendes broder, K. M. Helligsø, var lærer i Borup 1885—1908.

1. *Peder Kristian Madssen*, f. 1. april 1851 i Sdr. Graakær i Nees, Ringkøbing amt, søn af gårdejer Mads Kristensen, 1866—67 elev på Staby højskole, 1867—68 vinterlærer i Ulfborg og 1868—69 i Thorsted, 1869—70 atter elev på Staby højskole, dimitteret 1873 fra Jelling seminarium, 12. nov. 1873 lærer i Ejstrup friskole, 1. okt. 1874 hjælpelærer i Staby hovedskole, død 16. okt. 1876 i Nr. Graakær i Nees. Var sproggransker, efterlod sig en håndskreven ordbog over vestjydske ord, der nu findes i Dansk Folkemindesamling i København.

Gift 9. marts 1870 med Maren Lauridsen, f. 6. maj 1842 i Mellem Kloster i Staby, død sammesteds 4. febr. 1875.

2. *Peder Pedersen (Bech)*, f. 30. sept. 1845 i Haugerup, Pedersborg sogn, søn af skovfoged Johanne P. og hustru Kirstine Johansen, var gardist, derefter i to år på Vallekilde og eet år på Testrup højskole, fra april 1873 lærer ved Otting friskole og et halvt års tid tillige i Ejstrup, 1. nov. 1878 lærer i Staby, 30. juni 1885 i Durup, død 19. marts 1909.

Gift 18. juni 1880 med Oline Olesen, f. 6. juni 1859 i Aars, datter af gårdejer Peder O. i Slemstrup og hustru Kirsten Marie Jacobsen, død 23. dec. 1946.

Af deres 7 børn var datteren Elisabeth lærerinde i Durup 1899—1946.

3—5. *Johannes Karlsen* og to til virkede her ganske kort, deres skæbne er ukendt.

6. *Søren Jensen Ejsing*, f. 8. sept. 1843 i Hem, søn af husmand Jens Nielsen E. og hustru Mette Sørensdatter, blev bolsmand på Rødding udmark (Ejstrup), hvor han tillige var friskolelærer 1878—94 og derefter andenlærer ved Ejstrup skole til 30. april 1897, død 14. juli 1913 på Skive sygehus, begr. i Rødding. Han havde tilladelse af 6. juli 1881 til at søge embede i folkeskolen i Salling og Fjends herred¹).

¹) Se Torolf Kristensen: Fræ mi bet'te ti' å ong dau.

Gift med Mariane Emanuelsdatter, f. 1843 i Estvad, datter af husmand og høker Emanuel Sørensen og hustru Maren Kristensdatter, død 6. okt. 1913 i Ejstrup.

Deres børn: 1) Signe, f. 1876, død 1883; 2) Thorvald, f. 1878; 3) Mette Marie, f. 1879; 4) Jens Peter, f. 1880; 5) Hjalmar, f. 1882; 6) Sigurd, f. 1885; 7) Alf, f. 1887; 8) Signe, f. 1888.

Rødning friskole.

Skolen oprettedes af valgmenigheden i foråret 1907; der undervistes først i et privat hjem i Rødning og dernæst i forsamlingshuset indtil efteråret 1907, da skolebygningen var færdig.

1. *Kristen A. Svaneberg*, f. i Fjerritslev, ueksamineret, var her 1907—11, ugift, udvandrede til Amerika. 1909 var her 58 børn og skolen fik 590 kr. i statstilskud.

2. *Kristen Pedersen Sandal*, f. 8. april 1882 i Erslev på Mors, søn af gårdejer Peder S. og hustru Ane Jensen, fik uddannelse på Askov og fl. højskoler, 1. maj 1911 lærer ved Rødning friskole, 1. maj 1916 leder af Ås optagelses-hjem i Thy.

Gift 4. juni 1914 med Astrid Krogsgaard, f. 5. juli 1881 i Lødderup skole, datter af lærer Abel Poulsen K., hvis broder, Peder Poulsen, var lærer i Hvidbjerg i Salling 1867—76.

3. *Jens Nielsen*, f. 4. dec. 1880 i Tyrsted ved Horsens, søn af gårdejer Søren N., blev uddannet på højskoler og Ribe seminarium, 1. maj 1916 lærer i Rødning friskole, 20. april 1920 ved Revninge friskole.

Gift 18. sept. 1908 med Valborg Maltesen, f. 25. febr. 1883 på Vrigsted højskole, datter af højskoleforstander Lorents M.

4. *Niels Ørnbo*, f. 16. april 1894 i Bjergby ved Hjørring, søn af gårdejer Hans Ø. og hustru Ane Kathrine Sørensen,

Friskolen fra 1907

dimitteret 1919 fra Ranum seminarium, 1920 lærer her, 1. juni 1922 førstelærer i Snevre og organist i Bjergby¹⁾).

Gift 19. nov. 1920 med Mildred Mariane Christensen, f. 26. dec. 1896 i Brøndumbæk, Hem sogn, datter af gård-ejer Kr. Emanuel C., senere postkontrahent Skive—Rød-ting, og hustru Maren Jensen. Død.

Gift 2. gang 30. okt. 1942 med Inger Marie Thirup, f. 21. nov. 1890 i Skallerup, datter af gårdejer J. L. T. og hustru Else Knudsen; hun var fra 1921 lærerinde i Løn-strup.

Dagmar Nielsen fra Mors vikarierede her i tre måneder 1922.

5. *Hans Peter Hansen*, f. 9. maj 1892 i Brændeskov ved Svendborg, søn af bødkermeister Frederik F. H. og hustru Ane Christensen, er uddannet på seminarium og på Askov højskole, 1. nov. 1916 lærer ved Voldby højskole, 1. sept. 1919 ved Refsvindinge friskole, 1. okt. 1922 i Rødding¹⁾).

Gift 21. sept. 1919 med Anna Kirstine Marie Petersen,

¹⁾ Hans broder, Anton Ø., siden 1931 førstelærer i Oddense.

¹⁾ Se Skive Folkeblad 30. sept. 1947.

f. 5. juli 1894 i Skovby skole på Ærø, datter af lærer Magnus Fr. Chr. P. og hustru Karen Kirstine Hansen.

I en privatskole underviste *Maren Hansen* fra Marslev 1899—1903; hun flyttede herfra til Nr. Halne og 1910 til Freltofte. Senere holdt *Marie Andersen* skole for ca. 30 børn, denne skole fik i 1910 i statstilskud 340 kr.

Indre missions friskole.

Denne skole opførtes 1922 og indviedes 16. juni s. å.; den dreves efter samme mønster som kommuneskolerne, men i Indre missions ånd. Skolen ophørte 1937.

1. *Asgar V. Rasmussen* virkede først i Rønde og Flauen-skjold og fra 1. juni 1922 i Rødning, han opgav lærergerningen her 1. juni 1924 og blev repræsentant for et forsikringsselskab.

2. *Carl Oluf Poulsen*, f. 26. okt. 1891 i Brundby på Samsø, søn af gårdejer Jens P. og hustru Marie Andersen, dimitteredes 1924 fra Haslev seminarium, 1. juni 1924 lærer i Rødning, 1. juni 1926 i Høgild pr. Karup og 1. dec. 1927 førstelærer i Tersløse, hvor han virker endnu.

Gift 24. juni 1916 med Karen Jensen, f. 19. marts 1892 i Roskilde.

3. *Anders Kristian Karl Larsen*, f. 22. febr. 1894 i Martofte, søn af gårdejer Peter L. og hustru Anna Dorthea Hansen, dimitteredes 1925 fra KFUM's seminarium, blev 1. jan. 1926 lærer ved Raagelund børnehjem, 1. juni 1926 i Rødning og 1. nov. 1934 forstander for Toftlund børnehjem.

Gift 22. maj 1926 med Margrethe Jørgensen, f. 9. marts 1901 i Taulou.

4. *Peter Larsen*, f. 3. okt. 1898 i Mullerup v. Slagelse, søn af husmand Lars L. og hustru Ane Margrethe Nielsen, tog præliminæreksamen og var derefter elev på KFUM's seminarium, 1925 lærer ved Solhjem iagttagelseshjem i

Haslev, 1926 i Skørping privatskole, 1. nov. 1934 i Rødding, blev 1937 forstander for et børnehjem i Nyborg og derefter lærer ved Jyderup realskole.

Gift 2. okt. 1928 med Agnes Christensen, f. 9. jan. 1899 i Aarhus, datter af togfører Chr. Carl C. og hustru Mathilde Poulina Larsen, tog realeksamen og dimitteredes 1927 fra Zahles seminarium, 1. jan. 1928 lærerinde ved Skørping privatskole, 1. nov. 1934 i Rødding og er nu ved Jyderup kommuneskole.

INDHOLD

A. P. Nielsen	5
Rødning	7
Fra fællesdrift til udskiftning	13
Herregårdsjord	21
Hoveri	33
Nis Nissen til Spøttrup	42
Fra sagnenes verden	47
Promenente personer	50
Rødningboer udadtil	57
Den offentlige forsorg tager form	66
Den jævne mand får indflydelse	74
Kirken	89
Ejnar Poulsen: Rødning sogns skolevæsen	111